

SLOVENSKÁ REČ

Časopis pre výskum slovenského jazyka.
Založený v roku 1932. Orgán
Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra
Slovenskej akadémie vied

SLOVAK SPEECH

Journal for the Slovak Language Research.
Founded in 1932. Published by Ľudovít Štur
Institute of Linguistics,
The Slovak Academy of Sciences

HLAVNÝ REDAKTOR*Slavomír Ondrejovič***EDITOR-IN-CHIEF****VÝKONNÁ REDAKTORKA***Jana Wachtarczyková***EXECUTIVE EDITOR****REDAKČNÁ RADA**

Ján Bosák (Bratislava), Klára Buzássyová (Bratislava), Juraj Dolník (Bratislava), Ľubomír Ďurovič (Lund – Švédsko), Miroslav Dudok (Bratislava), Ján Findra (Banská Bystrica), Siniša Habijanec (Záhreb – Chorvátsko), Björn Hansen (Regensburg – Nemecko), Martina Ivanová (Prešov), Ľubomír Kralčák (Nitra), Mark Lauersdorf (Kentucky – USA), Milan Majtán (Bratislava), Martin Ološtiak (Prešov), Oľga Orgoňová (Bratislava), Ján Sabol (Košice), Daniela Slančová (Prešov), Pavol Žigo (Bratislava)

EDITORIAL BOARD**REDAKTORKA***Anežka Krausová***ENGLISH LANGUAGE****ANGLICKÝCH TEXTOV****EDITOR****TECHNICKÝ REDAKTOR***Vladimír Radik***LAY OUT****Periodicita**

Vychádza 6 čísel 3 x ročne

Periodicity

Published 6 issues, 3 times per year

Adresa redakcie

 813 64 Bratislava, Panská 26, Slovensko,
tel. +421-2-54431756, e-mail: slovenska.rec@juls.savba.sk, www.juls.savba.sk

Address of editor's office**Elektronická verzia časopisu je dostupná na**

The electronic version of journal is available at
<http://www.juls.savba.sk/ediela/sr/>

**Informácie o predplatnom podáva
a objednávky prijíma redakcia****Subscription information
and booking are received by editor's office****Výhradný distribútor na Slovensku**

 SAP – Slovak Academic Press s. r. o., Bazová 2, 821 08 Bratislava.
E-mail: sap@sappress.sk, www.sappress.sk. Registračné číslo 7089.

Distributed in Slovak Republic by**Objednávky do zahraničia prijíma
a vybavuje**

 SLOVART G. T. G. Ltd., Krupinská 4, P. O. Box 152, 852 99 Bratislava, Slovakia,
tel.: +421-2-63839472, fax: +421-2-63839485, e-mail: info@slovart-gtg.sk.

Foreign orders executed by**Časopis je v predaji v kníhkupectve Veda**

Štefánikova č. 3, Bratislava

The journal available at Veda bookshop**Design**

Návrh a grafické spracovanie obálky

Jana Wachtarczyková, Martina Cebacauerová

and cover design graphic processing by

ISSN 0037-6981 (tlačená verzia)**EV 3695/09****ISSN 1338-4279 (verzia online)**

Toto číslo vyšlo v októbri 2013

VŠEOBECNÉ POKYNY PRE AUTOROV

Redakcia neprijíma príspevky, ktoré už boli publikované alebo boli prijaté na uverejnenie inde. Vzhľadom na anonymné posudzovanie príspevkov (anonymous peer reviewing) žiadame autorov, aby svoje príspevky posielali e-mailom ako prílohu na adresu **wachtarczyk@gmail.com**, pričom samotný text príspevku **nesmie** obsahovať meno, ani pracovisko autora. Osobné údaje potrebné na vyplatenie honoráru (adresa trvalého bydliska, rodné číslo a číslo účtu v banke), ako aj údaje nevyhnutné na identifikáciu autora textu, ktoré sa uvádzajú v časopise za príspevkom (meno, tituly, pracovisko a elektronická adresa), žiadame posielat' v tele e-mailovej správy alebo v osobitnej prílohe. Upozorňujeme autorov, že podiel autocitácií je maximálne 20 % z bibliografických odkazov.

Osobné údaje sa prikladajú k textu pri **každom** podaní nového príspevku.

Príspevky môžu obsahovať maximálne 20 % autocitácií.

Záväznou súčasťou každého textu je anglický preklad jeho názvu. Pri príspevkoch do rubrik Štúdie a články, ako aj Diskusie a rozhľady, vyžadujeme abstrakt v anglickom jazyku v rozsahu okolo 100 slov. Abstrakt by mal predstavovať výťah z obsahu článku, nielen výsledky výskumu. Kľúčové slová v počte 3 – 10 prosíme uvádzať v angličtine a zároveň v jazyku príspevku, a to v abecednom poradí.

Autori zaslaním príspevku vyjadrujú súhlas s jeho redakčným spracovaním a publikovaním v periodiku Slovenská reč v časovo nešpecifikovanom horizonte.

Pravidlá formálnej úpravy textu

- Texty predkladať vo formáte rtf alebo doc, písmo Times New Roman, veľkosť 12, riadkovanie 1,5 (okrem názvu príspevku).
- Na odlišenie príkladov od textu použiť kurzívu, na odlišenie typov písma aj bold, alebo horný a dolný index. Nič neriediť, nepodčiarkovať, nepoužívať iné typy písma.
- Na poznámky v texte používať automatickú funkciu textového procesora Vložiť poznámku pod čiarou (ide o tzv. päťové poznámky uvádzané na každej strane).

Pravidlá uvádzania bibliografických odkazov

Časopis rozlišuje a osobitne uvádza 2 druhy bibliografických odkazov:

Literatúra (monografie, články v časopisoch a zborníkoch...) Zoznam literatúry je uvedený na konci článku, zoradený abecedne podľa priezviska autora. V zozname je iba literatúra, ktorá je v článku citovaná alebo na ktorú sa v texte odkazuje.

- V zozname literatúry sa krstné mená autorov rozpisujú, priezviská autorov sa píše VERZÁLAMI.
- Názvy publikácií v texte sa uvádzajú kapitálkami (napr. LUDOVÍT ŠTÚR A REČ SLOVENSKÁ).
- Monografia sa uvádza podľa vzoru: FURDÍK, Juraj: Slovtvorná motivácia a jej jazykové funkcie. Levoča: Modrý Peter 1993.
- Článok v časopise: HORECKÝ, Ján: Sémantické a derivačné pole sloviess' a chodiť. In: Slovenská reč, 1999, roč. 64, č. 4, s. 202 – 208.

Pramene (slovníky, encyklopédie, hist. dokumenty, atlasy, mapy, kartotéka...) sa uvádzajú abecedne v rámci literatúry. Napríklad:

- Slovník súčasného slovenského jazyka. A – G. Red. K. Buzássyová – A. Jarošová. Bratislava: Veda 2006.

Internetové a korpusové odkazy: označujú sa v texte ^[1] a zoznam odkazov je zoradený číselne podľa postupnosti citovania. Veľmi dlhé odkazy sa skracujú na úroveň nadradenej domény identifikujúcej daný zdroj. Pri korpusových odkazoch stačí uviesť verziu korpusu. Napríklad:

- [1] Jamrichová, Petra: Poznámky z družiny. Online: <http://jamrichova.blog.sme.sk/c/244412/Poznamky-z-druziny.html>, cit. 4. 11. 2011
- [2] Slovenský národný korpus – prim-5.0-public-all. Online: <http://korpus.juls.savba.sk>

OBSAH / CONTENTS SR 5/2013

ŠTÚDIE A ČLÁNKY / STUDIES AND ARTICLES

- 259 – 273 **Xenologický pohľad na vnímanie cudzosti v rámci firemných kultúr zahraničných korporácií na Slovensku**
Perception of Foreignness in Corporate Cultures of Foreign Corporations in Slovakia from the Xenological Perspective).
Alena Faragulová

DISKUSIE A ROZHĽADY / DISCUSSIONS AND HORIZONS

- 274 – 284 **„Pošli bližšie info o detoxe a botoxe. Foto vítané.“**
Poznámky o produktivite a slovnodruhovom štatúte skrátených a skratkových slov (III. časť)
Please Send Me More Info About Botox and Detox. A Photo Appreciated.”
Notes on Productivity and Morphological Status of Clippings and Abbreviations in Slovak – Part Three
Miroslava Gavurová

SPRÁVY / REPORTS

- 285 – 290 **Správa o činnosti Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV za rok 2012**
Activity report of Ludovít Stur Institute of Linguistics, Slovak Academy of Science, within 2012 year
Pavol Žigo
- 291 – 295 **Smerovanie vývoja jazykových nástrojov a technológií**
Tendencies in Development of the Language Tools and Technologies
Adriana Žáková

RECENZIE / REVIEWS

- 296 – 299 **České kompendium o hovorenom jazyku a texte**
Czech Compendium of Spoken Language and Text
Miloš Horváth
- 299 – 301 **Nová publikácia Jána Findru**
New Book by Ján Findra
Slavomír Ondrejovič

KRONIKA / CHRONICLE

- 302 – 304 **Životné jubileum Jolany Nižníkovej**
Life Jubilee of Jolana Nižníková
Martina Ivanová

305 – 308 **Blahoželáme jubilatke Márii Šimkovej**

Congratulations to Mária Šimková

Katarína Gajdošová

ROZLIČNOSTI A ROZHOVORY

309 – 320 **Na stope autentického človeka v jazyku a jazykovede. Rozhovor s Danielou Slančovou**

On the Trace of Authentic Man in Language and Linguistics. An Interview with Daniela Slančová.

Jana Wachtarczyková

Komentár autora k poznámke redakcie v SR č. 1-2, 2013, s. 33.

Nemôžem nechať bez komentára redakčnú poznámku k môjmu komentáru k Masniciovmu PRAEFATIO v č. 1 – 2 SR na str. 33. Neprijateľné je tvrdenie tejto poznámky, akoby „čeština plnila konfesionálno-integračnú funkciu evanjelickej cirkvi“. Nehovoriac o tom, že je nejasné, čo je to „konfesionálno-integračná funkcia“ (integrovat' koho ?, čo ?, do čoho ?), je hlboko nehistorické spájať češtinu na Slovensku len s evanjelickou cirkvou.

Nemusí byť všeobecne známe, že český jazyk bol od samého začiatku na území bývalého Veľkomoravského štátu, ako kontinuálny pokračovateľ cyrilometodskej staroslovienčiny, jazykom západnokresťanskej cirkvi pre niektoré náboženské funkcie, najmä modlitby. Očtenáš či Krédo sme dlhé storočia nikdy nehovorili inak, ako po česky: dodnes používaný vokatív *Otče náš*, adjektívum *všemohúci* a nie **všetkomôžúci* jasne ukazujú svoj český pôvod; vo vydaní oficiálneho katolíckeho katechizmu pre slovenských veriacich z r. 1912, ešte s podpisom bývalého kardinála-primasa Scitovského, znie Krédo ... *ukřižován, umrel i pohroben jest* ... – aj po Bernolákovi, Štúrovi či Czambelovi.

Slovo *slovenský* v našej literatúre prvý raz použil koncom 17. storočia Tobiáš Masnicius a ten v texte svojej ZPRÁVY PISMA SLOWENSKÉHO (1696), „*jak se má dobře psáti, čísti y tisknouti*“, písmom slovenským volá češtinu: máme písať aj to ř „*aby také Čechové kněh a písem našich užívati mohli*“, pričom výslovne hovorí, že sa netýka toho, ako hovoríme.

Tohto písma slovenského sa po Masniciovi ujali ďalší: Daniel Krman preň utvoril názov lingua slavico-bohemica a napísal jeho gramatiku – ktorá dodnes, ako nevydaný rukopis leží v bratislavskej Lyceálnej knižnici. Pavel Doležal napísal epochálnu GRAMMATICA SLAVICO-BOHEMICA, v rámci ktorej sa rozlišuje „*dialectus Bohemorum*“ a dialekt „*cultiorum Slavorum in Hungaria*“, čo je približne reč mesta Skalica, veľmi blízka archaickej češtine. A v tom istom 17. storočí, katolícky CANTUS CATHOLICI nemá problém preberať doslovne rad piesní z českého kancionálu Rozenplutovho, popri piesňach domáceho slovenského pôvodu, kde je v zásade ten istý český jazyk viac alebo menej slovakizovaný.

Český jazyk sa používa v listinách, napríklad našej najstaršej Czoborovskej, v mestských knihách, v cechových knihách, urbárskych predpisoch ... R. 1780 v trnavskom spisku PŘÍVOD K DOBROMLUWNOSTI SLOWENSKÉ sa píše: *Knihy Cyceróna, Gakožto neylepsj prawidlo w Latinské, České ale knihy gsau w řeči Slowenské* ... Po česky vychádzajú až do Štúra slovenské periodiká ako STARÉ NOVINY LITERNÍHO UMĚNÍ, HRONKA, TATRANKA, a po česky vyšiel aj prvý ročník almanachu NITRA, kým druhý ročník neprešiel na Štúrov pôvodný variant slovenčiny. Tento český, minimálne slovakizovaný jazyk, u evanjelikov zvaný bibličtina, volá Jiří / Jur Palkovič „**pulerovaná slovenčina**“ a prísne ju odlišuje od češtiny, čo je preňho živá reč Prahy, dnes zvaná „*obecná čeština*“. Táto spisovná reč, viac-menej totožná so súčasnou spisovnou češtinou, bola teda aj naším spisovným jazykom od najstarších doložitelných textov do Bernoláka a Štúra a jej kultúrny slovník, zachovaný štúrovskou spisovnou slovenčinou, robí nás stále perceptívne dvojazyčnými.

Je teda celkom ahistorické, spájať používanie češtiny Slovákami len s evanjelickou cirkvou, s nejasnou „konfesionálno-integračnou funkciou evanjelickej cirkvi“.

Lubomír Ďurovič

XENOLOGICKÝ POHĽAD NA VNÍMANIE CUDZOSTI V RÁMCI FIREMNÝCH KULTÚR ZAHRANIČNÝCH KORPORÁCIÍ NA SLOVENSKU

Alena Faragulová

*Katedra slovenského jazyka Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, Gondova 2
814 99 Bratislava, e-mail: alenka.faragulova@gmail.com*

FARAGULOVÁ, A.: Perception of Foreignness in Corporate Cultures of Foreign Corporations in Slovakia from the Xenological Perspective. In: Slovak Speech, 2013, 78, vol. 5, p. 259-273.

Abstract: The aim of the paper is to analyse the perception of cultural differences as seen by employees of foreign corporations in Slovakia from the point of view of xenology. We are focuses on the perception and (positive or negative) evaluation of the xenoses (cultural interpretations of foreignness) which result from the diversity of the (corporate) cultures – while particularly concentrating on linguistic diversity. It also summarizes the reasons for observed interpretations of xenoses. To obtain relevant material for the research, a method of qualitative research, i.e. an interview, was applied.

Key words: being on first-name terms, dextrization, evaluation, foreign words and expressions, strangeness, xenization, xenos

V dnešnom multikultúrnom svete, v ktorom sme už aj na Slovensku čoraz viac v kontakte s inými ľuďmi, kultúrami či etnikami, sa nám priam núkajú otázky, ako Slováci vnímajú jazykovú, ale aj kultúrnu či etnickú inakosť. Cieľom príspevku je priblížiť jeden z aspektov nazerania na multikulturalitu na Slovensku. Ponúkame predovšetkým pohľad na vnímanie jazykovej, ale aj (neoddeliteľnej) kultúrnej cudzosti slovenskými zamestnancami v zahraničných korporáciách na Slovensku. Dôvodom, prečo nás zaujal práve stret kultúr na pracovisku, je jeho špecifickosť, pretože už samotné prostredie je pre človeka niečím iným v porovnaní napríklad s kultúrou v domácom prostredí. Rozdiel je aj v spôsobe, akým sú zamestnanci vystavení inej kultúre, keďže sa často musia prispôbiť aj tomu, čo im nie je úplne po vôli. V súkromí si môže človek vybrať, či bude používať v komunikácii slangové výrazy preberané z cudzích jazykov alebo nie, či si pozrie slovenský alebo zahraničný film, v práci sa však musí prispôbiť cudzej firemnej kultúre a prijať ju. Cez prizmu xenológie priblížime ako slovenskí zamestnanci vnímajú a hodnotia jazykovú a kultúrnu inakosť v zahraničných korporáciách.

1. NORMALITA A CUDZOSŤ

Základným rámcom nazerania na svet je jeho hodnotenie (v rámci *axiologickej kompetencie*), ktoré je späté „s potrebou diferenciacie spoznaných entít so zreteľom na ich významovosť, t. j. na to, aký význam majú pre človeka vzhľadom na jeho motivačný svet“ (Dolník, 2010a, s. 44), preto vyvstávajú otázky, ako inakosť okolo seba hodnotíme a čo je v pozadí jej hodnotenia. Svet hodnotíme z pozície vlastnej normality, a preto keď hovoríme o inakosti či cudzosti, musíme si vymedziť normalitu, s ktorou sa stotožňujeme ako s preferovaným modelom stelesňujúcim to, čo je pre nás prirodzené, bezpríznačkové, normálne. Podľa SLOVNÍKA KULTURÁLNIICH STUDIÍ (2006, s. 132) „koncept normy odkazuje k sociálnemu a kultúrnemu pravidlu, ktoré ovláda vzorce jednání. (...) Na jedné straně lze normu chápat jako statisticky běžné nebo „normální“, zatímco na druhé straně reprezentuje předepsanou formu chování udržovanou užíváním sankcí“. *Zodpovedajúce norme, normalita, normálne* sú orientačné body na hodnotiacej škále, podľa ktorých jednotlivci hodnotia svoje okolie.

Norma a normalita teda súvisia s axiologickou kompetenciou v tom zmysle, že „entity majú pre nás zmysel na základe istých vlastností. Prostredníctvom týchto vlastností ich hodnotíme pomocou hodnotiacej škály. Východiskovým bodom na hodnotiacej škále je hodnota „normálne““ (Dolník, 2010b, s. 98). Naša normalita je preto definovaná tým, čo je „predpísané“, tým, čo je v našom okolí štatisticky dominantné, čo vnímame a prežívame ako náš najvlastnejší svet, ktorý intuitívne hodnotíme ako „taký, aký má byť“. Súčasne sme však aj individuálne bytosti so slobodnou vôľou. Tú sme schopní prejavovať tým, že kultúrne normy a zdieľané hodnoty prehodnocujeme, pretvárame alebo ignorujeme (Soukup, 2011, s. 51).

Človek je prírodnou a zároveň aj spoločenskou bytosťou, osobnosť každého z nás determinujú biologické faktory a v nadväznosti na ne (často aj protirečivé) sociokultúrne faktory. Dieťa si v rámci socializácie (budovania vlastnej osobnosti) sprostredkované osvojuje tzv. kultúrne vzorce („normy chování, ale i myšlení a cítění, normy, které vystupují jako tradice, zvyklosti, módy, mravy, zákony a tabu“ (Nakonečný, 2009, s. 63)), ktorými sa v živote riadi, ale v rámci rebelie, túžby po výnimčnosti a hľadani vlastnej identity ich aj nedodríava či porušuje (Pountain – Robins, 2000). Medzi kultúrou a človekom (osobnosťou) nie je jednostranný vzťah, fungujú v interakcii. Na základe axiologickej kompetencie a preferenčnej orientácie v okolitom svete si človek vyberá, čo z kultúry prijme a čo nie. Táto kompetencia ho nastavuje aj na to, že odklon od normality vníma aj ako niečo cudzie. Čím väčšími sa istá entita líši od normality, tým je pre neho vzdialenejšia, teda iná, cudzia. Interpretácia cudzosti sa tak odvíja od vlastnej normality, kategória cudzosti je spoločná členom danej kultúry, ale to, samozrejme, neznamená, že jednotlivci s ňou nemôžu narábať individuálne (porov. Dolník, 2009a, 2009b, 2012). To, čo je prirodzené pre jedného Slováka, nemusí byť prirodzené pre všetkých, ale ako príslušníci jednej

kultúry vnímame normalitu podobne – normálne je komunikovať medzi sebou po slovensky, normálne je vykať neznámym a starším ľuďom, normálna je skromnosť. Ako uvidíme, aj keď naši informátori pochádzajú z rovnakého jazykovo-kultúrneho prostredia, ich normalita (teda aj vnímanie inakosti) sa líši.

2. PREDMET XENOVEDY

Cudzosť a jej vnímanie je fenomén, ktorým sa zaoberajú viaceré vedné disciplíny, spojitelné do širokej náuky o cudzosti – xenológii – (o potrebe rehabilitovať túto náuku porov. Schröter 1997, s. 20). Xenologické nazeranie na inakosť – v snahe zmeniť negatívne vnímanie cudzincov – predstavil Munasu Duala-M'bedy, kamerunský politológ a sociológ pôsobiaci v nemeckom kultúrnom prostredí, keď v r. 1997 publikoval knihu o xenológii ako vede o cudzosti a potláčaní humanity v antropológii, čím reagoval na kresťansko-západný centralizmus v nazeraní na svet. Názov vednej disciplíny xenológia je odvodený od gréckeho slova *xenos/xenia*, ktoré v Homérových časoch znamenalo druh priateľského vzťahu, konkrétne vzťahu medzi hosťiteľom a hosťom, ktorý Gabriel Herman (podľa Belfiore, 1993, s. 114 – 115) charakterizuje ako *ritualizované priateľstvo*. Počas rituálu sa z cudzinca stojaceho mimo skupiny (outsidera) stal cudzinec – hosť, čím zároveň nadobudol identitu človeka s príbuzenstvom v cudzine. Tento formálny (v homérskom období pre cestovateľov životne dôležitý) vzťah členov dvoch rozdielnych kultúr fungoval na základe vzájomnej výmeny tovaru, služieb a hlavne pohostinnosti, pričom jeho porušenie bolo hodnotené ako obzvlášť ohavný zločin, urážka bohov a slušnosti. V rovnakom duchu sa o výraze *xenos* zmieňuje aj Aristoteles vo svojej RÉTORIKE, pričom jeho význam vykladá extenzívnejšie, konkrétne ním neoznačuje len hosť'a, ale tiež cudzinca a zároveň priateľa. O takomto ponímaní svedčia aj Aristotelove odkazy na verše neznámeho komika ako: „Len nebuď dlhšie cudzincom, než sa patrí, cudzinec môj“, či „...nepatrí sa, aby cudzinec vždy bol cudzincom“ (Aristoteles, 2009, s. 211).

Xenologické nazeranie na svet je orientované hlavne na človeka. V centre pozornosti Dualu-M'bedyho je človek – cudzinec, ktorý je špeciálnym prípadom iného (človeka). Jeho inakosť je umocnená a obmedzená, napríklad na národný a geografický priestor, pričom môže hroziť jeho vylúčenie z *okruhu človečenstva*, a teda narušenie jeho integrity (Schröter, 1997, s. 22). Z osobitných dôvodov koncept cudzinca má v nemeckom prostredí negatívne konotácie¹, a tak ho bolo treba

¹ Negatívne konotácie sa nám vo výskume v slovenskom prostredí nepotvrdili, čiže usudzujeme, že takáto hrozba je omnoho väčšia v nemeckom (prípadne rakúskom či západoeurópskom) prostredí, čo nám okrem iného potvrdili aj informátori, ktorí udržiavajú pracovné (v minulosti aj študentské) kontakty s týmto prostredím. Napríklad Martina (23), ktorá študovala v Rakúsku, sa o Turkoch vyjadrila v súlade s tým, čo sa snaží nemecká xenológia zmeniť: „*Cudzia kultúra, ktorú nemám rada, sú Turci, možno je to aj tým, že vo Viedni je ich tak strašne veľa a človek s nimi často prichádza do kontaktu ... Strašným spôsobom sa nechcú nikedy prispôbiť a pritom oni sú tí, ktorí prišli do tej krajiny.*“

nanovo analyzovať (tamže, s. 23). Rehabilitácia tohto konceptu má nastať pomocou racionálneho prístupu. Riešením je vytvorenie modelu fungovania spoločnosti na podklade homérskeho mýtu, v ktorom podľa zakladateľa prebieha interakcia s cudzincami adekvátne, teda v zmysle vyššie naznačenej xenológie (tamže, s. 24). Adekvátna interakcia s cudzincami by mala byť garantovaná kozmologickým univerzalizmom, podľa ktorého síce inakosť ľudí pociťovať budú, ale nebudú ju vnímať negatívne, čo sa má dosiahnuť zmenou vnímania cudzosti v súlade s xenologickou teóriou (tamže, s. 24 – 25). Jedným zo zámerov xenológie je nájdenie spôsobu, ako túto zmenu uskutočniť, a tým navodiť bezkonfliktné spolužitie rozdielnych kultúr. Východiskovým stimulom pre zmenu je, že hodnotenie ostatných na základe odlišnosti je prostriedkom slúžiacim na dosiahnutie a udržanie si moci, z čoho vyplýva, že ozajstným problémom nie je inakosť, ale presadzovanie mocenských záujmov cez ňu (tamže, s. 25 – 26). Spôsob uskutočnenia tohto konceptu zostáva otáznym, keďže existujú isté pochybnosti, či práve veda dokáže v tomto prípade plniť „objasňovaciu funkciu“ (tamže, s. 25) – funkciu dokázať, že hodnotenie ostatných na základe odlišnosti je nástrojom moci, nie reálnym dôvodom pre (rasovú) nadradenosť. Ďalšou možnosťou xenologického výskumu je analýza sociálnej reality s ohľadom na cudzosť, ktorá je založená na jej (kultúrnej) relativite. Práve tento aspekt je súčasťou výskumu kultúrnej xenoslovakistiky, v rámci ktorej sa skúma vnímanie cudzosti v slovenskom kultúrnom prostredí. Na potrebu vnímania cudzosti z hľadiska xenológie v slovenskom prostredí upozornil Juraj Dolník predovšetkým v teoretickej práci o lingvistickej xenoslovakistike (2011; porov. aj 2012). Autor nezostal pri teoretických prácach, ale priblížil aj konkrétne postoje k „maďarskej cudzosti“ na Slovensku na základe sociolingvistického pohľadu na južné Slovensko (Dolník, 2012, s. 237 – 294). V duchu jeho teórie sa cudzosťou zaoberajú aj Z. Mikušová a D. Široká v štúdiu o reklamnej tvári slovenského xenodiskurzu.

J. Dolník (2012, s. 229) navrhuje „na špecifikáciu cudzosti fundujúcej xenológiu (...) využiť výraz *xenos*. Xenos je jav vnímaný ako cudzí, pričom cudzosť funguje ako parameter, na základe ktorého interpret navodzuje istý vzťah k tomuto javu“. Na rozdiel od vnímania cudzosti v nemeckom kultúrnom prostredí, v slovenskom prostredí zaznamenávame postoje k cudzosti s rôznou kvalitou aj silou. Varujú na škále od extrémneho odmietania po fascináciu cudzosťou či jej prestížneho vnímania. Na hodnotenie odlišnosti vplyva aj prostredie, v ktorom sa nachádzame, keďže „vlastnosť cudzosti niečo nadobúda vždy len pre istý subjekt na určitom mieste s prihliadnutím na určité okolnosti. Ako niečo zvláštne, neznáme, nezapadajúce (do naučeného systému) sa môže (xenos) javiť len so zreteľom na konkrétne skúsenosti, zvyky a očakávania pozorujúceho subjektu“ (Mikušová – Široká, v tlači).

3. POSTOJE KU XENOSOM V PRACOVNOM PROSTREDÍ

V nadväznosti na uvedené teoretické východiská sme v januári až júni 2013 pristúpili k prvým sondám na ceste ku skúmaniu cudzosti v pracovnom prostredí. Naším cieľom je zistiť, ktoré súčasti zahraničných firemných kultúr interpretujú informátori ako xenosy a ako hodnotia ich druh. Pracovné prostredie je okrem iného zaujímavé aj tým, že informátori ho vnímajú ako cudzie z rôznych pohľadov. Keďže ide o pracovné prostredie zahraničných korporácií na Slovensku², *cudzie* môže mať nasledujúce významy: 1. cudzie ako nedomáce/nesúkromné, 2. cudzie ako zahraničné/importované a 3. cudzie ako nové/nepoznané, keďže vo väčšine prípadov ide o prvú pracovnú skúsenosť³. Zahraničné spoločnosti inkorporujú prvky svojich firemných kultúr, ktoré sú často silno ovplyvnené kultúrou krajiny, z ktorej pochádzajú, preto nás predovšetkým zaujíma, ktoré časti firemnej kultúry vnímajú informátori ako *xenosy*, ako výrazne ich informátori vnímajú, či a akým spôsobom sa ich vnímanie mení, ako aj príčiny takéhoto hodnotenia.

Naším primárnym cieľom je porozumieť človeku a jeho pohľadu na vec, a tak na realizáciu výskumu využívame etnografickú kvalitatívnu metódu a neštruktúrované interview. Naši trinásť informátori (okrem jedného) pochádzajú z Bratislavy a sú zamestnancami zahraničných firiem na Slovensku (v Bratislave). Keďže väčšina z nich pracuje vo firmách, ktoré sú na slovenskom trhu nové a vekový priemer zamestnancov je nízky, prevažná väčšina z nich patrí k mladšej generácii (od 23 do 30 rokov), jeden z informátorov patrí do strednej generácie. Ich výber bol ovplyvnený okrem iného prístupnosťou kontaktov⁴. Koncept cudzosti sa v koncepcii Dualu-M'bedyho vzťahuje na ľudí – cudzincov Nezápadoeurópanov. Avšak to, čo naši informátori vnímajú ako cudzie, nie sú iba ľudia. Ako xenosy hodnotia rôzne javy – jazykové, sociálne, kultúrne, ideologické, či týkajúce sa správania, povahy, výchovy atď. Podľa toho, čo informátori hodnotia ako cudzie, delíme aj xenosy – v našom prípade pôjde o jazykové, kultúrne, povahové či ideologické xenosy.

² Naši informátori sú zamestnancami spoločností Dell, Hewlett-Packard, IBM Slovakia, Johnson Controls, Poist'ovňa Generali Slovensko, Swiss Re, Volkswagen Slovakia.

³ Vo väčšine zahraničných korporácií pracujú *mladé kolektívy*, keďže spomínané korporácie na slovenskom trhu nepôsobia dlho a mnohí zamestnanci vnímajú prácu v týchto spoločnostiach ako prechodné riešenie, keďže sú nespokojní s monotónnou a nekreatívnou prácou. Vyjadrujú sa o nej napríklad slovami „zvládla by aj opica“, „monkey work“ (výraz z anglo-amerického prostredia, ktorý znamená, že ide o jednoduchú prácu, ktorú by zvládla aj opica), „copypaste“ (medzinárodný výraz pochádzajúci z angloamerickej kultúry, ktorý je odvodený od funkcií používaných v softvérovom vybavení počítača, zameranom na prácu s textom. Znamená manuálne kopírovanie textu prípadne obrázku bez tvorivého prístupu), „muklovať“ či pomenúvajú firmu „fabrikou“. Iným dôvodom, prečo zahraničné firmy zamestnávajú prevažne mladých ľudí, je však podľa niektorých informátorov aj to, že starší ľudia sa už nedokážu prispôbiť stanoveným požiadavkám. Dodávame, že zamestnávateľom nesporne záleží tiež na disponibilite zamestnanca, pričom ideálnym pracovníkom z tohto hľadiska je opäť mladý človek bez záväzkov.

⁴ Vyslovujem poďakovanie týmto spolupracovníkom, ako aj sprostredkovateľkám Z. Mikušovej a L. Petrzelovej.

Na porozumenie vnímania cudzosti vo firemných kultúrach je fundamentálna otázka vnímania kategórie cudzosti vo všeobecnosti. Koncept cudzosti/cudzinka informátori vnímajú vo význame opozície *cudzí : domáci/známy*, ide o odlišenie s ohľadom na *národné, kultúrne, územné, náboženské, jazykové* ale aj *názorové rozdiely*. Ponímanie cudzosti v spojení „cudzí človek“ možno usúvzťažiť s vymedzeniami ako *odlišný, neznámy, nepoznaný*, a cudzie (nielen na človeku) môže byť aj niečo, čomu informátori *nerozumejú*. Informátori vnímajú samotný koncept neutrálne. Niektorí dokonca vyslovene opisali vzťah k cudzincom v duchu xenológie (napr. Andrej (26): „Nemám nič proti cudzincom, treba tieto odlišnosti akceptovať, vnímať ich, ale aj zachovávať si svoje“, Jakub (25): „Nie je dôležité, z akej kultúry (ľudia) pochádzajú, ide skôr o to, aký je to človek. Ja mám taký celkovo negatívny postoj k takému tomu nacionalistickému prístupu“). Xenosy nadobúdajú hodnotu na osi pozitívne – negatívne až v konkrétnych prípadoch. Takéto hodnotenie môže vyplývať aj z profilu informátorov, keďže všetci sú vysokoškolsky vzdelaní, ovládajú cudzie jazyky, často cestujú (niektorí strávili v cudzích kultúrach aj dlhšiu dobu) a s ich vo všeobecnosti pozitívnym vzťahom k cudziemu spájame aj prácu v zahraničných korporáciách, ktoré kultúrnu diverzitu zreteľne podporujú (predovšetkým spoločnosti pochádzajúce z americkej kultúry).

Ako sme už uviedli, xenosy vyplývajú z hodnotenia rôznych javov ako cudzích, z ich rôzneho hodnotenia (na osi pozitívne – negatívne) a môžu byť aj rôzne výrazné (Dolník, 2012, s. 229). Informátori rozlišujú vzťah k cudzím (menej výrazné xenosy) a „cudzejším“ (výraznejšie xenosy) javom (väčšinou ide o diferenciáciu na západné a východné, okolité a vzdialené či podobné a odlišné zmýšľanie). Ak je nejaký jav výraznejším xenosom, neznamená to, že ho informátori vnímajú negatívnejšie a naopak. Avšak nie je to ani neobvyklé – hlavne druhý prípad, ktorý môže často vyplývať z toho, že ak nás istý jav zaujíma, fascinuje, snažíme sa ho spoznať, a tým sa stáva menej cudzím. Ako menej výrazné xenosy informátori zhodne hodnotia okolité krajiny (na západ od hraníc) alebo prvky z nich pochádzajúce⁵. V hodnotení xenosov na osi pozitívne – negatívne sme zaznamenali väčšie rozpory najmä vo vzťahu k Spojeným štátom americkým, z ktorých pochádza väčšina nadnárodných spoločností zamestnávajúcich našich informátorov (IBM, Johnson Controls, Dell, Hewlett-Packard). Vnímanie varíruje od silnej fascinácie (napr. Jozef (25): „...oni sú podobní ako my, len sú trochu na vyššej úrovni“) až po odmietanie istých aspektov americkej kultúry, hlavne kapitalistického systému a konzumného spôsobu života (napr. Marek (30): „Americká firemná kultúra je vykoristiť zamestnanca čo najviac. Bez toho, aby spáchal samovraždu ... je to kapitalizmus. Je to tam cítiť.“). O hodnotení nezápadných kultúr, na ktoré sa orientuje xenológia v nemeckom prostredí, sa explicitne vyjadrili iba štyria informátori a z nich dvaja negatívne. Obidvaja zaují-

⁵ Niektorí informátori okolité kultúry dokonca ako xenosy vôbec nehodnotia.

majú k týmto xenosom (Turci a Arabi) negatívny postoj preto, že s nimi majú osobné negatívne skúsenosti, avšak nie na Slovensku. Martina nadobudla voči Turkom (komunita žijúcej vo Viedni) negatívny stereotypný postoj počas štúdia v Rakúsku, ale príslušníci tureckej kultúry, ktorých pozná osobne (zo školy), sú podľa nej „v pohode“. Naopak, Markovi (30) arabská kultúra vyhovuje, Arabov dáva do kontrastu so Slovákami, „*ktorí veľa pijú, zabávajú sa*“. Ako vidno, kvalita vzťahu ku xenosom nie je rovnaká a môže sa meniť – ak človek kultúru spozná bližšie alebo z iného uhla.

Jednou z možných definícií kultúry je, že ide o arbitrárne štandardizácie platné v daných kolektívoch (Dolník, 2010a, s. 89). V rámci firemnej kultúry tieto štandardizácie zahŕňajú pôsobenie firmy a jej pracovníkov navonok, vzťahy medzi zamestnancami, ich myšlienky, vzorce správania, celkovú klímu firmy, zvyky a ceremoniály atď. (Vysekalová – Mikeš, 2009, s. 67 – 68). Najvýraznejším xenosom je tykanie na pracovisku a používanie neslovenskej lexiky vo firemnej komunikácii. Takýto úzus si však každodenným používaním rýchlo osvojujú a prestáva byť výrazným xenosom. Ďalšími, väčšinou pozitívne hodnotenými, xenosmi sú otvorenosť (súvisiaca so snahou vytvoriť priateľské prostredie, ale aj pocit demokratického rozhodovania), vyžadovanie sebahodnotenia a pre niektorých práca v otvorených kancelárskych priestoroch. Negatívne hodnotenými xenosmi sú konzumná kultúra, kapitalistický systém, kontrola, silný konkurenčný boj a pre niektorých práca v otvorených kancelárskych priestoroch. Napriek tomu, že niektoré z týchto xenosov sa v slovenskej kultúre už čiastočne dextrinizovali, uvádzame ich, keďže naši informátori ich vnímajú a hodnotia ako cudzorodé prvky.

Kapitalistický systém je negatívne hodnoteným ideologickým xenosom najmä pre niektorých informátorov pracujúcich v amerických spoločnostiach. Kapitalizmus dávajú informátori do súvisu s konzumnou kultúrou a s neprímeranou kontrolou. Napríklad Marek (30) v nadväznosti na vyššie uvedený opis americkej pracovnej kultúry opisuje kontrolu v spoločnosti, v ktorej pracuje: „*Tam je veľmi málo ľudí, ktorí majú voľnejšiu prácu bez nejakých presne sledovaných vecí od toho, že kedy ráno začali pracovať, až pokým odišli na prvú prestávku, koľko minút presne na sekundy trvala tá prestávka, koľko pracovali potom doobeda, koľko boli presne na obede a to sú len tie sledovacie veci, že či ten človek sa nachádzal v robote toľko, koľko by mal a potom sa sleduje ešte jeho výkonnosť...*“. Zamestnávateľia svojich zamestnancov nemôžu nekontrolovať, ale podľa psychológov (Nakonečný, 2005, s. 95) môže neprímeraná kontrola viesť k frustrácii zamestnancov, a tým v konečnom dôsledku zhoršovať pracovný výkon. Takýmto spôsobom hodnotia tento aspekt firemných kultúr aj informátori.

Viacerí z nich, ktorí si tieto cudzie aspekty firemných kultúr veľkých korporácií uvedomujú, zároveň dodávajú, že si ich neuvedomujú všetci zamestnanci. Znamená to, že spoločnosti správne aplikujú xenosy, ktoré zamestnanci hodnotia pozitívne.

Pozitívne hodnotené xenosy totiž súvisia so snahou zamestnávateľov vytvoriť priateľské pracovné prostredie a zdanie rovnosti, čím úspešne potláčajú pocit zamestnancov, že sú „iba súčiastkami v stroji“ (Andrej, 26). Preto tieto xenosy (keďže reálne pomáhajú vytvárať priateľské prostredie na pracovisku) hodnotia pozitívne aj informátori, ktorí si uvedomujú aj negatívne xenosy.

Negatívnym xenosom, ktorý vyplýva z výchovy a povahy, je konkurenčný boj. Americké firmy sa podľa niektorých informátorov snažia vnieť väčšie súperenie medzi zamestnancov, avšak neúspešne. V slovenskej kultúre nie sú deti vedené k súťaživosti tak ako v americkej (Nakonečný, 2009, s. 69). Slováci síce chcú dosiahnuť postup v práci, ale konkurenčný boj nie je veľmi výrazný a nezasahuje do vzťahov na pracovisku, ktoré sú pre informátorov jedným z najsilnejších motivátorov a chcú si ich udržiavať.

Prácu v otvorených kancelárskych priestoroch (tzv. *open space*) informátori hodnotia ambivalentne. Pozitívne aspekty súvisia s potrebou sociálnej interakcie a rovnosti. Prostredie typu *open-office* zabezpečuje integráciu v skupine, lepšiu komunikáciu a udržiavanie dobrých vzťahov. Potrebu rovnosti uspokojuje toto prostredie (spolu s faktormi, ako je otvorenosť a tykanie si na pracovisku), lebo zdanlivo ruší hierarchické usporiadanie v spoločnosti. Záporné hodnotenie tohto xenosu súvisí s tvorivou prácou, právom na súkromie, ale aj so spomínanou kontrolou. Informátori, ktorých práca je tvorivá (napr. informatik Michal, 27), sa vyjadrujú, že práca v takomto priestore „zabíja tvorivosť“, a tým aj znižuje produktivitu.

Jedným z pozitívne hodnotených xenosov je otvorenosť, ktorá pomáha vytvoriť priateľské prostredie na pracovisku, a tým zlepšuje komunikáciu, napríklad pri riešení problémov s nadriadenými. Podriadení sa môžu sústrediť na podstatu problému a nie na formálnu stránku komunikácie (k tomu prispieva aj ďalší väčšinou pozitívne hodnotený xenos – tykanie na pracovisku). Pozitívnym xenosom s inšpiratívnou silou je aj vyžadovanie sebahodnotenia nadriadenými. Informátori tento xenos vnímajú pozitívne, avšak pre odlišnosti slovenskej a americkej výchovy je pre nich ťažké si ho osvojiť. Slováci celkovo pozitívne hodnotia možnosť zlepšovať sa aj v iných aspektoch, ktoré prinášajú firemné kultúry zo zahraničia (napr. kontakt so zákazníkmi, propagácia...), čo súvisí s inšpiratívnou silou cudzieho (Dolník, 2012, s. 232). Xenosy môžeme teda hodnotiť pozitívne, aj keď je pre nás zložité ich napodobniť, ale pokladáme ich napríklad za inšpiratívne.

Najzreteľnejšie vnímaným xenosom je centrálné zavádzané tykanie na pracoviskách. Informátori zo všetkých firiem, v ktorých si tykajú zamestnanci bez ohľadu na vek či postavenie, uviedli práve tento cudzí aspekt zahraničných firemných kultúr ako najvýraznejší. Takéto hodnotenie vyplýva z toho, že od detstva sa učíme rozlišovať diskurzy, v ktorých si tykáme od tých, v ktorých používame honoratív, kým si osobne nepotykáme. Hranicu medzi cudzím a vlastným tvorí práve to, či si partneri

potykajú osobne. Xenosom teda nie je samotné tykanie, ale fakt, že je nariadené, pričom vykanie v slovenskom kultúrnom prostredí odráža jednu z hodnôt (Dolník – Orgoňová, 2010, s. 39 – 43) – úctu. Tykanie a vykanie v našej kultúre súvisí s princípom zdvorilosti (Leech, 1983, s. 126; 2005, s. 21): ak ide o osoby, medzi ktorými je na vertikálnej osi (vzťahujúcej sa na postavenie, vek atď.) len malý alebo žiadny rozdiel, tykanie je podľa informátorov prirodzené. Keď je medzi partnermi veľký vekový rozdiel, alebo sú na rôznych hierarchických úrovniach vo firme, väčšinou si musia na tykanie zvykať.

Aj keď vo všeobecnosti možno povedať, že vzťahy na vertikálnej aj horizontálnej osi sa postupne celospoločensky uvoľňujú, hierarchizovaná štruktúra sa dostáva do úzadia a stierajú sa hranice medzi formálnym a neformálnym vyjadrovaním (Orgoňová – Bohunická, 2012, s. 138), nedeje sa to takou rýchlosťou a nie je to natoľko prirodzené ako to presadzujú v zahraničných firmách. Tento xenos informátori hodnotia podľa situácie. Firmy zavádzajú tento zvyk s úmyslom vytvárať priateľské prostredie, čo podľa informátorov väčšinou funguje a v tom prípade ide o pozitívny xenos. Tak je to však iba vtedy, keď tykanie pôsobí prirodzene – v opačnom prípade ho môžu zamestnanci vnímať ako negatívny xenos.

Marek (30) na otázku, čo vníma v rámci firemnej kultúry americkej spoločnosti, v ktorej pracuje, ako cudzie, odpovedal: „*Veľký rozdiel je hneď v tom, že si tam nevykáme na pracovisku s nikým*“. Tykanie na pracovisku mu nespôsobuje problémy a spája to s formou anglického jazyka, v ktorom nepoznajú vykanie: „*Ja celkovo neuznávam moc v spoločnosti vykanie, ani na Slovensku, takže je to iba taký čudný prežitok z doby minulej*“ a zároveň dodáva: „*viem, že niektorí ľudia s tým majú dosť veľký problém, keď musia komunikovať s nejakým vysokým šéfom, manažérom a je to, dajme tomu, Slovák a si s ním tykajú*“. Tykanie podľa neho prispieva k vytváraniu priateľskej atmosféry: „*vzťahy na pracovisku sú vo všeobecnosti také, sa mi zdá, že uvoľnenejšie*“, ale ide iba o zdanie: „*ono to tak vyzerá a na prvý pocit sa to tak zdá človeku, ale keď už sa začnú robiť nejaké rozhodnutia, tak je to jedno, či vám človek vyká alebo tyká*“. Tykanie na pracovisku hodnotí ako pozitívny xenos, zaujímavý je však jeho celkový postoj k vykaniu v slovenskej kultúre. Keďže neuznáva autority, odcudzuje sa mu aj vykanie, ktoré je podľa neho prejavom ich uznávania – môžeme preto hovoriť o *xenizácii* (Dolník, 2012 s. 234) súčasťou jeho vlastnej národnej kultúry.

Informátor Jakub (25) ako výrazne odlišné vníma tiež celofiremné tykanie, o ktorom sa vyjadril nasledovne: „*aj keď celá firma v podstate funguje na first name basis, nezáleží na pozícii ... ale oproti tomuto mi to príde, že každý si je taký neosobný ... v rámci tímu a ľudí, ktorí sú v tej firemnej štruktúre okolo môjho levelu, tak fajn, to sa mi veľmi páči, ale v určitých momentoch, ako tykať si so šéfom celej lokácie a takýmito, to mi príde veľmi divné ... trochu neprirodzené, lebo na Slovensku to tak*

není“, preto si musel v niektorých prípadoch zvykať. Informátor zároveň priznáva, že tykanie do určitej miery prispieva k vytváraniu priateľského prostredia, ale podľa neho: „... záleží s kým si tykáš. Vo väčšine prípadov, áno, funguje to, ale keď to absolútne nesedí, keď vidíš, že to robí len preto, lebo je to súčasť tej kultúry, tak tam to nepomôže“. Prirodzené tykanie aj tento informátor hodnotí ako pozitívny xenos, avšak v prípadoch, keď je tykanie neprirodzené, hodnotí ho skôr negatívne.

Vnímanie cudzosti tykania na pracovisku teda vyplýva z rozdielov na vertikálnej osi. Usudzujeme, že dôležitým kritériom je okrem postavenia práve vek, ktorý je navonok zreteľnejší. Podľa zamestnanca americkej firmy Jozefa (25) je tykanie v celej spoločnosti vo všeobecnosti pozitívne. Podľa neho pomáha vytvárať príjemné prostredie a je prirodzenejšie, keďže všetci zamestnanci sú v približne rovnakom veku, ale zároveň dodáva: „keby fakt stretnem staršieho človeka, možnože by mi to bolo také hlúpe“. Hodnotenie xenosu je teda problematické, ak ide o tykanie spolupracovníkom výrazne vzdialeným na vertikálnej osi. Všeobecne pozitívne hodnotenie tykania vo vekovo rovnorodých pracovných skupinách podľa nás vyplýva z faktu, že medzi mladšou generáciou (približne do 35 rokov) je tykanie pri neformálnych príležitostiach štandardom. Informátori ho preto často ani nevnímajú ako xenos, jeho cudzia povaha vyplýva z toho, že ide o centrálné presadzované tykanie na pracovisku, v prostredí, v ktorom je zvykom používať honoratív.

Medzi základné prvky firemnej kultúry patrí aj *slang* (Vysekalová – Mikeš, 2009, s. 67 – 68), ktorý (aj na podklade rozhovorov) považujeme za zmes slangu a profesionálneho jazyka používaného v komunikácii vo firme (Orgoňová – Bohunická, 2012, s. 145 – 148). Keďže informátori pracujú v zahraničných korporáciách, denne sú v kontakte s cudzím jazykom a jednotlivé lexikálne jednotky, ktoré pomenávajú pracovné nástroje, sa dostávajú aj do menej formálnej firemnej komunikácie v slovenčine. Hodnotia ich ako xenosy? A aký je postoj informátorov k ich cudzosti?

Cudzojazyčné lexémy hodnotia ako cudzie prvky iba niektorí informátori. Samozrejme, aj ostatní si uvedomujú ich cudzojazyčný pôvod, ale považujú ich za súčasť práce. Z toho vyplýva aspekt cudzosti, ktorý vychádza z opozície pracovné : súkromné, keďže viacerí hodnotili jazykové xenosy ako cudzie preto, že sú súčasťou (cudzieho = nesúkromného) firemného prostredia. Vo všeobecnosti môžeme vyčleniť tri druhy postojov, ktoré informátori zaujímajú k cudzosti jazykových xenosov – pozitívny, neutrálny a mierne negatívny.

Ako prvé priblížime ich hodnotenie informátormi, ktorí hodnotia jazykové xenosy vo všeobecnosti veľmi kladne a prestížne. Ide predovšetkým o informátorov, ktorí sú aj vo svojom súkromí denne v kontakte s cudzím jazykom (používaným v práci) a plynule v ňom komunikujú. Niektorí z nich tieto jazyky ako cudzie nehodnotia – lexémy z nich sa stávajú xenosmi vtedy, keď sa dostávajú do komunikácie

v slovenskom jazyku. Keďže sa stávajú súčasťou jazyka informátorov, ich cudzosť si často neuvedomujú, preto môžeme hovoriť o ich dextenzácii. Keď títo informátori používajú v bežnom diskurze cudzie výrazy, sú *coolovejší*, výnimočnejší ale aj sa definujú týmto spôsobom ako súčasť skupiny a zároveň sa vyčleňujú voči vonkajším skupinám. Ich prestížnu funkciu dávajú informátori najavo aj známymi stereotypnými vyjadreniami ako: „... *niekedy to znie v tej angličtine lepšie*“, alebo „... *slovenské verzie niektorých anglických slov sú nepoužiteľné*“.

Neutrálne hodnotenie cudzosti jazykových xenosov vyplýva z ich funkčnosti. Informátori sú takisto často v kontakte s cudzím jazykom a v komunikácii používajú výrazy, ktoré im prvé napadnú, či sú slovenské alebo cudzie. Michal definuje svoj postoj k výberu lexém v komunikácii nasledovne: „*Nerobím si z toho hlavu, ľudia potrebujú žiť a používajú to, čo potrebujú k životu ... neviem si predstaviť, že by som sa pri bežnej reči mal teraz ešte sústrediť na to, že použijem nejaké slovo, ktoré (je) v slovenčine už roky rokúce, máme síce zaňho náhradu, ktorá sa používa lepšie, ale kvôli tomu, aby sa jazyk zachoval, použijem to staré, to si neviem predstaviť*“. Viacerí informátori sa vyjadrili o podobnom používaní jazykových xenosov v rodnom jazyku a v praxi sa podľa toho aj správajú. Niektorí z nich sa vyjadrili, že by mali používanie jazykových xenosov obmedziť, avšak ich používanie spájajú s funkčnosťou a vedia, že budú aj naďalej súčasťou ich rozhovorov v slovenskom jazyku, lebo – ako sa často vyjadrujú – bez nich by už nevedeli komunikovať.

Dvaja informátori hodnotia predovšetkým priveľké prenikanie anglicizmov do slovenského jazyka mierne negatívne, hlavne, keď ich používajú sami. Snažia sa ich obmedziť, čo je podľa nich zložité, lebo sú s nimi denne v kontakte: napríklad Andrej (27): „... *sám na sebe vidím, že s tým mám problém niekedy už použiť ten slovenský výraz, ktorý som vždy používal, kým som sem nenastúpil ... napríklad sa mi stalo, že som si objednával jedlo, som zavolať do reštaurácie, že aby mi zarezervovali niečo a povedal som, či by som si mohol booknúť sviečkovú*“. Okrem uvedeného príkladu sme počas rozhovoru zaznamenali aj ďalšie jazykové xenosy, pričom niektoré z nich informátor sám zaznamenal a upozornil na ne, čím potvrdil svoj postoj: napríklad *tím*, *open space/open-office*, *tímlíder*, *manažér*, *kontraktor* (*pracovník na dohodu*), *invoicing* (*fakturácia*), *booking* (*rezervovať si založenie niečoho*). Používanie anglických výrazov sme počas rozhovorov zaznamenali aj u ostatných informátorov, niektoré (aj neuzuálne) uvádzame na ilustráciu: *client centricity* (*orientácia na klienta*), *interaktovať* (z anglického výrazu *interact* použité vo význame *komunikovať*), *payment* (*platba*), *lokácia* (z anglického *location* použité vo význame *miesto*), *fulltimeové zamestnanie* (z anglického *full-time* – *na plný úväzok*), *dostaneme budžet* (*rozpočet*) atď. Používanie anglických výrazov v pracovnom prostredí aj informátori z tejto skupiny hodnotia s ohľadom na ich funkčnosť, keďže používanie výrazov, ktoré poznajú všetci zamestnanci v anglickom jazyku, im uľahčuje komunikáciu. Ak

by použili slovenský preklad výrazu, bola by komunikácia menej plynulá z viacerých dôvodov: 1. nie každý si vie rýchlo vybaviť, o aký význam ide (aj keď pozná anglický preklad), 2. preklady niektorých lexém sa nemusia u jednotlivých zamestnancov zhodovať, keďže si väčšinou doslovne neprekladajú každú lexému, lebo dôležité je pre nich priamo identifikovať význam v kontexte, 3. použitie cudzojazyčného výrazu má často spresňujúci charakter.

V hodnotení jazykových xenosov na pracovisku je celkovo v popredí ich funkčnosť, vďaka ktorej sa často *dexenizujú*, alebo ich informátori hodnotia ako málo výrazné xenosy. Príčinou ich cudzieho vnímania je ich príslušnosť k pracovnému prostrediu, oproti súkromnému. Napríklad cudzojazyčné výrazy, ktoré v práci používa Eva (24), sú všeobecné medzinárodné označenia produktov a musela sa ich naučiť, ale keď si na ne zvykla, začala ich vnímať veľmi pozitívne – Eva: „... *po asi pár mesiacoch, čo som tam robila, som veľmi rýchlo pochopila, že do slovenčiny to neexistuje už dat*“. V niektorých prípadoch by samotná existencia dvojjazyčných pomenovaní znamenala pre zamestnancov neprirodzené používanie druhého profesionálneho jazyka, ktorý by používali iba v komunikácii s kolegami, keďže súčasťou ich pracovnej náplne je aj každodenná komunikácia so zahraničím a práca v programoch, ktoré sú v cudzom jazyku. Pozitívne hodnotenie jazykových xenosov používaných v pracovnom prostredí sa teda spája s urýchľovaním a posilňovaním jednoznačnosti komunikácie.

Ďalším dôvodom kladného hodnotenia jazykových xenosov je rozlišovanie významov slovenských a cudzojazyčných ekvivalentov. Cudzie jednotky môžu mať napríklad spresňujúci charakter, alebo ich preklad často vyznieva v súvislosti s prácou neprirodzene a nemusia im všetci rozumieť. Na ilustráciu uvedieme Andrejovu (27) skúsenosť z pracoviska, ktorý ako príklad jazykového xenosu používaného na pracovisku uviedol výraz *oportunita*: „*Nie je to ešte projekt, ale je to iba nejaký projekt vo fáze vývoja alebo nejaká príležitosť na trhu, kolegyňa poslala projektovému manažérovi mail, že prosím o založenie príležitosti. Ten človek nevedel, že čo to znamená. A ona pritom chcela aby bookol oportunitu*“. Ako príklad anglického výrazu, ktorý má spresňujúci charakter, uviedol substantívum *order*, pod ktorým si v súvislosti s prácou predstaví niečo iné ako pod slovenským ekvivalentom: „*Booking ordra je časť, ktorú robíme v nejakom systéme, objednávky zas v inom, čiže máme to možno aj takto poodlišované a je to súčasť takého toho firemného jazyka*“.

Jazykové xenosy sú aj profesionalizmy z oblasti techniky a informačných technológií. Traja informátori pracujúci v takomto prostredí hodnotia používanie cudzojazyčných lexém v ich pracovnom prostredí tiež kladne, pričom môžeme tiež hovoriť o ich *dexenizácii*. Podľa Pavla (56) súvisia s napredovaním techniky – cudzojazyčné termíny a profesionalizmy sa preberajú spolu s novými produktmi: „... *pri vzájomnej komunikácii v podstate človek by ich ani nevedel nahradiť v mnohých*

prípadoch.“ Keďže ich používajú v cudzom jazyku, nevie, či majú všetky slovenské ekvivalenty, ale podľa neho „... by možno vyznievali čudne, dokonca už aj to, že sú to cudzie výrazy, ale človek ich bežne skloňuje a časuje, čiže z toho vyplýva, že už ich používa ako slovenské“. Dodáva, že bežne ich používajú aj ľudia, ktorí angličtinu vôbec nepoužívajú, teda ich cudzosť pociťuje iba slabo. Napriek tomu, že „nie je v zornom poli ich (jazyková) adaptácia, ale naopak – v popredí vnímania je generovaný vzťah k ich cudzosti“ (Dolník, 2012, s. 230), kladný vzťah k nim, ktorý vyúsťuje do dextralizácie, dávajú informátori najavo aj tým, že ich prirodzene adaptujú zaradujúc ich do konjugačných a deklinačných paradigiem. Cudzosť cudzojazyčných xenosov už pociťuje aj Rado (25), ktorý rovnako ako veľká väčšina informátorov nespomenul cudzie slová v odpovedi na otázku, čo je preňho cudzie v práci. Ide o slová nemeckého pôvodu, ktoré označujú napríklad časti karosérie auta, názvy liniek alebo štádiá procesu výroby auta: „*U nás sa vlastne ani nepoužíva slovenský názov, ale používa sa tento nemecký. Pre mňa to slovo určuje nejaký typ dielu, ktorý si viem rýchlo vybaviť*“. Napríklad nemecké jazykové xenosy *unterbau*, *aufbau*, *anbauteil*⁶ pomenúvajú základné štádiá výroby karosérie, ale aj linky na ktorých sa vyrábajú tieto časti karosérie v konkrétnom štádiu. *Unterbau* (alebo *UB*, *úbéčko*) je podlaha karosérie, na ktorú sa neskôr zvära vrchná časť karosérie, zvarovaná karoséria sa nazýva *aufbau* (alebo *AB*), čo je už hotová karoséria, ale bez *anbauteile*, teda všetkých dielov, ktoré sa montujú na karosériu (blatníky, dvere, *frontklappe* – predná kapota a *heckklappe* – zadná kapota...). Rado ich používanie tiež hodnotí vzhľadom na ich funkčnosť pozitívne: „*Keď niekto príde za vedúcim na linku a povie mu: počuj, potrebujem vytiahnuť z linky jedno „úbéčko“ z (istého typu auta) na analýzu, ten človek hneď vie, v akom štádiu výroby tú karosériu potrebuje, keby povedal že potrebuje podlahu z (istého typu auta), tak by nikto nechápal, čo ten človek chce*“. Práve hodnotenie cudzojazyčných výrazov ako vymedzujúcich a presných pomenovaní pracovných jednotiek (všetkého, s čím informátori v práci narábajú) sledujeme skoro vo všetkých prípadoch. Rovnako ich hodnotí aj programátor Michal, podľa neho „*95 % programátorov bude úplne presne vedieť čo znamenajú, nepotrebujú ich prekladať a majú to v podstate prevzaté z angličtiny, používajú sa možno nejaké poslovenčené tvary tých slov*“ a to aj keď je výraz oficiálne preložený do slovenského jazyka. Napríklad výraz *interface* je oficiálne preložený do slovenského jazyka ako *používateľské rozhranie*, neznamená to však, že programátori medzi sebou používajú výraz *používateľské rozhranie* – niekedy použijú slovenský výraz, ale častejšie použijú anglický výraz, záleží na tom, čo im skôr zide na um.

Zamestnanci v práci vykonávajú množstvo činností, ktoré vykonávajú aj v súkromí, napríklad telefonovanie či chatovanie. V niektorých firmách slúži na odlišie-

⁶ Výrazy uvádzame tak, ako ich používajú slovenskí zamestnanci v slovenskej firemnej profesionálnej komunikácii, teda bez člena a v písme s malým začiatočným písmenom.

nie týchto činností aj firemná profesionálna reč – *mám call, idem na call* použijú zamestnanci dvoch amerických firiem, iba keď hovoria o pracovnom telefonáte. Jozef (25) na otázku, či je medzi vetou *idem na call* a *idem telefonovať* rozdiel, so smiechom odpovedal: „*Keby mi to (idem telefonovať) niekto povedal tam, v robote, tak by som sa možno pozastavil nad tým*“, podľa informátorov z týchto spoločností by to mohlo znamenať, že niekto ide súkromne telefonovať, na čo poukázal napríklad Andrej (26): „*Pod telefonovaním si už všetci predstavujú, že si s niekým idem zavolať, kdežto pod pojmom call sa rozumie nejaký telekonferenčný hovor*“. Podobným prípadom je aj slovné spojenie *pingol ma*, ktoré by mohlo byť preložené do slovenského jazyka ako *prezvonil ma*. Anglický výraz *ping* znamená cinknúť, zazvoniť, ale v anglickom slangu znamená aj virtuálne niekoho kontaktovať cez *chat* – softvér používaný na odosielanie okamžitých správ. Takýto význam má aj spojenie *pingol ma*, ktoré informátori používajú, iba keď hovoria o pracovnom prostredí. Aj v ostatných prípadoch informátori používanie jazykových xenosov v pracovnom prostredí spájajú práve s profesionálnou sférou a ich používanie v pracovnej komunikácii v slovenčine hodnotia ako automatické (čo dokazujú aj napríklad slová: „*ani to nevnímam, to proste hovoríš*“, „*použijem to, čo mi príde prvé na jazyk*“). Takéto formulácie s cudzími slovami im v pracovnom prostredí uľahčujú komunikáciu, či už ich cudzosť vnímajú výraznejšie či menej výrazne, a tak ich hodnotia vo všeobecnosti kladne.

4. ZÁVER

Z predstavených postojov našich informátorov k inakosti/cudzosti v spôsobe života na ich nadnárodnom pracovisku v Bratislave vyplýva, že cudzosť vnímajú graduálne, pričom jazykové jednotky cudzieho pôvodu patria v ich hodnotiacich škálach k „neproblémovým“, neutralizovaným xenosom, teda zdomácneným jednotkám, ktoré tvoria integrálnu súčasť firemnej profesionálnej reči a v daných prostrediach sú pre interných používateľov nepríznakové. To, čo hodnotia ako xenosy v rámci firemnej kultúry zahraničných firiem, v ktorých pracujú, sa nejakým spôsobom odlišuje od slovenskej kultúry. Postoje ku xenosom sa diferencujú, sú rozložené na pomyselné osi medzi kladným a záporným pólom, vrátane extrémnej fascinácie (pre niektorých je to používanie cudzojazyčných výrazov v komunikácii v slovenskom jazyku, či tykanie na pracovisku bez rozdielu postavenia) a extrémneho odmietania (niektorí vnímajú veľmi záporne prenikanie cudzojazyčných výrazov používaných v pracovnom prostredí do nepracovnej komunikácie a tiež silné prejavy kapitalizmu a konzumnej kultúry). Aj keď hodnotenie závisí od konkrétneho zamestnanca, vo všeobecnosti môžeme povedať, že xenosy, ktoré podporujú vzájomné dorozumievanie s kolegami, uľahčujú prácu a pomáhajú vytvárať dobré pracovné prostredie, hodnotia kladne. Negatívne hodnotia xenosy, ktoré súvisia s neprímera-

nou kontrolou a majú za následok ich dehumanizáciu – teda ich v pracovnom prostredí zbavujú ľudského rozmeru, pre ktoré sa cítia ako *súčiastky v stroji* (Andrej, 30), *hrubá pracovná sila v továrni* (Andrej, 26), vo *fabrike* (Marek, 30; Erika, 24).

Literatúra

- ARISTOTELES: Rétorika. Preklad Peter Kuklica. Martin: Thetis 2009. 257 s.
- BELFIORE Elizabeth: Xenia in Sofocles' Philoctetes. In: The Classical Journal 1993 roč. 89 č. 2, s. 113 – 129. [online] Citované: 30. jún 2013. Dostupné na: <http://www.jstor.org/stable/3297661>.
- DOLNÍK, Juraj: Jazyk – človek – kultúra. Bratislava: Kalligram 2010a. 221 s.
- DOLNÍK, Juraj: Lingvistická xenoslovakistika. In: Slovenčina (nielen) ako cudzí jazyk v súvislostiach. Bratislava: Univerzita Komenského 2011, s. 25 – 33.
- DOLNÍK, Juraj: Sila jazyka. Bratislava: Kalligram 2012. 366 s.
- DOLNÍK, Juraj: Smerovanie k egolinguistiky. In: Ty já a oni v jazyce a literatúre. Ed. Patrik Mitter. Ústí nad Labem: UJEP 2009a, s. 18 – 23.
- DOLNÍK, Juraj: Teória spisovného jazyka so zreteľom na spisovnú slovenčinu. Bratislava: Veda 2010b. 299 s.
- DOLNÍK, Juraj: Všeobecná jazykoveda. Opis a vysvetľovanie jazyka. Bratislava: Veda 2009b. 376 s.
- DUALA M'BEDY, Munasu: Xenologie – Die Wissenschaft vom Fremden und die Verdrängung der Humanität in der Anthropologie, Freiburg 1997. 349 s.
- LEECH, Geoffrey N.: Politeness: Is there an East-West Divide? In: Journal of Foreign Languages 2005, roč. 28, č. 6, s. 3 – 33. [online] Citované: 12. január 2012. Dostupné na: <http://www.ling.lancs.ac.uk/staff/geoff/leech2006politeness.pdf>
- LEECH, Geoffrey N.: Principles of Pragmatics. New York: Longman 1983. 250 s.
- MIKUŠOVÁ, Zuzana – ŠIROKÁ, Dana: Reklamná tvár slovenského xenodiskurzu. V tlači.
- NAKONEČNÝ, Milan: Psychologie osobnosti. Praha: Academia 2009. 620 s.
- NAKONEČNÝ, Milan: Sociální psychologie organizace. Praha: Grada 2005. 225 s.
- ORGOŇOVÁ, Oľga – BOHUNICKÁ, Alena: Lexikológia slovenčiny. Praha: Columbus 2012. 282 s.
- ORGOŇOVÁ, Oľga – DOLNÍK, Juraj: Používanie jazyka. Bratislava: Univerzita Komenského 2010. 229 s.
- PORTAIN, Dick – ROBINS, David: Cool Rules. Anatomy of an Attitude. Londýn: Reaction Books 2000. 192 s.
- SCHRÖTER, Katrin: Xenologie. Zur Theorie des Fremden bei Munasu Duala-M'Bedy. In: Den Fremden gibt es nicht. Xenologie und Erkenntnis. Ed. Ch. Bremshey, H. Hoffmann, Y. May, M. Ortu. Münster: LIT-Verlag 2004, s. 19 – 39.
- Slovník kulturních studií. Chris Barker. Preklad Irena Reifová, Kateřina Gillárová a Michal Pospíšil. Praha: Portál 2006. 206 s.
- SOUKUP, Václav: Antropologie. Teorie člověka a kultury. Praha: Portál 2011. 741 s.
- VYSEKALOVÁ, Jitka – MIKEŠ, Jiří: Image a firemní identita. Praha: Grada Publishing 2009. 190 s.

Pramene

Ústne: nahrávky rozhovorov uložené v súkromnom archíve autorky

„POŠLI BLIŽŠIE INFO O DETOXE A BOTOXE. FOTO VÍTANÉ.“

POZNÁMKY O PRODUKTIVITE A SLOVNODRUHOVOM ŠTATÚTE
SKRÁTENÝCH A SKRATKOVÝCH SLOV – III. ČASŤ*

Miroslava Gavurová

*Inštitút prekladateľstva a tlmočnictva Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove
Ul. 17. novembra 1, 080 01 Prešov, mgskola@gmail.com*

GAVUROVÁ, M.: “Please Send Me More Info About Botox and Detox. A Photo Appreciated.” Notes on Productivity and Morphological Status of Clippings and Abbreviations in Slovak – Part Three. In: Slovak Speech, 2013, vol 78, no. 5, p. 274-284.

Abstract: In this final part of our paper concludes the analysis of the Slovak abbreviations which are dealt with in the previous two parts of the paper (Gavurová, 2013a; Gavurová, 2013b). While the previous articles focus on the lexemes which were or could be the headwords in the latest work of Slovak lexicography, SLOVNÍK SÚČASNÉHO SLOVENSKEHO JAZYKA (CONTEMPORARY SLOVAK LANGUAGE DICTIONARY, 2006 (a – g); 2011 (h – l)), in the final part, author concentrates on the abbreviations which, due to their initial letter, could not be recorded in the two volumes of the Dictionary yet (*mani-pedi, pneu, retro, repro, trafo*, etc.), as well as on the lexemes imported from English to Slovak (*memo, sitcom*). The triplet paradigm (noun – adjective – stem of a compound) present with the abbreviations mentioned in the first two parts occurs in many cases, which are analyzed in this part. In accord with the abbreviations mentioned in the first parts occurs in many cases, which are analyzed in this part. According to the morphological variation of a word class, their syntactic function varies in the Slovak sentence too, from the head of a noun phrase (*trafo*) up to its determiner (*trafo stanica*). The summary of the analysis stresses the importance of paying attention to all of the functions which such type of abbreviation can have in a system of language and everyday communication, and the need for recording them in the dictionaries.

Key words: abbreviation, adjective, combining form, clipping, neoclassical compound, noun, noun phrase

V dvoch predchádzajúcich častiach práce (Gavurová, 2013a, Gavurová, 2013b) sme sa venovali otázke lexikografického spracovania skráteneých a skratkových slov, ktoré často vystupujú nielen ako samostatné lexémy, ale aj ako komponenty kompozít. Pri väčšine doposiaľ analyzovaných skratiek sme konštatovali existenciu trojčlenného komunikačného uplatnenia. Táto polyfunkčnosť vyplývala z ich variantného slovnodruhového zaradenia (substantívum vz. adjektívum), z odlišných syntak-

* Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe zmluvy č. APVV-0342-11.

tických funkcií (nadradené substantívum – atribút) i z opozície viacslavného pomenovania (*hifi veža*) a kompozita (*hifiveža*), ktorých je skrátene alebo skratkové slovo súčasťou.

V tretej, záverečnej časti našej práce sa sústreďíme na tie skrátene a skratkové slová, ktoré vzhľadom na svoju začiatočnú fonému/grafému ešte nemohli byť spracované v dvoch doposiaľ publikovaných zväzkoch SLOVNÍKA SÚČASNÉHO SLOVENSKEHO JAZYKA (2006; 2011, ďalej aj SSSJ alebo SLOVNÍK). Rovnako budeme venovať pozornosť abreviačne motivovaným lexémam, ktoré sa do slovenčiny dostávajú ako prevzatia, prevažne z angličtiny. Napokon, záver tejto finálnej časti práce bude patriť sumáru výsledkov našej analýzy.

29. *mani-pedi*¹

V našom výpočte skráteneých a skratkových slov pokračujeme relatívne netradičnou hovorovou lexémou, skráteneým slovom *mani-pedi*, ktoré vzniklo abreviaciou lexém *manikúra* a *pedikúra*, vytvárajúcich (nielen) v slovenčine typickú kolo-káciu. V komunikátoch sa toto kombinované skráteneé slovo vyskytuje ako súčasť atributívnych syntagiem (*mani-pedi kúpel*, *predaj sro s prevádzkou mani pedi*) i ako komponent kompozít (*mani-pedi-salon*).² Samostatne sme členy tohto „abreviačného kompozita“ zaznamenali len sporadicky, ako substantívum-femininum (*ktoré sa celkom líši od bežnej pedi*). Podobne ako pri lexéme *farmafirma* (Gavurová, 2013b, s. 163 – 164) aj pri kombinovanom skráteneom slove *mani-pedi* hrá istú rolu slovná hra a do úvahy treba vziať aj možnosť prevzatia tejto lexémy z angličtiny.³

30. *pneu*

Lexéma *pneu* sa vo VEĽKOM SLOVNÍKU CUDZÍCH SLOV definuje ako nesklonné **substantívum** s významom „pneumatika“ (Šaling et al., 2000, s. 953)⁴ a ako indeklinábilne ju nachádzame aj v SNK⁵ (*po šmyku zavinenom defektom pneu*; *výmena pneu*; *údržba, pneu, cestná asistancia*). Podobne ako jeho abreviačný motivant *pneumatika*, aj skráteneé slovo *pneu* sa radí k femininám (*predná pneu*, *ojazdená pneu*)⁶.

¹ Pri udávaní poradia abreviatém nadväzujeme na predchádzajúce časti príspevku (I. a II.), aby sa touto kontinuitou vytvoril obraz o početnosti a produktivnosti skráteneých a skratkových slov.

² Všetky príklady na výskyt skráteneého slova *mani-pedi* pochádzajú z internetových zdrojov, v Slovenskom národnom korpuse (ďalej SNK) sme našli len príklad samostatného použitia skráteneého slova *pedi* (uvedený tu vo výklade lexémy).

³ O lexéme *mani-pedi* v angličtine porov. [1].

⁴ SLOVNÍK SKRATIEK A ZNAČIEK zachytáva *pneu* ako grafickú skratku (s bodkou – *pneu.*) s významom pneumatika, pneumatický (Lalúch – Koncová, 2004, s. 351).

⁵ *pneu* – 5366 výskytov. Frekvenčné údaje o výskyte jednotlivých lexém pochádzajú zo Slovenského národného korpusu, podkorpusu prim-6.0-public-all [2].

⁶ V češtine sa *pneu* spracúva už aj ako nesklonné slangové substantívum, neutrum alebo femininum (SLOVNÍK SPISOVNÉHO JAZYKA ČESKÉHO IV, 1989, s. 149).

Pneu pomerne často zastupuje plurálový tvar lexémy *pneumatika* (*predám 4 kusy letných pneu do Tica; v lete na zimných pneu; rozvoj výroby high-tech pneu v prevádzkach*).

Okrem toho sa *pneu* používa už aj v platnosti **adjektíva** (*pneu spoločnosť; pneu guma; pneu trápenie*), čím sa potvrdzuje už spomínané varírovanie skrátených a skratkových slov v slovnodruhovej príslušnosti k substantívam i k adjektívam.

31. *porno*

V češtine sa okrem komponentu *porno-*, ktorý „vznikl zkrácaním složených pojmenování (srov. pornografie, pornografický → porno)“ (Mitter, 2003, s. 70), uvažuje o existencii substantíva a adjektíva *porno*; kompozitá s týmto komponentom prenikajú v češtine zo slangu do spisovných prejavov, napr. *pornoherec, pornonakladateľ* (ibid.). Tomu zodpovedá aj spracovanie v akademickom SLOVNÍKU CUDZÍCH SLOV (2005)⁷, ktorý vznikol ako preklad českého AKADEMICKÉHO SLOVNÍKA CIZÍCH SLOV a ktorý zachytáva celú trojčlennú paradigmu: komponent kompozita *porno-*; substantívum *porno*¹; adjektívum *porno*².

V týchto komunikačných funkciách sa lexéma *porno* frekventovane vyskytuje aj v slovenských komunikátoch v SNK⁸:

1. ako sklonné **substantívum** (*boj proti pornu, hraničiaci s pornom, komiksové porná*);
2. ako **adjektívny** atribút (*porno filmy, porno tematika, porno obrázky, porno scéna*);
3. ako **komponent kompozít** (*pornočasopis, pornofilm, pornopriemysel, pornotalent*).

Podobne ako väčšina spomenutých skrátených slov aj *porno* varíruje medzi funkciou komponentu kompozita a adjektívnym atribútom v syntagme, napr. *pornopriemysel* (80)⁹ vz. *porno priemysel* (15); *pornofilm* (487) vz. *porno film* (32); *pornočasopis* (94) vz. *porno časopis* (38), ako vidno, frekvenčne s príklonom k syntetickej forme zápisu.

32. *repre*

Skrátené slovo *repre*, ktoré vzniklo abreviáciou lexémy *reprezentácia*, sa zvyčajne správa ako indeklinábile¹⁰ (*hráme spolu v repre; dvere do repre; určite sa potešili jeho ďalšej práci pri repre aj fanúšikovia*). Pri použití **substantíva** *repre* sa zachováva zhoda medzi gramatickým rodom abreviačného motivantu *reprezentácia* (f.) a rodom skráteného slova *repre* (f.), čo sa prejavuje v kongruencii v atributívnej syntagme (*hokejová repre má nové dresy; slovenská repre; v seniorskej repre*); len sporadicky sa *repre* použije v inom rode (*dotiahne to raz aj do Adamcovho repre*)¹¹

⁷ Porov. [3]

⁸ *porno* – 1788 výskytov v SNK.

⁹ V zátvorke uvádzame počet výskytov v SNK.

¹⁰ *repre* – 727 výskytov v SNK.

¹¹ Nie je jasné, či ide o maskulínium alebo neutrum.

– tu predpokladáme motiváciu rodového zaradenia *repre* v synonymných substantívach *mužstvo* (n.), prípadne *káder* (m.).

Markantnosť skráteného slova *repre* sa niekedy naznačuje úvodzovkami (že *sa mi strelecky v „repre“ momentálne nedari; s chalanmi z „repre“; aj ja som sníval o pozvánke do „repre“; hokejoví odchovanci v „repre“; Naša „repre“ prešla zmenami; Trest za omeškany „repre-návrat“*), čo je pravdepodobne dôsledkom jeho príznakového zakončenia, ktoré má svoj odraz aj v nesklonnosti (že *sa stane kapitánom repre; za repre odchytať*). Okazionálne sa však ako súčasť adaptačného procesu transdeklinácie¹² vytvárajú niektoré gramatické tvary v deklinačnej paradigme (so svojimi kolegami z *repre; nespokojnosť s reprou*).¹³

Podľa „vzoru“ ďalších skrátených slov sa *repre* objavuje aj ako súčasť atributívnych syntagiem, v platnosti **adjektíva** (*repre družstvo; „repre“ výber; repre tréner*). V analógii s komunikačným využitím ostatných abreviačne motivovaných lexém *repre* vystupuje aj ako **komponent kompozita** (*repre-prestávka, repre-káder, reprekariéra, repre-výber*); ako vidno, ide často o pendanty predchádzajúcich atributívnych syntagiem, resp. viacslovných pomenovaní.

Pri použití *repre* v adjektívnej platnosti možno uvažovať buď o adjektivizácii substantívnej skratky, teda *reprezentácia* (f.) → *repre* (skratka, f.) → *repre* (adj.), napr. *repre tréner*; alebo o skrátaní adjektíva *reprezentačný*. V Korpusse totiž nachádzame aj také použitie *repre* v adjektívnej platnosti, kde nemožno za abreviačný motivant považovať substantívum *reprezentácia*, ale skôr adjektívum *reprezentačný* vo význame „slávnostný, veľkolepý“ (*repre ples; Na nepozvaných však v U. S. Steele repre darčeky nečakajú*). Takýto proces by kopiroval polysémiu východiskového adjektíva *reprezentačný*¹⁴; potom adjektívna skratka *repre*² – 1. „vzťahujúci sa k zástupcom nejakého celku, reprezentácii“ (*repre prestávka*); 2. „veľkolepý, dôstojný“ (*repre ples, repre darček*).¹⁵ K slovnodruhovej homonymii *repre*¹ sa tak pri skrátanom slove *repre*² pridáva ďalší paradigmatický vzťah – polysémia.

Na okraj treba spomenúť, že okrem **skrátených** slov *repre*¹ a *repre*² v komunikácii zaznamenávame aj homonymnú skratku *repre*³, ktorá vznikla ako **skratkové** slovo z abreviačného motivantu *reklamné predmety*.¹⁶

33. *repro*

Hoci v dostupných slovenských lexikografických prácach sme skrátané slovo *repro nezachytili, v slovenčine sa vyskytuje ako nesklonné substantívum repro* (*ob-*

¹² K transdeklinácii a ostatným adaptačným procesom porov. Ološtiak – Ološtiaková (2007).

¹³ Tvary D. sg. (*repre*) a L. sg. (o *repre*) sú homonymné s tvarom N. sg. *repre* (f.), preto nemožno jednoznačne určiť, či tu skratka *repre* ostáva nesklonná.

¹⁴ Spracovanie adjektíva *reprezentačný* porov. [4].

¹⁵ Len pre zaujímavosť uvádzame, že nesklonné slangové substantívum *repre* označovalo kedysi Obecní dům v Prahe (SLOVNÍK SPISOVNÉHO JAZYKA ČESKÉHO V, 1989, s. 50).

¹⁶ Porov. aj [5].

sahujú len dva predné boxy a basové repro; možnosti postaviť si stĺpec v poradí repro – CD – repro – tuner – repro; Ušetríte tak aspoň za zadné repro; zosilovač a repro, vhodný pre gitaristov). Tam, kde je rodové zaradenie z kontextu zreteľné, smeruje repro k maskulínam (čím sa vytvára kongruencia medzi rodom abreviačného motivantu reproduktor a rodom jeho motivátu repro)¹⁷. Aj v češtine sa repro hodnotí ako sklonné substantívum – ale neutrum s významom „soustava (odnímateľných) reproduktorů u přijímače“ (Martincová et al., 1998, s. 248).

Skrátené slovo repro sa okrem toho vyskytuje aj ako súčasť atributívnych syntagiem, teda ako **adjektívum** repro: repro sústava, repro muzika, repro technika.

„Analogicky“ s vývojom ostatných skrátených slov zachytávame repro aj ako **komponent kompozita** repro- (reprobedňa, reprobox, reprovábla, reprosystém, reprosústava), ktorý vznikol skrátením z motivujúceho substantíva reproduktor (Mitter, 2003, s. 92).¹⁸

Okrem toho v komunikátoch zaznamenávame skrátené slovo **repro**² ako abreviačný motivát substantíva reprodukcia (snímky: repro z knihy; Foto: repro; detail: repro); v tomto význame sa vyskytuje aj prefixoid repro²- (reprokresba (pre sieťotlač)).

Z kontextov v Korpusse sa tiež ukazuje, že repro² môže nadobúdať viacero významov svojho motivantu reprodukcia; nielen 1. „reprodukovanie, odtlačok“, ale aj 2. „rozmnžovanie“¹⁹, napr. v kompozite repromateriál („Zaobráame sa obrábaním veľkej plochy zeme, čo si vyžaduje aj veľké množstvá repromateriálu“).

34. retro

Substantívum retro vzniklo abreviáciou z motivujúceho francúzskeho substantíva *rétrograde*.²⁰ Akademický SLOVNÍK CUDZÍCH SLOV²¹ zaznamenáva dve slovnodruhové homonymá: **substantívum** retro¹ (retro ovplyvnilo módu) a **adjektívum** retro² (muzikálové retro); okrem nich ešte „prvú časť zloženín“ retro-; pri všetkých uvádza ich pôvod v latinčine. Polysémické substantívum retro¹ označuje 1. smer „vracajúci sa k štýlu staršieho, minulého obdobia“; a 2. „dielo vytvorené v štýle retro“.

P. Mitter uvádza (2003, s. 91), že v češtine „komponent retro- kolísá medzi funkcii prvého člena složeniny (retro-) a medzi platnosťou samostatného adjektíva (retro), čož dosvedčuje v niektorých prípadoch dvojí i trojí spôsob psaní, a to buď dohromady, alebo se spojovníkom, popř. i zvlášť, jako např. retro příspěvek / retro-příspěvek / retropříspěvek“ (ibid.).

¹⁷ Za konkurenčný hovorový ekvivalent skráteného slova repro možno považovať substantívum *reprák* (129-krát v SNK, aj vo variante *reprak* 3-krát v SNK).

¹⁸ Podľa P. Mittera: „V prípade kompozit s prvým členom repro- lze spíše uvažovat o jejich tvoření komplexním způsobem abreviačně-kompozičním“ (Mitter, 2003, s. 92).

¹⁹ Porov. spracovanie substantíva reprodukcia v KSSJ (2003).

²⁰ Porov. napr. [6].

²¹ Porov. [7].

Príklady zo Slovenského národného korpusu potvrdzujú Mitterove pozorovania z češtiny a analogicky i správanie ostatných skrátených slov. Aj v slovenských komunikátoch sa *retro* používa vo funkcii:

1. **substantíva**, s rodovou príslušnosťou k neutrám (*scénografické retro*; *čisté retro*; *absurdné retro*), ktoré sa zapája do deklinácie (*s nádychom retra*; *o návrate k retru*; *inšpirujú sa retrom*);

2. **adjektíva** v atributívnych syntagmách (*retro dres*; *retro dizajn*; *retro nálada*; *retro nádych*; *retro sportrebiče*; *retro zábava*), pri niektorých až na úrovni viacslovných pomenovaní (*retro štýl*)²². Sporadicky sa *retro* vyskytuje aj v adverbálnej platnosti (*zvuky znejúce tak krásne retro*).

Trojčlenná paradigma (substantívum – adjektívum – komponent kompozita) sa naplňa existenciou početných kompozít s **komponentom** *retro-* (*retrobudík*; *retrobatéria*; *retrobicykel*; *retroboom*; *retroedícia*; *retrodres*; *retrosexuál* atď.).

35. *trafo*

J. Hrbáček hodnotí *trafo* ako skrátené slovo, ktoré vzniklo abreviáciou kompozita *transformátor*, a to podľa Hrbáčka zriedkavým spôsobom – čiastočným skrátením niektorého komponentu alebo viacerých komponentov (Hrbáček, 1979, s. 97). Abreviačnú motivovanosť lexémy *trafo* si všima aj akademický SLOVNÍK CUDZÍCH SLOV (2005), ktorý lexému *trafo* hodnotí diachrónne ako skratku a neutrum s významom „transformátor“²³ a s príslušnosťou k slangu.

V slovenčine sa *trafo* používa vo všetkých troch už spomenutých funkciách/ pozíciách skrátených slov:

1. Sklonné **substantívum** – neutrum (čo dokladá aj lexikografický záznam) – *horelo trafo*; *postaviť nové trafo*; *zváracie trafo*; *porucha zapalovacieho trafo*;

2. **adjektívum** – *trafo stanica*; *trafo zváračka*;

3. **komponent kompozita** – *trafo-stanica*/*trafostanica*.

Podľa P. Mittera má komponent *trafo*- fragmentárny charakter (ibid.), preto pri kompozitách s prvým členom *trafo* v češtine „lze spíše uvažovat o jejich tvoření komplexním způsobem abreviačně-kompozičním“ (ibid.) (Mitter, 2003, s. 95). V slovenčine okrem frekventovaného kompozita *trafostanica* (829-krát v SNK) zaznamenávame ešte viacslovné pomenovanie *trafo stanica* (6-krát v SNK) a okazionalnu atributívnu syntagmu (*trafo zváračka*).

Produktívnosť abreviácie, ktorej výsledkom sú skrátené slová, je zaiste ovplyvnená aj importom takto vytvorených lexém z iných jazykov, najmä z angličtiny, kde

²² Celostnosť významu i frekventovanosť kolokácie *štýl retro/retro štýl* dokazuje aj spracovanie lexémy *retro* vo VEKOM SLOVNÍKU CUDZÍCH SLOV, ktorý ju definuje ako hovorovú lexému s významom „retroštýl“ (Šaling et al., 2000, s. 1057).

²³ Porov. [8]. Ako skratkové slovo a neutrum sa *trafo* hodnotí aj v SLOVNÍKU SPISOVNÉHO JAZYKA ČESKÉHO VI (1989, s. 193).

je tento postup tvorenia slov, označovaný ako *clipping*, relatívne produktívny.²⁴ Okrem spomenutých najfrekventovanejších lexikálnych výpožičiek abreviačného charakteru (*botox, detox, demo, intro*; porov. Gavurová, 2013a; 2013b) sa objavujú aj ďalšie prevzaté lexémy, ktoré možno klasifikovať ako skrátené slová, nemajú však zatiaľ takú vysokú frekvenciu v komunikátoch a len ťažko možno odhadnúť, či sa v slovenčine presadia.

36. Jednou z výpožičiek, ktorá sa čoraz častejšie dostáva do slovenských komunikátov, je skrátené slovo **admin**²⁵, ktoré vzniklo abreviaciou motivantu *administrátor*: Popri tomto skrátenom slove v slovenčine môže fungovať aj grafická skratka *admin.* z adjektíva *administratívny*.²⁶ Skrátené slovo *admin* ani grafická skratka *admin.* nie sú v SSSJ zachytené. Skrátené slovo *admin* sa zatiaľ používa len ako sklonné **substantívum** – maskulínium (*kontaktujte nášho admina; chodiť za systémovým adminom, oznámila hlavnému adminovi*), nezachytili sme ho ani ako komponent kompozita ani ako adjektívum.

37. Ďalšie skrátené slovo **chemo** je v angličtine produktívnou lexémou,²⁷ v slovenčine je zatiaľ len okazionalizmom. SLOVNÍK spracúva len prefixoid *chemo-* (SSSJ, 2011, s. 257), aj to len „s významom chémia, chemický“. Pôvod anglického substantíva *chemo* je však v lexéme *chemotherapy*. V tomto význame sa abreviačne motivované *chemo* vyskytuje v SNK len sporadicky ako nesklonné **substantívum** (*zmiernovať následky žltacky, chemo a fajčenia; dnes som bol na chemo od ôsmej tri hodiny; Natálka absolvovala dva týždne chemo*); podobné výskyty nachádzame aj cez vyhľadávač Google (*dávka chemo a RT; neskorá toxicita chemo; toxicita záchranej chemo*²⁸; *porovnanie skenov pred a po chemo*²⁹).²⁹ Samozrejme, *chemo* sa v SNK vyskytuje aj ako **komponent** kompozita *chemo-*, aj s elipsou druhého slovtvorného základu kompozita: *následná chemo a rádioterapia; možno využiť aj chemo- a rádioterapiu*.³⁰

38. Z angličtiny bolo do slovenčiny prevzaté aj substantívum **memo**, ktoré vzniklo abreviaciou lexémy *memorandum*. V slovenských komunikátoch sa lexéma *memo* používa s pomerne širokým významom, ktorý dobre ilustrujú samotné korpu-

²⁴ Porov. napr. lexémy **anon** (*anonymous*), **bro** (*brother*), **lab** (*laboratory* i *labrador retriever*), **rehab** (*rehabilitation*), **refurb** (*refurbishment*), **rep** (*representative*), **uni** (*university*), pričom nemusí ísť nevyhnutne len o skracovanie substantív: napr. sloveso **recap** (*recapitulate* – *rekapitulovať*), adjektívum **pro** (*professional*).

²⁵ Lexéma *admin* – 792 výskytov v SNK.

²⁶ Rozdiel medzi skráteným slovom *admin* a grafickou skratkou *admin.* je okrem abreviačných motivantov (*administrátor* vz. *administratívny*) v umiestnení bodky za grafickou skratkou *admin.*

²⁷ Zdroj: The American Heritage. Dictionary of the English Language, Fourth Edition. Houghton Mifflin Company. Updated in 2009. Published by Houghton Mifflin Company. Porov. [9].

²⁸ Tendencia zaradenia k femininám.

²⁹ Všetky kontexty citované z [10].

³⁰ Hoci je spojovník naznačený len v jednom prípade, uvažujeme o komponente kompozita aj tam, kde chýba druhá časť kompozita, ktorá je tu podľa nás elidovaná.

sové kontexty³¹ (*Okrem prípravy eseje je úlohou kandidátov pripraviť aj krátke memo (zhrnutie) k téme v slovenskom jazyku; memo – informácia o dianí vo firme; memo architektovi; jednostránkové memo; memo všetkým brunetkám; Včera poslal internal eférs menežer memo*). Ukazuje sa, že širší význam substantíva *memo* by mohol byť definovaný ako „informácia, poznámka“. V slovensko-anglickom paralelnom korpuse sa za anglické *memo* vyskytujú ekvivalenty ako *spisový záznam, oznámenie, správa, skutočný výpis*, či všeobecne len *materiál*.³²

39. Ďalším lexikálnym importom abreviačného charakteru je substantívum *sitcom*³³, v ortografickom variante *sitkom* – v oboch prípadoch ide o skratkové slovo z motivujúceho spojenia *situation comedy*³⁴, frekventovane sa vyskytujúce aj v SNK³⁵ ako sklonné maskulínium: *nový 400dielny sitcom, americkému sitcomu, so sitcomom*.

Analogické spojenie *romcom* (z angl. motivantu *romantic comedy*), ktoré nachádzame v anglických komunikátoch, sme zatiaľ v SNK nezaznamenali (ani vo verzii *romkom*), ale vyhľadávač Google ho sporadicky našiel aj na stránkach v slovenčine, a to ako feminínium (*skvelá rom-com*³⁶) i maskulínium (*žáner rom-comu*), i v atributívnej funkcii (*rom-com žáner*).

40. Naostatok spomenieme ešte jedno skrátene slovo, ktorého abreviačný charakter sa už prestáva pociťovať, preto pri ňom možno uvažovať o abreviačnej demotivácii. Ide o substantívum *taxi*, ktoré vzniklo skrátением z francúzskeho *taximètre*, za pôvodné *taxamètre* (Mitter, 2003, s. 126), od ktorého sa odvodzuje aj význam lexémy *taxi* („nájomné auto vybavené taxametrom“)³⁷. Do slovenčiny sa *taxi* prevzalo už skrátene, čo prispelo k procesu abreviačnej demotivácie. Skrátene slovo *taxi* v komunikácii zaznamenávame nielen v substantívnej platnosti, ale v Korpuse sa nachádzajú aj viacslovné pomenovania či voľné atributívne syntagmy, ktorých je skratka *taxi* súčasťou (*taxi služba, vozidlo taxi*), prípadne i kompozitá s komponentom *taxi-* (*taxislužba*).³⁸ Preto aj pri tomto poslednom skrátene slove, analyzovanom v našej práci, konštatujeme identický typ trojčlenného vzorca jazykovo-komunikačného „správania“ skráteneých a skratkových slov.

³¹ V Korpuse má *memo* približne 29 výskytov.

³² Porov. na [11].

³³ Podľa niektorých zdrojov lexéma *sitcom* vznikla skladaním dvoch skráteneých slov, tzv. *clippings*; podobne ako napr. *sci-fi* [12].

³⁴ Porov. [13].

³⁵ Lexéma *sitcom* má v SNK až 2136 výskytov; transortografizovaný variant *sitkom* 4020 (!) výskytov.

³⁶ Porov. na [14].

³⁷ Porov. spracovanie v akademickom SLOVNÍKU CUDZÍCH SLOV (2005), dostupné na [15].

³⁸ Na záver nám v tejto súvislosti nedá neodcítovať pohľad anglofónnej lingvistiky na opozíciu syntetickej (*taxislužba*) a analytickej formy zápisu lexém (*taxi služba*). Podľa tejto koncepcie sú „nominálne syntagmy ako „*Girl Scout troop*“, „*city council member*“, „*cellar door*“ nepochybne kompozitami, a takto sa aj používajú v komunikácii. Zápis v podobe oddelených slov je iba pravopisnou konvenciou, možno pod vplyvom francúzštiny.“ Porov. [16] a Štekauer (1993).

ZÁVER

Predchádzajúcim výkladom (porov. aj Gavurová, 2013a, 2013b) sme chceli ukázať, že abreviácia lexém vedúca k vzniku skratkových, ale najmä skrátenejších slov je v slovenčine frekventovanej a perspektívnym procesom. Dochádza k nej aj pod vplyvom iných jazykov (angličtina, francúzština), ktorý sa prejavuje ako import abreviačne motivovanej lexiky do slovenčiny, a to viac (*botox, detox, intro*) i menej frekventovanej (*admin, chemo, memo*), s rôznou úrovňou adaptácie (*disko, kyber*,³⁹*sitkom*). Preberanie tohto typu lexém pritom nie je novodobou tendenciou (aj keď v súčasnosti akceleruje⁴⁰), ale v izolovaných prípadoch prebiehalo aj v predchádzajúcich obdobiach, čo dokazuje aj abreviačná demotivovanosť niektorých prevzatých skrátenejších slov (*disko, piano, taxi, retro*). Aj pod vplyvom interlingválneho importu potom v slovenčine prebieha vlastná abreviácia lexém (*pneu, hypo, bižu, farma, gastro, kraso, repre...*), ktorá bola v slovenčine produktívna aj v minulosti (*alko, gramo*).

V príspevku sme takisto upozornili, že značná časť týchto abreviačne motivovaných útvarov v komunikácii funguje v triadickej platnosti: ako substantívum, adjektívum a ako komponent kompozita/prefixoid. Práve posledná „funkcia“ skrátenejších a skratkových slov potvrdzuje spätosť abreviácie a kompozície, na ktorú už upozornili viaceré, aj nami citované práce. Táto spätosť otvára nielen otázku simultánnosti či následnosti oboch procesov, ale takisto aj problematiku varírovania takýchto lexém medzi dvoma pólmi: kompozitum (*taxislужba*) vz. atributívna syntagma, resp. viac-slovné pomenovanie (*taxi služba*). Najmä pri takýchto frekventovanejších spojeniach, ktoré na pozadí ich celostného významu možno hodnotiť ako viac-slovné pomenovania, poukazujeme na podobnosť/identickosť ich konštitutívnych prvkov s komponentmi kompozít (*bio produkty* vz. *bioprodukty*; *dia potraviny* vz. *diapotraviny*).

Chceme pripomenúť, že našou ambíciou nebolo podať vyčerpávajúci prehľad všetkých skrátenejších a skratkových slov, ktoré sa objavujú v slovenských komunikátoch, ale poukázať na niektoré novšie modely ich fungovania, ktoré najmä v analytickej podobe zápisu môžu byť dôsledkom vplyvu analytických jazykov (predovšetkým angličtiny). Práve osamostatňovanie, lexikalizácia abreviačne motivovaného prvku, ktorý mohol vzniknúť primárne ako „prefabrikát“ pre kompozitá, je jednou z výrazných tendencií v slovenčine. Príspevkom sme chceli upozorniť na to, že by sa na nich v tejto autosémantickej funkcii v lexikografických prácach nemalo zabúdať.⁴¹

³⁹ S možnosťou vytvorenia *kyber* z motivantu *kybernetický*.

⁴⁰ Jedným z najnovších príkladov vplyvu angličtiny je derivačne skratkové slovo *appka* (s významom „aplikácia, napr. v mobile“), ktorá jednak graficky korešponduje s pôvodným motivantom (*application*), ale súčasne pôvodnú anglickú skratku *app* prispôsobuje slovenskému deklináčnemu systému: *application* → *app* → *appka* (2 výskyty v SNK).

⁴¹ Pravda, ak vychádzame zo slovenskej koncepcie striktnnej diferenciacie kompozít od viac-slovných pomenovaní, založenej na princípe syntetickosti vz. analytickej zápisu, aj napriek totožnosti denotátu oboch typov lexém – jednoslovnej i viac-slovnej.

Druhou tendenciou, ktorá súvisí s analytickou samostatnosťou týchto abreviačne motivovaných útvarov, je možnosť slovnodruhovej konverzie a existencia slovnodruhovej homonymie medzi substantívnou a adjektívnou (a ojedinele aj inou) platnosťou skrátených a skratkových slov. V niektorých prípadoch skratiek sa navyše – ako dôsledok ich fragmentárneho charakteru – vytvára homonymia medzi jednotlivými skrátenými slovami (*aku¹, aku², aku³*), alebo sa kopíruje polysémia abreviačného motivantu (*reprezentačný* → *repre tréner* vz. *repre ples*; prípadne aj *digitálny* – *digi váha* vz. *digi* (hodinky)).

Nazdávame sa, že aj táto analýza jednotlivých abreviačne motivovaných lexém a komponentov kompozít ukazuje, že skratky v komunikácii nie sú zastúpené len azda najmarkantnejšími „reprezentantmi“ – iniciálovými a grafickými skratkami, ale abreviácia je prítomná aj v inej, menej príznakovej forme skrátených a skratkových slov. Táto nepríznakovosť môže viesť jednak k abreviačnej demotivácii; na druhej strane však môže zvyšovať komunikačný potenciál tohto typu abreviatém ako perspektívnych vyjadrovacích prostriedkov.

Literatúra

- GAVUROVÁ, Miroslava: „Pošli bližšie info o detoxe a botoxe. Foto vítané.“ Poznámky o produktivite a slovnodruhovom štatúte skrátených a skratkových slov – I. časť. In: Slovenská reč, 2013a, roč. 78, č. 1 – 2, s. 41 – 57.
- GAVUROVÁ, Miroslava: „Pošli bližšie info o detoxe a botoxe. Foto vítané.“ Poznámky o produktivite a slovnodruhovom štatúte skrátených a skratkových slov – II. časť. In: Slovenská reč, 2013b, roč. 78, č. 3 – 4, s. 152 – 172.
- HRBÁČEK, Josef: Jazykové zkratky v češtině. Praha: Univerzita Karlova 1979. 128 s.
- Krátky slovník slovenského jazyka. 4., doplnené a upravené vydanie. Red.: J. Kačala – M. Pisárčiková – M. Považaj. Bratislava: Veda 2003.
- MARTINCOVÁ, Olga et al.: Nová slova v češtině. Slovník neologizmů. Praha: Academia 1998. 356 s.
- MITTER, Patrik: Složená hybridní substantiva s prvním komponentem cizího původu v současné češtině. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně 2003. 190 s.
- OLOŠTIAK, Martin – GIANITSOVÁ-OLOŠTIAKOVÁ, Lucia: Deklinácia prevzatých substantív v slovenčine. Prešov: FF PU v Prešove 2007. 152 s.
- Pravidlá slovenského pravopisu. 3., upravené a doplnené vydanie. Red. M. Považaj. Bratislava: Veda 2000.
- SLANČOVÁ, Daniela – SOKOLOVÁ, Miloslava: Variety hovorovej podoby slovenčiny. In: Studia Academica Slovaca 23. Red. J. Mlacek. Bratislava: Stimul 1994. s. 225 – 238.
- Slovník cizích slov (akademický). 2. doplnené a upravené slovenské vydanie (2005). Eds: Ľ. Balážová – J. Bosák. Preklad z českého originálu Akademický slovník cizích slov, Academia Praha. Dostupný na <http://slovníky.korpus.sk/>
- Slovník spisovného jazyka českého IV (P – Q). Hl. red.: B. Havránek. Praha: Academia 1989. 717 s.
- Slovník spisovného jazyka českého V (R – S). Hl. red.: B. Havránek. Praha: Academia, 1989, s. 654
- Slovník spisovného jazyka českého VI (Š – U). Hl. red.: B. Havránek. Praha: Academia, 1989, 425 s.
- Slovník súčasného slovenského jazyka. A – G. Hl. red.: K. Buzássyová – A. Jarošová. Bratislava: Veda 2006. 1134 s.

Slovník súčasného slovenského jazyka II. H – L. Hl. red.: A. Jarošová – K. Buzássyová. Bratislava: Veda 2011. 1088 s.

ŠALING, Samo – IVANOVÁ-ŠALINGOVÁ, Mária – MANÍKOVÁ, Zuzana: Veľký slovník cudzích slov: Bratislava – Veľký Šariš: SAMO, 2000. 1328 s.

ŠTEKAUER, Pavol: Súbor kritérií na vymedzenie kompozít v anglickom jazyku. In: Acta Facultatis Paedagogicae Universitatis Šafarikanae. Studia Philologica. Vol. 3. Prešov: Pedagogická fakulta v Prešove Univerzity P. J. Šafárika v Košiciach 1993, s. 79 – 92.

Internetové a korpusové odkazy:

- [1] <http://www.urbandictionary.com/define.php?term=mani-pedi>
- [2] Slovenský národný korpus – prim-6.0-public.all. Bratislava: Jazykovedný ústav L. Štúra SAV 2011. Dostupný z WWW: <http://korpus.juls.savba.sk>
- [3] <http://slovníky.korpus.sk/?w=porno&s=exact&c=b2e9&d=kssj4&d=psp&d=scs&d=sss&d=peciar&d=ma&d=hssjV&d=bernoľak&d=obce&d=priezviska&d=un&d=locutio&d=pskcs&d=psken&ie=utf-8&oe=utf-8>
- [4] <http://slovníky.korpus.sk/?w=reprerenta%C4%8Dn%C3%BD&s=exact&c=qd70&d=kssj4&d=psp&d=scs&d=sss&d=peciar&d=ma&d=hssjV&d=bernoľak&d=obce&d=priezviska&d=un&d=locutio&d=pskcs&d=psken&ie=utf-8&oe=utf-8>
- [5] www.repre.sk
- [6] <http://www.etymonline.com/index.php?search=retro&searchmode=none>
- [7] <http://slovníky.korpus.sk/?w=retro&s=exact&c=V388&d=kssj4&d=psp&d=scs&d=sss&d=peciar&d=ma&d=hssjV&d=obce&d=priezviska&d=un&d=locutio&ie=utf-8&oe=utf-8>
- [8] <http://slovníky.korpus.sk/?w=trafo&s=exact&c=a066&d=kssj4&d=psp&d=scs&d=sss&d=peciar&d=ma&d=hssjV&d=bernoľak&d=obce&d=priezviska&d=un&d=locutio&d=pskcs&d=psken&ie=utf-8&oe=utf-8>
- [9] <http://www.thefreedictionary.com/chemo>
- [10] http://www.lymphoma.sk/docs/LF2011/12_RT_Hodgkinovho_lymfomu.pdf
- [11] <http://slovníky.korpus.sk/?w=memo&s=exact&c=Z3fe&d=kssj4&d=psp&d=scs&d=sss&d=peciar&d=ma&d=hssjV&d=bernoľak&d=obce&d=priezviska&d=un&d=locutio&d=pskcs&d=psken&ie=utf-8&oe=utf-8>
- [12] http://en.wikipedia.org/wiki/Clipping_%28morphology%29
- [13] <http://www.etymonline.com/index.php?term=sitcom>
- [14] <http://www.filmpro.sk/love-and-other-drugs>
- [15] <http://slovníky.korpus.sk/?w=taxi&s=exact&c=o43f&d=kssj4&d=psp&d=scs&d=sss&d=peciar&d=ma&d=hssjV&d=bernoľak&d=obce&d=priezviska&d=un&d=locutio&d=pskcs&d=psken&ie=utf-8&oe=utf-8>
- [16] http://en.wikipedia.org/wiki/Compound_%28linguistics%29

SPRÁVA O ČINNOSTI JAZYKOVEDNÉHO ÚSTAVU ĽUDOVÍTA ŠTÚRA SAV ZA ROK 2012

Pavol Žigo

Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV, Panská 26, 813 64 Bratislava, e-mail: pavolz@juls.savba.sk

V roku 2012 vedenie Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV (ďalej JÚĽŠ SAV) pokračovalo vo svojej činnosti v zložení: prof. PhDr. Pavol Žigo, CSc., riaditeľ, funkciu zástupkyne riaditeľa vykonávala Mgr. Nicol Janočková, PhD., a vo funkcii vedeckej tajomníčky ústavu pôsobila PhDr. Sibyla Mislovičová. Predsedom vedeckej rady bol prof. PhDr. Slavomír Ondrejovič, DrSc. Ústav ostal naďalej rozčlenený na sedem oddelení:

- a) oddelenie súčasnej lexikológie a lexikografie (vedúca Alexandra Jarošová),
- b) oddelenie súčasného jazyka (vedúci Slavomír Ondrejovič),
- c) oddelenie jazykovej kultúry a terminológie (vedúca Sibyla Mislovičová),
- d) oddelenie dejín slovenčiny, onomastiky a etymológie (vedúca Iveta Valentová),
- e) dialektologické oddelenie (vedúca Katarína Balleková)
- f) oddelenie Slovenského národného korpusu (vedúca Mária Šimková)
- g) oddelenie lingvistických dát (vedúci Gabriel Gaži)

Koncom roka 2011 pracovalo v JÚĽŠ SAV 19 vedeckých pracovníkov (2 s hodnosťou DrSc., 17 s hodnosťou CSc., resp. PhD., z toho 3 s vedecko-pedagogickou hodnosťou profesora), 30 odborných pracovníkov s vysokoškolským vzdelaním a 5 pracovníci so stredoškolským vzdelaním.

2. Ťažiskom vedeckej činnosti JÚĽŠ SAV bol výskum v rámci grantových úloh VEGA:

- a) Cudzosť v slovenskom jazykovo-kultúrnom prostredí (č. 2/0085/12, vedúci projektu J. Dolník),
- b) Jazyková situácia a jazyková politika na Slovensku v medzinárodnom kontexte (č. 2/0118/2012, vedúci projektu Slavomír Ondrejovič),
- c) Slovník slovenských anojkoným (vodných, terénnych a chotárnych názvov, speleoným, hodoným a skupín objektov, ktoré nie sú určené na bývanie (I. Valentová),
- d) Etymologický výskum slovenskej lexiky – 2. etapa (individuálny riešiteľ Ľ. Králik,
- e) Slovník slovenských nárečí – tretí zväzok (M. Smatana),
- f) Slovanský jazykový atlas (A. Ferenčíková),

- g) Slovník súčasného slovenského jazyka – 4. etapa (Koncipovanie a redigovanie slovníkových hesiel, postredakčná a editačná príprava rukopisu a lexikologicko-lexikografický výskum, A. Jarošová),
- h) Konfrontačný výskum slovnej zásoby slovenčiny a češtiny a jazyková kultúra – 2. etapa (M. Považaj),
- i) Sémantická a distribučná analýza adjektív v nemčine a slovenčine (M. Šimková).

K projektom riešeným v rámci štátnych programov vedy a výskumu a štátnych objednávok okrem prípravy SLOVNÍKA SÚČASNÉHO SLOVENSKEHO JAZYKA (2005 – 2012) patrí budovanie Slovenského národného korpusu a elektronizácia jazykovedného výskumu na Slovensku – 2. etapa (M. Šimková) a projekty v rámci štátnej objednávky.

K medzinárodným projektom v rámci medziakademickej dohody patria:

a) Slovanský jazykový atlas: koordinátor JÚLŠ SAV, zodp. riešiteľ A. Ferenčíková, spoluriešitelia: Bulharsko, Bosna a Hercegovina, Bielorusko, Česká republika, Nemecko, Chorvátsko, Poľsko, Rusko, Srbsko, Slovinsko, Ukrajina;

b) Princípy a metódy tvorby výkladového slovníka (koordinátor JÚLŠ SAV, A. Jarošová).

K projektom v rámci 7. rámcového programu patrí:

a) Konceptuálne modelovanie zosieťovania centier vysokokvalitného výskumu v oblasti slovanskej lexikografie a ich digitálnych zdrojov (Inštitút matematiky a informatiky Bulharskej akadémie vied, riešiteľ zo slovenskej strany R. Garabík, ako aj riešitelia z Poľska, Ruska, Slovinska, Ukrajiny);

b) Slovenčina online (R. Garabík, spoluriešitelia z Nemecka, Veľkej Británie, Litvy, Poľska);

c) Slovenská terminologická sieť (Slovenský odbor Generálneho riaditeľstva Európskej komisie pre preklad, A. Jarošová).

3. V rámci edičnej činnosti vydal JÚLŠ SAV v roku 2012 tieto knižné publikácie:

– Ferenčíková, Adriana – Chochol, Martin – Jenč, Helmut – Králik, Ľubor – Siatkowski, Janusz – Varbot, Žanna Ž. – Žigo, Pavol: OBŠČESLAVIANSKIJ LINGVISTIČESKIJ ATLAS : SERIJA LEKSIKO-SLOVOOBRAZOVATEĽNAJA. VYPUSK 4. SEĽSKOE CHOZIAJSTVO. Ved. red. A. Ferenčíková. 1. vyd. Bratislava: Meždunarodnyj komitet slavistov, Komissija Obščeslavianskogo lingvističeskogo atlasa, Slovenská akadémia vied – Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra, Univerzita Komenského – Filozofická fakulta, 2012. 266 s. ISBN 978-80-224-1236-0.

– Žigo, Pavol: ANALÓGIE A ANOMÁLIE V SUBSTANTÍVNEJ DEKLINÁČII SLOVANSKÝCH JAZYKOV. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2012. 176 s. ISBN 978-80-224-1259-9,

– Múcsková, Gabriela – Muziková, Katarína – Wambach, Viera. PRAKTICKÁ DIALEKTOLÓGIA: VYSOKOŠKOLSKÁ PRÍRUČKA NA NÁREČOVÚ INTERPRETÁCIU. Wien:

Facultas Verlags & Buchhandels AG Wien, 2012. 138 s. ISBN 978-3-200-02560-8.

Okrem toho vo vedeckých zborníkoch a časopisoch (domácich i zahraničných) pracovníci ústavu publikovali 79 štúdií, vedeckých a odborných článkov, 24 recenzií vedeckých prác a 41 prehľadových prác. Do periodickej tlače (do časopisov KULTÚRA SLOVA, SLOVENSKÁ REČ, FORUM, ACADEMIA, NORMALIZÁCIA, POISTNÉ ROZHLEDY, QUARK, REVUE O DEJINÁCH A SPOLOČNOSTI, RODINA A ŠKOLA, ROENÍCKE NOVINY, SPRÁVY SAV a iných) pripravili vyše 120 popularizačných príspevkov, jubilejných medailónov a správ a tlačovým a elektronickým médiám poskytli viac ako 200 rozhovorov.

4. Jazykovedný ústav aj v roku 2012 organizoval, resp. spoluorganizoval viaceré vedecké podujatia:

a) Slovo v slovníku. Aspekty lexikálnej sémantiky – gramatika – štylistika (pragmatika), Časť-Papiernička, 22. 2. – 23. 2. 2012. Účastníci podujatia sa venovali otázkam lexikológie, metodologickým otázkam výkladovej a prekladovej lexicografie, terminológie a terminografie, ustáleným slovným spojeniam, frazeológii, sémantike a gramatike v slovníku, normatívnej a kodifikačnej stránke slovníka, počítačovej a korpusovej lingvistiky.

b) CESAR roadshow a konferencia Rozvoj jazykových technológií a zdrojov na Slovensku a vo svete (10 rokov Slovenského národného korpusu), Bratislava, 7. 6. – 8. 6. 2012. Hlavným cieľom konferencie bolo predstaviť jazykové technológie a nástroje počítačového spracovania prirodzeného jazyka a zosumarizovať súčasný stav jazykových technológií na Slovensku a v okolitých krajinách. Medzinárodné podujatie sa zároveň uskutočnilo v rámci prezentačných dní členských krajín projektu CESAR, ktorého cieľom je sprístupniť existujúce jazykové zdroje a prispieť k tvorbe jednotného digitálneho trhu v Európe. Prezentačné dni sú zamerané na spoločné aktivizovanie národného úsilia o rozvoj a výskum jazykových technológií. Súčasťou konferencie bola panelová diskusia predstaviteľov akademickej a komerčnej sféry o možnostiach vzájomnej spolupráce, výmeny poznatkov a výsledkov výskumu a vývoja v oblasti komunikačných a informačných technológií.

c) Slovník a používatelia jazyka, Kongresové centrum Smolenice SAV, 10. 10. – 12. 10. 2012. Vedecká konferencia sa konala na počesť 100. výročia narodenia Štefana Peciaru (1912 – 1989), fonológa, lexikológa a lexicografa, pod ktorého vedením bolo vypracované jedno zo základných diel slovenskej jazykovedy Slovník slovenského jazyka (1959 – 1968).

d) XXII. kolokvium mladých jazykovedcov, Nitra, 5. 12. – 7. 12. 2012. Pravidelné medzinárodné vedecké podujatie s dlhoročnou tradíciou, ktoré umožňuje mladým pracovníkom a doktorandom Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV a filozofických a pedagogických fakúlt na Slovensku, ako aj mnohým zahraničným kolegom prezentovať svoje práce a získavať užitočné kontakty a informácie.

e) Slovo a tvar v štruktúre a v komunikácii, Bratislava, 12. 12. – 14. 12. 2012. Medzinárodná vedecká konferencia bola venovaná 100. výročiu narodenia významnej osobnosti slovenskej a slovanskej jazykovedy, člena Bratislavského lingvistikého krúžku a spoluzakladateľa modernej slovenskej jazykovedy prof. PhDr. Eugena Paulinyho, DrSc.

K 31. decembru 2012 mal ústav 5 interných a 3 externých doktorandov (M. Kopecká, J. Vrábľová, A. Krausová, L. Satinská, E. Baková) a 3 externých doktorandov (V. Benko, A. Karčová, D. Majchráková), z toho 2 doktorandky boli pracovníkmi ústavu (A. Karčová, D. Majchráková). Významnými doplnkami vedeckej výchovy boli doktorandské semináre pod vedením J. Dolníka a XXII. kolokvium mladých jazykovedcov s početnou zahraničnou účasťou.

Pracovníci ústavu pôsobili ako vedúci alebo konzultanti diplomových prác, ako školitelia doktorandov, ako vedúci alebo konzultanti diplomových a bakalárskych prác, oponovali dizertačné a habilitačné práce, pôsobili ako členovia komisií pre obhajoby doktorandských i doktorských dizertačných prác a boli členmi komisií a oponentmi v habilitačnom a inauguračnom konaní na vysokých školách. Mnohí pracujú v spoločných odborových komisiách pre doktorandské štúdium ako členovia, alebo predsedovia (P. Žigo v odboroch slovenský jazyk, všeobecná jazykoveda, konkrétne jazykové skupiny – slovanské jazyky a literatúra – slavistika J. Dolník v odboroch slovenský jazyk, všeobecná jazykoveda, konkrétne jazykové skupiny – germanistika, S. Ondrejovič v odboroch slovenský jazyk, všeobecná jazykoveda, konkrétne jazykové skupiny – germanistika a konkrétne jazykové skupiny – orientalistika). Ďalší pracovníci ústavu pôsobili ako členovia vedeckých rád fakúlt a univerzít na Filozofickej fakulte UK v Bratislave, Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach a na Filologickej fakulte Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici.

Viacerí pracovníci ústavu sa zapojili aj do pedagogickej činnosti na slovenských univerzitách (Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, Inštitút modernej komunikácie v Bratislave, Bratislavská vysoká škola práva v Bratislave). Ich prednášky a semináre sa týkali dejín jazyka a jazykovedy (J. Dolník, P. Žigo), všeobecnej a teoretickej jazykovedy (J. Dolník), slovenčiny v súčasnej komunikácii (S. Mislovičová), štylistiky (S. Mislovičová) a lingvistických základov translitológie (J. Dolník). Spolu pracovníci ústavu odprednášali na univerzitách vyše 230 hodín prednášok a uskutočnili viac ako 380 hodín seminárov. Prof. PhDr. S. Ondrejovič, DrSc., zastupoval Slovensko ako riadny člen Európskej federácie národných jazykových inštitúcií (European Federation of National Institutions for Language, EFNIL). Pracovníci ústavu K. Buzássyová, A. Ferenčíková, A. Jarošová, Ľ. Králik, P. Žigo sa ako členovia medzinárodných komisií pri Medzinárodnom komitáte slavistov zúčastňovali na ich zasadnutiach a práci. S. Ondrejovič a J. Dolník boli člen-

mi Societas Linguistica Europea, S. Ondrejovič aj Medzinárodnej sociolingvistickej asociácie v Sofii INSOLICO, Medzinárodnej fonetickej spoločnosti v Prahe, Spoločnosti pre dejiny jazykovedy v Münsteri a členom Slovak Studies Association v USA. J. Dolník bol členom Societas Linguistica Europea, spoločnosti Oesterreichische Sprachgesellschaft, predsedom Spoločnej odborovej komisie v oblasti slovenského jazyka a germanistiky, ale aj členom Akreditačnej komisie ministerstva školstva. A. Jarošová bola členkou Európskej asociácie lexikografov EURALEX a Asociácie TELRI, J. Dolník bol členom redakčnej rady zahraničného periodika (SLOVO A SLOVESNOST), P. Žigo (zborníky Eslavistica Complutense, Obščeslavjanskij lingvističeskij atlas). Viacerí pracovníci ústavu (A. Ferenčíková, K. Gajdošová, R. Garabik, M. Chochol, N. Janočková, C. Králik, A. Jarošová, A. Karčová, D. Majchráková, S. Ondrejovič, M. Šimková, D. Zvončeková, P. Žigo) sa zúčastnili na vedeckých podujatiach a na pracovných pobytoch v zahraničí (v Česku, Maďarsku, Poľsku, Slovinsku, Macedónsku, na Ukrajine, v Rusku, Bielorusku, Rakúsku, Nemecku, Írsku, Dánsku a Belgicku) a v rámci medziakademických dohôd ústav navštívilo vedeckých pracovníkov (z Česka, Bulharska, Slovinska, Ruska).

Pracovníci ústavu sa aj v roku 2012 zúčastňovali na aktivitách pre ústredné orgány štátnej správy a iné organizácie. Vypracúvali expertízy (napr. pripomienkovali novely zákona o štátnom jazyku), posudzovali jazykovú a terminologickú stránku zákonov a vyhlášok, zúčastňovali sa na tvorbe a ustáľovaní odbornej terminológie v rámci rezortných terminologických komisií, ako aj v rámci slovenskej terminologickej siete. Traja zamestnanci ústavu boli členmi Ústrednej jazykovej rady, poradného orgánu ministra kultúry v otázkach štátneho jazyka (K. Buzássyová, A. Ferenčíková, P. Žigo), členmi rozličných komisií Ministerstva kultúry SR a Ministerstva školstva SR (A. Ferenčíková, M. Považaj), členmi rezortných terminologických a názvoslovných komisií (Ľ. Králik, M. Považaj, I. Vančová). M. Považaj bol predsedom Názvoslovnej komisie Úradu geodézie, kartografie a katastra SR a členom komisie Ministerstva obrany a Bezpečnostnej rady SR. K. Buzássyová členkou Edičnej rady SAV. Pracovníci ústavu boli aj hlavnými a výkonnými redaktormi a členmi redakčných rád jazykovedných a iných časopisov (JAZYKOVEDNÝ ČASOPIS, KULTÚRA SLOVA, SLOVENSKÁ REČ, periodík REVUE AKTUÁLNEJ KULTÚRY, STUDIA ACADEMICA SLOVACA, SLAVICA SLOVACA A SPRÁV SLOVENSKEJ AKADÉMIE VIED), členmi výboru Slovenskej jazykovednej spoločnosti pri SAV, výboru Slovenskej onomastickej komisie pri SAV, výboru Spoločnosti autorov vedeckej a odbornej literatúry, výboru Slovenskej spoločnosti prekladateľov odbornej literatúry, Komisie pre vedecký a odborný preklad pri Literárnom fonde, ústav sa významne zúčastnil aj na príprave hesiel do série zväzkov v rámci projektu ENCYKLOPAEDIA BELIANA.

Pracovníci oddelenia jazykovej kultúry a terminológie v r. 2012 v rámci listovej a telefonickej jazykovej poradne a prostredníctvom elektronickej pošty vybavili vyše

2000 listov a e-mailov a odpovedali na viac ako 10 000 telefonických otázok. Rady v otázkach slovenského jazyka poskytovali aj ďalší pracovníci ústavu a mnohí pracovníci sa zapájali do propagovania výsledkov jazykovedného výskumu a do zvyšovania jazykovej kultúry prednáškovou činnosťou pre účastníkov Letného seminára slovenského jazyka a kultúry Studia Academica Slovaca, pre redaktorov a moderátorov elektronických médií a redaktorov tlačových médií, pre prekladateľov, ale aj pre pracovníkov štátnej a verejnej správy. Pracovníci JÚLŠ posudzovali, ako aj po minulé roky, jazykovú a terminologickú stránku zákonov, vyhlášok a vládnych nariadení pre Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR, Ministerstvo spravodlivosti SR, Ministerstvo školstva SR a Úrad vlády, poskytovali odborné poradenstvo v otázkach jazyka, vlastných mien (názvov verejných priestranstiev) a terminológie orgánom štátnej správy a samosprávy (S. Duchková, K. Kálmanová, S. Mislovičová, M. Považaj, I. Vančová), posudzovali jazykovú a terminologickú stránku slovenských technických noriem (A. Jarošová, S. Mislovičová, M. Považaj, I. Vančová). Ústav spolupracoval so Slovenským ústavom technickej normalizácie pri tvorbe a ustáľovaní slovenskej odbornej terminológie a pri terminologickej revízii technických noriem. Výsledkom spolupráce sú publikované slovenské technické normy (najmä I. Vančová).

Pracovníci ústavu sa aktívne zúčastnili na mnohých prednáškach a seminároch o terminológii, štandardizácii a prekladaní európskych dokumentov, o počítačovej lexicografii, o význame a obsahu priezvisk na Slovensku, o zdokonaľovaní prejavu v materinskom jazyku pre prekladateľov a tlmočníkov Európskej komisie, Európskeho parlamentu, Súdneho dvora, Dvora audítorov a Európskej centrálnej banky v Luxemburgu, o jazyku a štýle pre moderátorov Rádia FM v Slovenskom rozhlase, o pravidlách slovenského pravopisu, o štátnom jazyku a komunikácii v úradnom styku pre pracovníkov matričných úradov v Inštitúte verejnej správy, o jazykovej kultúre a komunikácii v úradnom styku pre pracovníkov Ministerstva vnútra SR v Inštitúte verejnej správy v Bratislave a pod. Odznali populárne príspevky v tlači, v rozhlase (Slovenčina na slovíčko, M. Považaj, Nočná pyramída, P. Žigo), desiatky rozhovorov v tlači, rozhlase a v televízii o slovenskom jazyku a jeho kultúre. A. Ferencíková a A. Ramšáková boli členkami hodnotiacej poroty súťaže žiakov základných a stredných škôl *Prečo mám rád slovenčinu, prečo mám rád Slovensko*, ktorej organizátormi sú Ministerstvo kultúry SR, Matica slovenská, Spolok slovenských spisovateľov, Mladé letá a Jazykovedný ústav L. Štúra SAV.

Ústav na svojej elektronickej stránke (www.juls.savba.sk) sprístupnil viaceré slovníkové diela a jazykovedné publikácie. Okrem základných príručiek a vedeckých prác z produkcie ústavu sú na jeho elektronickej stránke sprístupnené staršie ročníky jazykovedných periodík: JAZYKOVEDNÝ ČASOPIS, SLOVENSKÁ REČ A KULTÚRA SLOVA. Ústav na internetovej adrese http://www.juls.savba.sk/attachments/vyročne_spravy/2011.pdf.

SMEROVANIE VÝVOJA JAZYKOVÝCH NÁSTROJOV A TECHNOLÓGIÍ

Adriana Žáková

*Slovenský národný korpus JÚLŠ SAV, Panská 26, 813 64 Bratislava
e-mail: adriana163@korpus.sk*

V priestoroch hotela Park Inn Danube v Bratislave sa v dňoch 7. a 8. júna 2012 konala medzinárodná konferencia Rozvoj jazykových technológií a zdrojov na Slovensku a vo svete (10 rokov Slovenského národného korpusu), ktorá sa realizovala pri príležitosti 10. výročia vzniku špecializovaného pracoviska Slovenského národného korpusu Jazykovedného ústavu L. Štúra Slovenskej akadémie vied. Prvý deň podujatia bol zároveň jedným z prezentačných dní členských krajín projektu CESAR, ktorého cieľom je sprístupniť existujúce jazykové zdroje a prispieť k tvorbe jednotného digitálneho trhu v Európe. Prezentačné dni sú zamerané na spoločné aktivizovanie národného úsilia o rozvoj a výskum jazykových technológií. Slovenskému prezentačnému dňu predchádzalo podobné podujatie v máji tohto roku v Bulharsku, ktoré je spolu so Slovenskom, Chorvátskom, Poľskom a Srbskom zapojené do projektu CESAR koordinovaného partnerom z Maďarskej akadémie vied. Hlavným cieľom bratislavskej konferencie bolo predstaviť jazykové technológie a nástroje počítačového spracovania prirodzeného jazyka a zosumarizovať súčasný stav jazykových technológií na Slovensku a v okolitých krajinách.

Pred otvorením samotného vedecko-informačného podujatia sa konala tlačová konferencia za účasti podpredsedu SAV Ľubomíra Falt'ana, generálnej riaditeľky sekcie vedy a techniky MŠVVaŠ SR Marty Cimbákovéj, koordinátora projektu CESAR Tamáasa Váradího, riaditeľa JÚLŠ SAV Pavla Žiga, vedúcej oddelenia Slovenského národného korpusu JÚLŠ SAV Márie Šimkovej a hlavného riešiteľa slovenskej časti projektu CESAR Radovana Garabíka. Pozvaní účastníci tlačovej konferencie stručne predstavili projekt CESAR, účasť Slovenska v ňom a význam takýchto projektov pre malé jazyky.

Úvodné slovo nasledujúceho slávnostného otvorenia patrilo Ľ. Falt'anovi, ktorý poukázal na dôležitosť jazyka v každodennej komunikácii a v mene SAV vyjadril plnú podporu oddeleniu SNK JÚLŠ SAV. M. Cimbáková vo svojom príhovore vyzdvihla moderné spracovanie prirodzeného jazyka s neprehliadnuteľným významom v akademickej, výskumnej i verejnej sfére. P. Žigo zdôraznil prínos moderných jazykových technológií, vďaka ktorým sú výsledky výskumu oddelenia SNK dostupné pre širokú verejnosť.

Prvý blok rokovania otvoril Georg Rehm z Nemeckého výskumného centra umelej existencie v Berlíne, ktorý vo svojom príspevku PROJEKT META-NET zdôraznil potrebu podpory technologických základov multilingválnej európskej informačnej spoločnosti. V prezentácii autor predstavil aj sériu bielych kníh, ktoré opisujú stav jazykových zdrojov v jednotlivých krajinách Európy. Zo zhrnutých výsledkov slovenskej bielej knihy

vyplývalo, že slovenčina má v oblasti rečovej a textovej analýzy len veľmi slabú podporu, pričom niektoré oblasti, napr. strojový preklad, nie sú takmer vôbec pokryté. Na záver svojej prezentácie autor predstavil Strategickú výskumnú agendu, ktorá zoskupuje odborníkov z oblasti prekladu, lokalizácie, informačných služieb a interaktívnych systémov. Ich úlohou je vytvoriť spoločnú víziu budovania komunity zaoberajúcej sa jazykovými technológiami v Európe.

PROJEKT CESAR bol predmetom príspevku Tamása Váradiho z Maďarskej akadémie vied, ktorý stručne predstavil cieľ spoločne zdieľať digitálne zdroje. Autor vyzval všetky zainteresované strany – národný priemysel, výskumníkov, štátne inštitúcie a i., aby podporovali budovanie a zdokonaľovanie jazykových technológií. T. Váradi vyzdvihol veľkosť slovenského národného korpusu (770 miliónov tokenov), no zároveň konštatoval, že na slovenskom trhu chýbajú sémantické korpusy a technológie na parovanie viet.

SLOVENSKÝ NÁRODNÝ KORPUS (2002 – 2012): VÝCHODISKÁ, CIELE A VÝSLEDKY PRE VÝSKUM A PRAX prezentovali Mária Šimková a Radovan Garabík z oddelenia SNK JÚLŠ SAV. M. Šimková uviedla dôvody vzniku (najmä potrebu dostatočnej materiálnej bázy pre lexikografické opisy slovenčiny) a zhrnula priebeh budovania oddelenia SNK, ktoré súviselo aj s celkovým rozmachom korpusovej lingvistiky vo svete. Už prvotný interný korpus so základným počítačovým vybavením sa JÚLŠ SAV snažil podporiť medzinárodnými projektmi. O potrebe a rozšírení SNK svedčí aj približne 500 registrovaných používateľov korpusu ročne a priemerne 40 000 dopytov denne do databázy lingvistikých zdrojov. O medzinárodných projektoch oddelenia informoval R. Garabík. Okrem projektov CESAR a META-NET predstavil aj projekty Mondilex, Slovak Online, EuroMatrixPlus a niekoľko spoluprác v rámci medziakademických dohôd. Vďaka realizácii projektov a finančnej podpore Európskej komisie sa vybudoval 5-jazyčný slovník sémantických vzťahov, morfológická databáza, webový korpus, špecializovaný korpus právnych textov, slovenský hovorený korpus a niekoľko paralelných korpusov.

Dopoludňajšiu sekciu uzavrel Marko Tadić z Filozofickej fakulty Univerzity v Záhrebe príspevkom CHORVÁTSKY NÁRODNÝ KORPUS A JEHO ÚLOHA PRI BUDOVANÍ JAZYKOVÝCH TECHNOLOGIÍ V CHORVÁTSKU. Autor vo svojej prezentácii ponúkol prierez všetkých verzií Chorvátskeho národného korpusu (HNK) datovaných od roku 1967 až po súčasnosť. Spomenul problémy s nedostatkom elektronických textov a chýbajúcimi prepismi v začiatkoch budovania korpusu. Od roku 2005 je HNK lematizovaný s možnosťou rozšíreného vyhľadávania prostredníctvom korpusového manažéra Manatee s klientom Bonito. Autor zdôraznil, že na rozširovanie korpusu je potrebná riadená podpora výskumu a rozvoja zdrojov a nástrojov. M. Tadić vyjadril aj obdiv nad tým, že sa SNK vybuďoval v kratšom čase ako HNK a v súčasnosti ho už v počte tokenov presahuje.

Vstupom do popoludňajšej časti prvého rokovacieho dňa boli prezentácie slovenských a českých firiem z oblasti jazykových a informačných technológií. Ako

prvý vystúpil Vladimír Kadlec z firmy Seznam.cz. Autor uviedol štatistiky fulltextového vyhľadávania a zaindexovaných stránok (380 miliónov českých, 130 miliónov anglických, 15 miliónov slovenských atď.). Seznam.cz označil za otvorenú firmu, ktorá prijíma nové dáta a nápady. Spoločnosť NEWTON Technologies predstavili Petr Herian a Pavel Barták. V prezentácii hovorili o systéme automatického prepisu reči NEWTON Dictate s 90 % úspešnosťou presného prepisu. Autori názorne ukázali prácu so systémom. Pre slovenský trh majú systém okrem všeobecného slovenského lexikónu natrénovaný na oblasť justície, všeobecnej medicíny, rádiológie a patológie. Peter Baláž predstavil neziskovú organizáciu Edukacia@Internet, ktorá sa angažuje v oblasti medzikultúrneho vzdelávania a používania jazykov s podporou jazykových technológií. Autor predstavil najväčší on-line portál na výučbu esperanta na svete (www.lernu.net), ktorý má v súčasnosti 117 000 používateľov z 33 krajín. Organizácia vytvorila aj viacjazyčný portál Slovak Online na výučbu slovenského jazyka, na ktorom participovali aj pracovníci SNK JÚLŠ SAV.

Po prezentáciách firiem, ktoré boli okrem týchto vstupov k dispozícii aj v posterovej sekcii, nasledovala panelová diskusia o postavení slovenského jazyka v digitálnom veku. Účastníci diskusie sa vyjadrili o potrebe širšieho sprostredkovania jazykových dát a modelov z vedeckého prostredia do aplikačného a komerčného využitia, poukázali na slabú finančnú podporu národných vlád projektom v tejto oblasti a vyzdvihli nevyhnutnosť zdieľania zdrojov a dôležitosť dostupnosti digitalizovaného textu pre budúce generácie.

Dušan Katuščák zo Slovenskej národnej knižnice v Martine sa publiku prihovril prostredníctvom príspevku NÁRODNÝ PROJEKT SNK DIGITÁLNA KNIŽNICA A DIGITÁLNY ARCHÍV, ktorého cieľom je digitalizovať pôvodné slovacikálne dokumenty, teda slovenské písomné kultúrne dedičstvo. Po vybudovaní infraštruktúry pre digitalizačnú a konzervačnú činnosť by sa Slovensko zaradilo medzi európskych lídrov v oblasti digitalizácie. Jan Hajič z Matematicko-fyzikálnej fakulty Karlovej univerzity v Prahe prezentoval projekt LINDAT-CLARIN, JAZYKOVÁ INFRAŠTRUKTÚRA PRE VÝSKUM, ktorý sa zameriava na zber jazykových dát z oblasti humanitných vied. Autor vyzýval k zdieľaniu i menších jazykových zdrojov. Veľmi dôležitou časťou projektu je podpora výskumníkov a študentov prostredníctvom letných škôl a iných tréningov. Riaditeľ Ústavu informatiky SAV v Bratislave Ladislav Hluchý vystúpil s témou POČÍTAČOVÉ TECHNOLOGIE NA SPRACOVANIE REČI A TEXTU. V prezentácii spomenul vytváranie vysokovýkonnej infraštruktúry na základe klastrového a gridového počítania pre spoločenské a humanitné vedy. Ako posledná odznela v prvý deň rokovania prezentácia PRAKTICKÉ APLIKÁCIE AUTOMATICKÉHO SPRACOVANIA REČI NA ÚI SAV od Milana Ruska z Oddelenia spracovania reči ÚI SAV v Bratislave. Autor predstavil webový slovník gest DiGest – Dictionary of Gestures, vyučovací systém na kontrolu výslovnosti EURONOUNCE a systémy na syntézu a rozpoznávanie reči.

Druhý deň konferencie otvoril František Čermák, riaditeľ Ústavu Českého národného korpusu Filozofickej fakulty Karlovej univerzity v Prahe, príspevkom PROJEKT INTERCORP A JEHO POVAHA. Autor niekoľkokrát vyzdvihol potrebu budovať korpusy na účely štúdia jazykových javov v kontexte. Projekt InterCorp buduje paralelné korpusy pre jazyky, ktoré sa študujú na FF UK v Prahe. On-line paralelné korpusy slúžia výskumníkom i študentom ako bohatý zdroj informácií pre teoretický výskum, výučbu cudzích jazykov, dvoj- a viacjazyčnú lexikografiu a pod. Ďalší účastníci z Českej republiky Karel Pala a Pavel Rychlý z Fakulty informatiky Masarykovej univerzity v Brne v príspevku BUDOVANIE VEĽKÝCH KORPUSOV A NÁSTROJOV PRE POČÍTAČOVÚ LEXIKOGRAFIU predstavili niekoľko korpusových nástrojov: WebBootCat – na vyhľadávanie konkrétnych domén na webe podľa kľúčového slova, SpiderLing – na získavanie textov, JusText – na odstraňovanie netextových častí webových stránok, onion – na odstraňovanie dátových duplícít. Pre lexikografov autori ponúkli nástroje: DEB – editor a prehliadač slovníkov, DEBDict – všeobecný prehliadač hlavných českých slovníkov, DEBVisDic – editor a prehliadač sémantických sietí, TeDi – na budovanie terminologických slovníkov, PDEV – na spájanie sémantiky slova s použitím v texte. VIACJAZYČNÉ ZDROJE PRE BULHARČINU – NAJNOVŠÍ VÝVOJ (SKÚSENOSTI IMI BAS) prezentovala Ludmila Dimitrova z Bulharskej akadémie vied. Autorka ponúkla prehľad niekoľkých projektov a medziakademických dohôd so zameraním na budovanie paralelných korpusov, vďaka ktorým sa podarilo vybudovať aj slovensko-bulharský paralelný korpus s veľkosťou 1,2 milióna slov. Zástupca Ruskej akadémie vied Leonin Iomdin prišiel na podujatie s prezentáciou AUTOMATIZOVANÉ SPRACOVANIE TEXTU A HLĽKOVO SYNTAKTICKY ANOTOVANÝ KORPUS RUSKÝCH TEXTOV: ICH INTERAKCIA A VZÁJOMNÝ VPLYV. V úvode autor predstavil typy Ruského národného korpusu a syntaktický podkorpus SynTagRus, ktorý obsahuje 52 000 viet rôznych žánrov. Základ podkorpusu tvorí závislostná anotačná schéma Pražského závislostného korpusu. L. Iomdin uviedol, že SynTagRus dokáže rozpoznať 75 syntaktických vzťahov a na morfológické značkovanie využíva Ruský morfológický slovník, ktorý obsahuje 130 000 hesiel.

V popoludňajšom bloku Pavol Žigo, riaditeľ JÚLŠ SAV, predstavil v prezentácii POČÍTAČOVÁ PODPORA KARTOGRAFICKÉHO SPRACOVANIA NÁREČÍ SLOVANSKÝCH JAZYKOV dialektologický korpus, ktorý mapuje 3 454 nárečových javov z 850 slovanských lokalít od Stredozemného mora po Ural. Autor demonštroval výsledky bádania na pracovnej mape. Uviedol napríklad fakt, že slovanské jazyky hraničiace s neslovanskými prestali postupom času skloňovať a funkciu koncoviek v nich prebrali predložky (bulharčina, macedónčina). Július Kravjar z Centra vedecko-technických informácií SR v Bratislave prezentoval atraktívnu tému NÁRODNÝ KORPUS ZÁVEREČNÝCH PRÁC SLOVENSÝCH VYSOKÝCH ŠKÔL A BOJ PROTI PLAGIÁTORSTVU. Od roku 2008 sa na Slovensku všetky záverečné práce zhromažďujú v spoločnom centrálnom registri. Spolu s antiplagiátorským systémom ho vytvorila spoločnosť SVOP. Unikátnosť projektu spočíva v tom, že sa reali-

zuje celoplošne na území Slovenska. V registri sa aktuálne nachádza 214 000 prác. Po dvoch rokoch realizácie projektu J. Kravjar skonštatoval, že sa zvýšila kvalita prác, ako aj povedomie o autorských právach. Tibor Pintér z Maďarskej akadémie vied orientoval svoje rozprávanie na maďarský národný korpus a jeho rozšírenie v prezentácii MAĎARSKÝ NÁRODNÝ KORPUS II – POKUS O VEĽKÝ GIGABAJTOVÝ KORPUS. Autor sa vyjadril, že snahou tvorcov nového národného korpusu je vytvoriť miliardový korpus so štýlovo i žánrovo pestrými textami, ktorý by slúžil ako zdroj pri koncipovaní jazykových derivátov, ako napr. n-gramov, frekvenčných slovníkov a pod.

Druhú časť populudňajšej sekcie otvorili výskumníci Ján Staš, Daniel Hládek a Jozef Juhár z Technickej univerzity v Košiciach, ktorí prišli na podujatie s témou BUDOVANIE ORGANIZOVANÉHO KORPUSU TEXTOV PRE REČOVÉ TECHNOLOGIE V SLOVENČINE. Názočne predviedli systém automatického prepisu reči, ktorý dokáže rozoznávať okrem jednoslovných tokenov aj skloňované skratky, akronymá, regulárne výrazy a i. Ich systém CisloSlovom dokáže podľa kontextu správne zapísať *číslo dva*, napríklad: *dva-ja ľudia*, 2. apríla, zaplatili 2 koruny. Autori sa vo svojom výskume zameriavajú najmä na oblasť justície, pre ktorú vytvorili jazykový model s 95 % úspešnosťou. Odborné vystúpenia podujatia uzavrela Velislava Stojkova z Bulharskej akadémie vied prezentáciou KOLABORATÍVNE VYVINUTÉ LEXIKÁLNE ZDROJE PRE BULHARČINU S APLIKÁCIU NA TVORBU SLOVNÍKOV A REFERENČNÝCH ZDROJOV. Autorka sa primárne venovala výskumu extrakcie sémantických vzťahov medzi pojmami v stredoškolskej matematike. Pracuje s korpusmi anglických a bulharských matematických textov MathWiki a MathWiki-Bul, pričom využíva štatistický prístup vyhľadávania najfrekventovanejších pojmov prostredníctvom nástroja Sketch Engine. Po zrealizovaní výskumu možno označiť za hyperonymum pojem *complex function*, ktorého hyponymami sú napr. *polynomial function* alebo *exponential function*. V. Stojkova označila metódu štatistického prístupu za rýchly a moderný spôsob pri tvorbe referenčných zdrojov.

Záverečné slovo patrilo vedúcej oddelenia Slovenského národného korpusu JÚLŠ SAV M. Šimkovej a riaditeľovi Jazykovedného ústavu L. Štúra SAV P. Žigovi, ktorí sa poďakovali všetkým účastníkom za príjemnú rokováciu atmosféru i prínosné diskusie, organizátorom za skvelý priebeh podujatia a zapriali oddeleniu Slovenského národného korpusu ešte veľa úspešných rokov pri rozširovaní a budovaní nových korpusov a korpusových nástrojov.

Medzinárodná konferencia Rozvoj jazykových technológií a zdrojov na Slovensku a vo svete (10 rokov Slovenského národného korpusu) bola príležitosťou, na ktorej si 21 prednášajúcich i 99 prítomných hostí z rozmanitých vedeckých, akademických i komerčných oblastí vymenili najnovšie poznatky z oblasti spracovania prirodzeného jazyka a zároveň vyjadrili svoje predstavy o budúcom smerovaní vývoja jazykových nástrojov a technológií. Prednesené príspevky budú publikované v zborníku Jazykovedné štúdie XXXI.

ČESKÉ KOMPENDIUM O HOVORENOM JAZYKU A TEXTE

(Čmejrková, Světle – Hoffmannová, Jana (eds.): Mluvená čeština:
Hledání funkčního rozpětí. Praha: Academia 2011. 492 s.
ISBN 978-80-200-1970-7)

Miloš Horváth

*Katedra žurnalistiky Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, Gondova 2,
814 99 Bratislava, e-mail: milos.horvath@gmail.com*

Komunikatívno-pragmatický obrat, ku ktorému došlo v lingvistike na prelome 60. a 70. rokov minulého storočia, obohatil teóriu i prax jazyka o mnohé podnetné úvahy, tézy a výskumy, ktorých výsledky a závery rezonujú v lingvistike dodnes. Nešlo len o principiálnu zmenu v nazeraní na jazyk a jeho fungovanie, ale o prehodnotenie celej výskumnej paradigmy, ktorá zahŕňala zásadnú modifikáciu výskumných nástrojov, metód a metodických postupov, rozšírenie predmetu i objektu výskumu a napokon i odlišné interpretovanie získaných údajov a dát, pri ktorých sa brali do úvahy už nielen čisto lingvistické, ale širšie interdisciplinárne kontextové súvislosti rečovej činnosti.

Jedným z nepriamych dôsledkov spomínaného komunikatívno-pragmatického obratu a následného divergentného chápania a interpretovania jazykových (textových) štruktúr je i zvýšený záujem lingvistov a lingvistiek o výskum živého, hovoreného jazyka ako reakcie na preferovanie lingvistických analýz výlučne jazyka písaného. A práve jazyk vo svojej hovorenej existenčnej forme (hovorenom mode) je rámcovou témou, presnejšie exaktným vedeckým problémom celej recenzovanej publikácie s výstižným názvom MLUVENÁ ČEŠTINA: HLEDÁNÍ FUNKČNÍHO ROZPĚTÍ z dielne Ústavu pro jazyk český Akademie věd České republiky.

Hneď na úvod treba konštatovať a, možno, nás to trocha prekvapí, že hovorenosť (ústnosť) sa tu nechápe v striktnej opozícii k písanosti, hoci rozdielne semiotické podložie i funkcionalita hovoreného a písaného modu jazyka je z textu práce viac ako zrejmé (svedčia o tom vlastné autorské i prevzaté konštatácie na strane 27, 30, 32, 33 a i.), ale poukazuje sa predovšetkým na viaceré styčné plochy medzi týmito dvoma potenciálnymi realizáciami jazyka, a to najmä v súvislosti s aktuálnou tendenciou prenikania parametrov ústnosti do písaného modu jazyka (napríklad v sú-

časnom mediálnom diskurze, internetovej komunikácii, ako aj krásnej literatúre – beletrii). Explicitne je to naznačené hneď v úvode, kde sa uvádza, že cieľom autorov tejto publikácie je: „Predstaviť a analyzovať komunikáciu bezprostredne mluvenou, alebo psanou, ale mluvenosťou poznamenanou a zároveň tyto vzorky komunikácie interpretovať v kontextu súčasných teoretických konceptů mluvenosti a psanosti. (...) Rozdiely medzi oboma modami je však dôležité chápať v sepeťi s rozdielnymi sémiotickými predpoklady, intelektuálnymi výkony a sociálnymi inštitúciami, v nichž sa mluvenosť a psanosť uplatňuje alebo na jejichž vzniku sa podieľa a podieľa“ (tamže, s. 13). Ako je badateľné i z citovanej pasáže, striktný fonocentrizmus alebo naopak v staršej štylistike presadzovaný grafocentrizmus nie je súčasnej pragmatickej lingvistiky vlastný, pretože bráni priechodnosti niektorých novších sociolingvistických téz, a to najmä vzhľadom na charakter súčasného masmediálneho či politického diskurzu, ako aj bežných nepripravených konverzačných prejavov.

Typovo recenzovaná publikácia spadá do kategórie kompendia alebo kolektívnej monografie.¹ Autormi jednotlivých výskumných statí sú Světa Čmejrková, Jana Hoffmannová, Olga Müllerová, Martin Havlík a Petr Kaderka, pričom najväčší autorský podiel, ako aj editorstvo celej publikácie pripadá prvým dvom spomínaným výskumníčkam. Světa Čmejrková a Jana Hoffmannová sú renomované lingvistky dobre známe aj v slovenskom jazykovednom prostredí, a preto ich netreba zvlášť predstavovať. S o to väčšou ľútosťou sme však prijali správu o náhlom úmrtí Světy Čmejrkovej, a tak si dovoľujeme aj touto cestou za celú slovenskú lingvistickú obec s pocitom hlbokého zármutku vysloviť úprimnú sústrasť nad jej odchodom.

Zloženie celého autorského kolektívu je, nepochybne, dostatočnou zárukou kvalitnej a nanajvýš fundovanej vedeckej práce väčšieho rozsahu, a teda nie je na mieste pochybovať o ich zisteniach a predkladaných záveroch. Z nášho pohľadu však možno úvahy a polemiky viesť predovšetkým tým smerom, ako a do akej miery sú údaje a fakty vyabstrahované z cieleného pozorovania špecifickej jazykovej situácie v Čechách aplikovateľné aj v podmienkach jazykovej situácie na Slovensku a či možno uvažovať aj v našom prostredí o rovnakých alebo podobných tendenciách a anomáliách.

Recenzovaná publikácia vzhľadom na svoj rozsah i mohutnú citačnú bázu² však nie je len prezentáciou výsledkov dlhodobého a systematického výskumu ho-

¹ Uvedomujeme si, že ani jedna z uvedených možností nevystihuje posudzovanú publikáciu v úplnosti. Súčasná oficiálna kategorizácia odborných publikačných výstupov totiž pojem kolektívnej monografie ani kompendia nepozná. Navyše kompendium v zmysle vedeckej príručky sumarizujúcej základné poznatky určitého vedného odboru je vo vzťahu k recenzovanej práci príliš skromným označením. Rozsah výkladu v jednotlivých kapitolách a podkapitolách totiž výrazne prevyšuje základné penzum poznatkov o hovorenom jazyku a texte, čoho dôkazom je i pomerne široký rozptyl rôznych citačných zdrojov.

² V súvislosti s citovanými prameňmi a použitými sekundárnymi zdrojmi v recenzovanej publikácii však trochu zamrzí, že sa medzi nimi nenachádza žiadny odkaz na práce renomovaných slovenských lingvistov a lingvistiek, ktorí sa výskumne zameriavali na problematiku širších textovo-komunikačných

vorenej komunikácie v českom lingvistickom prostredí. Rovnako tak ju možno považovať za vydarenú syntézu teoretických poznatkov o problematike hovoreného jazyka zo zahraničných i domácich českých zdrojov so zreteľom na vybrané žánrové či situačné modifikácie hovoreného modu jazyka. Najväčší priestor sa v nej v tejto súvislosti venuje mediálnemu dialógu (špecificky kapitoly 9 a 10 – MLUVENÁ ČEŠTINA V RŮZNÝCH PODOBÁCH MEDIÁLNÍHO DIALOGU A MEDIÁLNÍ DIALOGY – PSANÁ PODOBA NA POZADÍ MLUVENÉ [s. 253 – 309 a 311 – 347], ale aj mnohé čiastkové interpretácie v ďalších kapitolách), no nechýbajú tu ani parciálne výskumné sondy do bežných spontánnych (nepripravených) konverzačných dialógov (napríklad v kapitole 4 – KONTEXTY A SITUACE MLUVENÉHO PROJEVU [s. 86 – 102] alebo v kapitole 5 – INDEXOVOST PROMLUV A IDENTITA MLUVČÍCH [s. 115 – 127]), ba dokonca v kontexte už spomenutého kolektívneho autorského zámeru sú v publikácii analyzované aj texty písané, ktoré však vykazujú výraznejšie znaky ústnosti. Konkrétne ide o analýzu textov súčasnej postmodernistickej umeleckej literatúry (kapitola 11 – MLUVENÁ ČEŠTINA V KRÁSNÉ LITERATUŘE [s. 393 – 407]) a textov chatovej internetovej komunikácie (kapitola 12 – MLUVENÁ ČEŠTINA V ZRCADLE „PSANÉ KONVERZACE“ NA CHATU [s. 393 – 407]).

Popri uvedených tematických či skôr textovotypových kritérií sa v rámci makrokompozície celej publikácie uplatňuje pri kapitolárnom členení aj činiteľ príslušnosti reflektovaných jazykových javov k jednotlivým jazykovým rovinám (fonetike a fonológii, morfológii, syntaxi), čo zvyšuje logickosť i prehľadnosť textu a v konečnom dôsledku zvyšuje využiteľnosť kompendia v pedagogickom i ďalšom vedecko-výskumnom procese. Recenzovaná publikácia tak slúži (môže slúžiť) aj ako potrebný základný, ale v mnohých bodoch aj rozširujúci výklad k niektorých známym či menej známym pojmom – termínom z teórie textu (diskurzu), naratológie, sociolingvistiky, teórie spisovného jazyka a pod. Jednotlivé pojmové štruktúry sú pritom vysvetľované vždy s ohľadom na ich staršie i novšie interpretácie, resp. výskumy, čím čitateľ získava nevyhnutný prehľad aj o postupnej genéze prístupov k širšie orientovanému výskumu jazyka a textu.

Okrem toho špecificky recenzovaná publikácia zasahuje už spomenutú oblasť teórie spisovného jazyka a jazykovej kultúry vo vzťahu k češtine, keďže rozdiel medzi hovoreným a písaným jazykom sa manifestuje vari najvýraznejšie práve na osi spisovné verzus nespisovné. Cenné poznatky si v nej však nájdú i masmediálni teoretici, ergo žurnalisti, keďže publikácia ponúka množstvo podnetných interpretácií masmediálnych prejavov z českej politickej mediálnej scény. Nielen začínajúci, ale aj skúsení novinári – profesionáli môžu získať prostredníctvom recenzovanej publikácie relatívne ucelený obraz o trendoch i úskaliach práce s jazykom v maso-

javov (za všetkých spomeňme napríklad Juraja Dolníka, Jozefa Mlacka, Danu Slančovou či Eugéniu Bajzиковú), a pritom, ako je známe, obidve editorky s nimi zdieľali svoje názory a idey na mnohých spoločných neformálnych posedeniach, ale aj oficiálnych vedeckých konferenciách a sympóziách.

vých médiách. A len dodávame, že za zmienku by isto v tomto smere stála aj komparácia analyzovaných mediálnych produktov s analogickými formátmi u nás – najmä v súvislosti s tým, že v tomto roku oslavujeme 60. výročia založenia spoločnej Československej televízie.

Na záver si dovoľíme konštatovať, že posudzované kompendium o hovorenom mode jazyka s výstižným názvom *MLUVENÁ ČEŠTINA: HLEDÁNÍ FUNKČNÍHO ROZPĚTÍ* je inšpiratívnym a vítaným empiricko-výskumným a interpretačným prienikom do problematiky hovoreného jazyka a textu v konfrontácii (nie však v konkurencii) s jeho písanou existenčnou formou. Nielen sociolingvista, textový lingvista, ale aj nelingvisticky orientovaný bádateľ, zaujímajúci sa o širšiu problematiku fungovania jazyka priamo v komunikačnej praxi, si v nej s určitosťou nájde množstvo inšpiratívnych podnetov a téz. Na druhej strane je len škodou, že v slovenskej jazykovede nemáme v súčasnosti podobnú syntetizujúcu publikáciu moderného typu (hoci disponujeme pomerne veľkým počtom roztrieštených výskumných sond do rôznych komunikačných sfér), a pritom žalostná obsahová, dramaturgická i jazyková skladba napríklad súčasných slovenských masmediálnych či beletristických produktov k tomu vyslovene láka. Aj na pozadí takejto analýzy – a nemuselo by ísť nevyhnutne o otvorenú kritiku, skôr vecnú polemiku – by totiž mohlo dôjsť k postupnému zvyšovaniu ich formálnej i obsahovej kvality, čo by v konečnom dôsledku určite oceniť nielen jazykovedci, ale aj samotní poslucháči, diváci či čitatelia.

NOVÁ PUBLIKÁCIA JÁNA FINDRU

(Ján Findra: *Jazyková komunikácia a kultúra vyjadrovania*. Martin: Vydavateľstvo Osveta 2013. 240 s. ISBN 978-80-8063-385-1)

Slavomír Ondrejovič

*Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV, Panská 26, 813 64 Bratislava,
e-mail: slavoo@juls.savba.sk*

Ján Findra, známy okrem iného aj ako tvorca osobitej („findrovskej“) štylistickej školy, vydal za svoju kariéru značný počet prác z oblasti štylistiky, rétoriky a textovej lingvistiky, ale i sociolingvistiky, lexikológie, syntaxe, jazykovej kultúry a teórie vyučovania. Vo svojej produkcii nepoľavuje ani v súčasnosti, o čom svedčí najnovšie publikácia *JAZYKOVÁ KOMUNIKÁCIA A KULTÚRA VYJADROVANIA*, ktorú kompozične rozčlenil do troch samostatných častí: a) jazyková komunikácia a tvorba aktuálneho textu, b) výber výrazu: etika, estetika a logika textu a c) ústna a písomná forma prejavu v masmediálnej a rétorickej komunikácii.

Podkladom pre túto knižnú monografiu sa stali populárno-náučné a vo veľkej väčšine esejisticky ladené kapitoly autora, ktoré v priebehu rokov 2001 až 2010 vychádzali v takmer neznámom periodiku VEREJNÁ SPRÁVA. Je preto dobré, že sa tieto texty znovu objavujú v čiastočne novom šate. Ostáva len dúfať, že martinské vydavateľstvo Osveta, kde monografia vychádza, má dobre zabezpečenú distribučnú sieť, aby si spomínané kapitoly našli cestu k čo najširšiemu okruhu čitateľov, ktorým leží na srdci moderná kultúra jazyka a kultivovanosť vyjadrovania a/lebo ktorí sa chcú v tomto umení či v tejto technike zlepšiť. V uvedených kapitolkách sa autor zamerail i na všeobecnú problematiku komunikácie a stavby textu, ako aj na otázky výberu a usporiadania jazykových prostriedkov a kompozičných postupov pri výstavbe kultivovaného jazykového prejavu. Niektoré kapitoly sú preto zároveň aj malými receptami, ako písať úspešné texty uvedeného druhu.

Svoje výklady a úvahy Ján Findra v knihe ilustruje konkrétnymi príkladmi z každodennej jazykovej praxe vo verejnom a súkromnom prostredí. Nerobí to prostredníctvom klasických príkazov a zákazov, nie prostredníctvom vypočítavania toho, čo sa smie a čo nesmie. Naopak, citlivo naznačuje i konkrétne dokladá, ako v odlišných komunikačných situáciách možno a treba pri tvorbe diferencovaných jazykových prejavov funkčne využívať výrazové prostriedky všetkých útvarov národného jazyka. Vedľa úlohy spisovného jazyka, ktorý je preň v istom zmysle dominantný, možno podľa neho s veľkým úžitkom využívať aj iné sféry národného jazyka (nielen spisovné a nielen nárečové výrazy) a zaujímať sa aj o tzv. prepínanie kódov. Právom pritom kritizuje petrifikáciu spisovného jazyka u niektorých autorov či kodifikátorov a rovnako aj jeho fetišizáciu a oprávnené po novom premýšľa aj tradičné otázky jazykovej kultúry. Týmto témam sú venované bravúrne a zároveň z hľadiska tradičnej jazykovej kultúry trochu „heretické“ kapitoly O HAVARIJNOM STAVE JAZYKOVEJ PRAXE, KEDY JE TEXT KULTÚRNY A KULTIVOVANÝ, SMOG A GÝČ V JAZYKOVOM VYJADROVANÍ, GENERAČNÉ NAPÄTIE – DETI A SLANGOVÉ VYJADROVANIE, O NAŠOM VZŤAHU K JAZYKU AKO HODNOTE, JAZYKOVÁ KOMUNIKÁCIA A SNOBIZMUS a ďalšie. Autor sa tu medzi iným aktuálne dotýka aj prostredia elektronických médií, obrazných pomenovaní a umenia rečnickeho prejavu vôbec.

Viacere jazykovokultúrne kapitoly J. Findru v publikácii JAZYKOVÁ KOMUNIKÁCIA A KULTÚRA VYJADROVANIA nám chtiac-nehctiac pripomínajú výrok Hansa Herschela, ktoré vyslovil v diskusii o jazykovej kultúre v akademických inštitúciách v Nemecku: „Ak nebudeme venovať pozornosť jazykovej kultúre svojho jazyka, riskujeme, že to budú robiť za nás tí najčistokrvnejší demagógovia“. Keď sa obzrieme okolo seba, ľahko zistíme, že tí najčistokrvnejší sú vždy pripravení. Aj dnes vznikajú dielka o jazykovej kultúre, slovníčky správnych a nesprávnych výrazov či katechizmy typu Ako nehrešiť proti slovenčine, či rozmanité „výzvy“ a „otvorené listy“, ktoré živý jazyk naťahujú na škrepec alebo „prokrustovo lože“ dopredu daných

„matric“. Aj dnes prežíva koncept „čistého jazyka“ i tam, kde by sme očakávali väčší rozhľad. Je preto veľmi vítané, že – akoby na vyváženie k uvedeným textom – vznikajú aj úvahy, ktoré s hlbokou znalosťou veci a racionálne vyvažujú tie príliš povrchné, príliš emocionálne, neraz dokonca príliš hysterické texty, ktoré sa veľmi úspešne mňajú so živým jazykom.

Napokon upriamme pozornosť ešte na jednu z ďalších dimenzií Findrových textov, s ktorými sa stretávame v jeho najnovšej publikácii. Ako jazykovedec J. Findra dával a neustále dáva príklad, ako sa majú (či mali by sa) viesť diskusie, aj keď si pritom sám občas povzdychne: „Z nášho života sa takmer úplne vytráca elegancia polemiky, decentný, no adresný jazykový vtip, slušný, ale pritom neúprosne ostrý a jazykovo precízny sarkazmus, ktorý ľudsky neznevažuje protivníka, ale nemilosrdne obnažuje slabiny jeho argumentov“. Je veľmi príhodné, že tieto slová vyslovil práve elegantný a decentný Ján Findra. Tento nádych je prítomný našťastie aj v kapitolkách jeho novej knihy. V tomto zmysle môže publikácia JAZYKOVÁ KOMUNIKÁCIA A KULTÚRA VYJADROVANIA potencie pozitívne ovplyvňovať nielen jazykovú, štýlovú a komunikačnú kompetenciu používateľov jazyka, ale aj používateľskú estetiku, etiku a tvorivosť.

ŽIVOTNÉ JUBILEUM JOLANY NIŽNÍKOVEJ

Martina Ivanová

Inštitút slovakistických, mediálnych a knižničných štúdií, Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 17. nov. 1, 080 78 Prešov, e-mail: ivanovmartina@gmail.com

17. júla tohto roku sa významného životného jubilea dožila profesorka Jolana Nižníková, významná slovenská jazykovedkyňa, vysokoškolská pedagogička, bývalá prodekanka Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove a vedúca Inštitútu slovakistiky, všeobecnej jazykovedy a masmediálnych štúdií FF PU (dnes Inštitút slovakistických, mediálnych a knižničných štúdií).

Základným priestorovým orientátorom v živote jubilantky je Prešov a jeho okolie. Tu v rokoch 1960 – 1966 vyštudovala kombináciu slovenský jazyk – ruský jazyk na Filozofickej fakulte UPJŠ v Prešove, s Prešovom sa spája jej prvé učiteľské pôsobenie na Strednej zdravotnickej škole v Prešove i niekoľkoročná prítomnosť na univerzitnej pôde Filozofickej fakulty UPJŠ v Prešove a neskôr Prešovskej univerzity v Prešove.

Jedným z jej prvých príspevkov do lingvistického výskumu je štúdia PRÍVLASTOK V MENNEJ SKUPINE A METÓDY JEHO SKÚMANIA (1976), ktorá predstavuje začiatok jej sústredeného záujmu o problematiku atribútu. Toto výskumné zameranie potvrdzujú nasledujúce štúdie: PRÍVLASTKY V PREDLOŽKOVOM PÁDE (1978), AKUZATÍVNY PRÍVLASTOK (1980), PRÍVLASTOK AKO OBLIGATÓRNY ČLEN VETY (VÝPOVEDE) (1982), KVANTITATÍVNY PRÍVLASTOK (1983), PRÍVLASTOK V BEZPREDLOŽKOVOM GENITÍVE (1983) a NOMINATÍVNY PRÍVLASTOK (1988). V jej koncepcii sa v rámci vetných členov prívlastok hodnotí ako sekundárny člen, odvodený z iných konštrukcií. Transformačný výklad prívlastku dynamizuje doterajší pohľad na vetné členy, pretože vetnú štruktúru nechápe ako čosi petrifikované, umŕtvené. Pozornosť jubilantky sa zameriava na bohatý register morfológických prostriedkov jeho vyjadrenia. Osobitosťou jej prístupu k problematike prívlastku je skutočnosť, že prívlastok chápe ako prvok mennej skupiny. Pri analýze prívlastku ako člena vety tak k tradičnému vetnočlenskému pohľadu pripája jednak transformačnú zložku (možnosť transformácie prívlastku na jadrovú vetu), jednak sémanticko-syntaktické vzťahy v rámci komponentov mennej skupiny.

Približne od začiatku 80. rokov sa jubilantkin výskumný záber začína orientovať na problematiku prístavku. Výsledky výskumu týkajúceho sa prístavku publikuje v štúdiách K PROBLEMATIKE PRÍSTAVKU (1982), FUNKCIA PRÍVLASTKU A PRÍSTAVKU

V TEXTE (1984), O VZŤAHU PRÍVLASTKU A PRÍSTAVKU (1985), PRÍSTAVOK AKO TEXTOVÝ JAV A JEHO CHÁPANIE V SLOVENSKEJ A NEMECKEJ SYNTAXI (1991). Podľa autorky prístavok podáva aktualizovaný príznak substantíva, táto aktualizácia je však nesamostatná, môže existovať iba v rámci vety, v ktorej sa prístavok nachádza, pretože sa nerealizuje prostredníctvom aktualizáčnych kategórií slovesa. Formálnym ukazovateľom aktualizácie je intonačné, resp. grafické vyčlenenie prístavku.

Po „prívlastkovo-prístavkovom“ období sa výskumný diapazón Jolany Nižníkovej začína od systémovej lingvistiky presúvať ku komunikačno-pragmatickým dimenziám fungovania syntaktickej roviny. Komunikačno-pragmatický prístup charakterizuje skúmanie problematiky komunikačných funkcií viet – v tejto súvislosti možno spomenúť štúdie DOTAZNÍKOVÝ PRIESKUM VYJADROVANIA ROZKAZU A ŽIADOSTI V SLOVENČINE (1992), SITUAČNÁ A KOMUNIKAČNÁ PODMIENENOSŤ KOMUNIKAČNEJ FUNKCIE V TZV. ROZKAZOVACÍCH VETÁCH (1993), KLASIFIKÁCIA ROZKAZOVACÍCH VIET V SLOVENČINE (1993). Orientácia na štruktúrne a funkčné aspekty textu sa tiež pretavila do systematického mapovania syntaktických osobitostí štýlu singulárnych autorských dielní i komunikačných registrov (predovšetkým textov národnoobrodeneckého obdobia) v štúdiách VPLYV ŽANRU NA KUBÁNIHO SYNTAX (1983), SYNTAX LEVOČSKÝCH RUKOPISNÝCH ZÁBAVNÍKOV (1989), Z LEXIKY A SYNTAXE POVSTALECKEJ TLAČE (1989), SYNTAKTICKÉ OSOBITOSTI ŠAFÁRIKOVEJ TATRANSKEJ MÚZY S LÝROU SLOVANSKOU (1993), ŠTÚROVSKÁ SLOVENČINA V LEVOČSKÝCH RUKOPISNÝCH ZÁBAVNÍKOV (1993).

Na priesečníku vetnočlenských, systémových a komunikačno-pragmatických výskumov vzniká v roku 1994 monografia ZO SLOVENSKEJ SKLADBY. V nej ide o precízne spracovaný a bohato materiálovo dokladovaný výskum dvoch jazykových javov: 1) zloženej mennej skupiny a 2) dynamického vzťahu medzi modálnymi typmi viet a ich komunikačnými funkciami.

Koniec 80. a začiatok 90. rokov prináša koncentráciu na problematiku transformácie výsledkov lingvistických bádání do didaktickej praxe. Nesporný pedagogický talent Jolany Nižníkovej nachádza svoje prirodzené vyústenie v intenzívnom záujme o vyučovanie syntaxe v štúdiách VYRIEŠIME PROBLÉMY S DOPLNKOM V ŠKOLSKEJ PRAXI? (1989), PROBLÉMY PRI VYUČOVANÍ VETNEJ SKLADBY (1994/95), PROBLÉMY JAZYKOVEJ VÝUČBY NA ŠKOLÁCH (1996). Záujem o prax vyučovania sa premietol aj do publikovania dvoch vysokoškolských učebníc, SÚČASNÝ SLOVENSÝ JAZYK. CVIČENIA ZO SYNTAXE (1988, spoluautori: G. Moško, J. Sabol) a PRAKTICKÁ PRÍRUČKA SLOVENSKEJ SYNTAXE (1994). Jolana Nižníková aj so spoluautormi prvej uvedenej publikácie tak prostredníctvom vysokoškolsky zacielených výkladov čiastočne zaplňajú biele miesta slovenskej syntaxe a na „diaktickej pôde“ kompenzujú deficity spôsobené absenciou akademickej syntaxe slovenčiny.

K výskumným doménam jubilantky v nasledujúcom období patrí problematika valencie, a to z hľadiska teoretických výskumov valenčných a intenčných paramet-

rov slovenských sloviess, ako aj ich lexikografického spracovania. Výskumy späté so sémantickými a formálnymi vlastnosťami verbálnych jednotiek sú podopreté využívaním korpusového materiálu, ktorý slúži nielen ako zdroj exemplifikácie, ale aj ako nástroj na precizovanie spracovania slovesných polysémantov vo valenčnom slovníku. VALENČNÝM SLOVNÍKOM SLOVENSKÝCH SLOVIES (1998, spoluautorka: M. Sokolová) a VALENČNÝM SLOVNÍKOM SLOVENSKÝCH SLOVIES 2. ZVÄZOK (NA KORPUSOVOM ZÁKLADE) (2006) tak slovenská jazykoveda nadväzuje na impulzy svetových lingvistických výskumných trendov. J. Horecký v recenzii na uvedené lexikografické dielo uvádza: „... je to dielo spracované s vynikajúcou znalosťou slovenského materiálu i potrebnej teórie. VALENČNÝ SLOVNÍK SLOVENSKÝCH SLOVIES sa tak dôstojne zaraďuje do série valenčných slovníkov, ktoré sú dnes už k dispozícii.“ (2000, s. 46).¹ Výsledky skúmania valencie verba autorka zúročila aj v monografii VETNÉ MODELY V SLOVENČINE (2001), v ktorej používa termín/pojem vetný model, ktorým označuje základnú vetnú štruktúru s obligatórными a potenciálnymi participantmi. Na tejto terminologickej báze sa potom opisuje typológia vetných modelov jednotlivých sémantických tried sloviess.

Popri vedeckom a pedagogickom pôsobení Jolany Nižníkovej nemožno nespomenúť aj jej osobnostný, ľudský rozmer, prejavujúci sa najmä v jej diplomacii a noblese, s akou dokázala a dokáže riešiť všetky pracovné problémy, schopnosti trvať na poctivom a precíznom prístupe k výskumnej práci,² ako aj k výučbe študentov.

Na záver by som chcela jubilantke zaželať pevné zdravie, mnoho šťastných a spokojných chvíľ v kruhu rodiny, veľa vypestovaných orchideí a prečítaných kníh.

¹ HORECKÝ, Ján; NIŽNÍKOVÁ, J. – SOKOLOVÁ, M. a kol.: VALENČNÝ SLOVNÍK SLOVENSKÝCH SLOVIES. Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Prešoviensis. Prešov, Filozofická fakulta v Prešove – SLOVCONTACT 1998. 272 s. In: Jazykovedný časopis, 2000, roč. 51, č. 1, s. 43 – 46.

² Súpis prác jubilantky za roky 2003 – 2012 uverejňujeme na adrese: www.juls.savba.sk/ediela/sr/2013/bibliografia

BLAHOŽELÁME JUBILANTKE MÁRII ŠIMKOVEJ

Katarína Gajdošová

*Slovenský národný korpus Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV,
Panská 26, 813 64 Bratislava, e-mail: katarinag@korpus.sk*

Nielen zhomom a starosťami je naplnený život človeka. Dni pracovné vystriedajú dni sviatočné, z času na čas aj tie slávnostnejšie, keď prichádzame blahoželať. Jubileum, ktorým prekračuje pomyselnú prvú bilancujúcu čiaru (nielen) pracovného života, oslávila v tomto roku Mária Šimková, organizátorka slovenskej korpusovej lingvistiky.

PhDr. Mária Šimková sa narodila 17. apríla 1963 vo Vranove nad Topľou. Po skončení 4-ročného gymnaziálneho štúdia v rodnom meste nastúpila na Filozofickú fakultu v Prešove Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach. Tam v roku 1987 ukončila štúdium učiteľského smeru slovenský jazyk a literatúra – dejepis. V rokoch 1987 – 1988 pôsobila ako odborná asistentka na Pedagogickej fakulte v Prešove Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach. V roku 1988 nastúpila na študijný pobyt do Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV. A ten jej učaroval natoľko, že je dodnes jej domovským pracoviskom. Po skončení študijného pobytu pracovala od roku 1991 v oddelení spisovného jazyka Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV. Vo svojich vedeckých začiatkoch sa venovala syntaktickým otázkam (O NOMINALIZÁCIU VEDEAJŠÍCH ČASOVÝCH VIET, 1989; SYNTAKTICKO-PRAGMATICKÁ ANALÝZA KOREŠPONDENCIE IVANA KADLEČIKA, 1993), komunikačným vzťahom (DIALÓG MEDZI SEBOU A MNOU. (O JAZYKU A ÚČASTNÍKOV EPIŠTOLÁRNEJ KOMUNIKÁCIE), 1993) aj lexike biblických žánrov (BIBLICKÉ VLASTNÉ MENÁ V SÚČASNEJ SLOVENČINE, 1994; REFLEXIA (KREŠŤANSKÉHO) DUCHOVNÉHO SVETA V JAZYKU. (NEBO/RAJ – PEKLO/OČISTEC), 1996). Postupne ju však uchvátili tzv. malé slovné druhy, v ktorých začala bádať, osobitne si obľúbila častice (HOMONYMIA V KORPUSE: ČASTICE, 1997; FUNGOVANIE ČASTÍC NA OSI POZITÍVNE – NEGATÍVNE, 1998; ČASTICE V SPISOVNEJ A NÁREČOVEJ LEXIKE, 1999; LEXIKOGRAFICKÉ SPRACOVANIE ČASTÍC V SLOVENČINE, 1999; Z GRAMATIKY A LEXIKOGRAFIE TZV. MALÝCH SLOVNÝCH DRUHOV, 2001, O LEXIKÁLNOU VÝZNAME ČASTÍC, 2001; PRÍSLOVKY A ČASTICE CELKOM, ÚPLNE – VÔBEC, 2002, SLOVNODRUHOVÁ PRÍSLUŠNOSŤ VETNÝCH PRÍSLOVIEK, 2002).

Dôležitým, či až prelomovým bol pre jubilantku rok 2002, v ktorom zakladala nové oddelenie Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV. Oddelenie Slovenského národného korpusu nevzniklo len súhrou správnych konštelácií na správnych miestach, ale najmä zásluhou vzrastom nevelkej osoby, ktorá mala a má v sebe neuveriteľný potenciál a silu, osoby, ktorá postrehla nevyhnutnosť textových korpusov v slovenskom jazyku a vzala na seba bremeno ich budovania. Od roku 2002 vedie M. Šim-

ková korpusové oddelenie a sama sa venuje korpusovým výskumom. Spolu publikovala dosiaľ viac ako 40 príspevkov s korpusovým zameraním. Venuje sa v nich korpusovej lingvistiky ako odboru na Slovensku (KORPUSOVÁ LINGVISTIKA NA SLOVENSKU, 2008; Slovak language in computer processing, 2011 – v spoluautorstve), projektu budovania Slovenského národného korpusu (SLOVAK NATIONAL CORPUS PROJEKT, 2002; SLOVENSKÝ NÁRODNÝ KORPUS – VÝCHODISKÁ A PLÁNY, 2004; THE SLOVAK NATIONAL CORPUS AND ITS CORPUS LINGUISTIC RESOURCES, 2012 – v spoluautorstve), problémom a možnostiam tvorby a anotácie korpusov (PRINCÍPY A PROBLÉMY SPRACOVANIA NEOHYBNÝCH SLOVNÝCH DRUHOV V RUČNE ANOTOVANÝCH TEXTOCH SLOVENSKÉHO NÁRODNÉHO KORPUSU, 2006; MORFOLOGIČESKAJA RAZMETKA ČASTIC REČI V SLOVACKOM NACIO-
NALNOM KORPUSE I VOZMOŽNOSTI JEJO ISPOLZOVANIIA V PROCESSE SOZDANIIA TOLKOVOGO SLOVARIA, 2008; HOVORENÝ KORPUS SLOVENČINY, 2008 – v spoluautorstve; SLOVENSKÝ ZÁVISLOSTNÝ KORPUS, 2008 – v spoluautorstve), využitiu korpusov na rôzne vedecko-výskumné a výučbové ciele (MOŽNOSTI VYUŽITIA SLOVENSKÉHO NÁRODNÉHO KORPUSU NA ŠTÚDIUM JAZYKA, 2004; ČO JE MOŽNÉ DOZVEDIEŤ SA ZO SLOVENSKÉHO NÁRODNÉHO KORPUSU, 2004; MOŽNOSTI VYUŽITIA SLOVENSKÉHO NÁRODNÉHO KORPUSU V OBLASTI NÁBOŽENSKEJ TERMINOLÓGIE A JEJ SPRACOVANIE V SLOVENSKÝCH SLOVNÍKOCH, 2009; MOŽNOSTI VYUŽITIA PROJEKTOV ODDELENIA SLOVENSKÉHO NÁRODNÉHO KORPUSU JAZYKOVEDNÉHO ÚSTAVU L. ŠTÚRA SAV V PREKLADATELSKEJ PRAXI, 2009 – v spoluautorstve) a česko-slovenským a slovensko-českým jazykovým vzťahom (PRODUKTÍVNE A NEPRODUKTÍVNE FORMANTY PRI TVORENÍ NÁZVOV VLASTNOSTÍ V SLOVENČINE A ČEŠTINE (KORPUSOVOLINGVISTICKÁ ANALÝZA), 2010). M. Šimková bola aj hlavnou editorkou a spoluautorkou zatiaľ jedinej monografie, ktorá mapuje postavenie slovenského jazyka v digitálnom veku na našom území (THE SLOVAK LANGUAGE IN THE DIGITAL AGE – SLOVENSKÝ JAZYK V DIGITÁLNO M VEKU, 2012).

Záujmom o častice sa jubilatka netají ani v korpusovom období slovenskej lingvistiky. Pokračuje ďalej vo svojich výskumoch z predkorpusového obdobia a dopĺňa poznatky o malých slovných druhoch o nové skutočnosti, ktoré ponúkajú materiály veľkých korpusov (SPRACOVANIE MALÝCH SLOVNÝCH DRUHOV V SLOVNÍKU SÚČASNÉHO SLOVENSKÉHO JAZYKA, 2009; EKVIValENCIA KONŠTITUTÍVNYCH ČASTÍC A/ALEBO ICH VÝZNAMOV V TEXTOCH ČESKO-SLOVENSKÉHO A SLOVENSKO-ČESKÉHO PARALELNÉHO KORPUSU, 2010).

K jej obľúbeným oblastiam korpusového výskumu patria aj exaktné frekvenčné analýzy (FREQUENCY OF WORDS AND FORMS IN CONTEMPORARY SLOVAK (BASED ON THE SLOVAK NATIONAL CORPUS), 2009 – v spoluautorstve; SLOVENČINA V ČÍSLACH, 2010; FREKVENCIA SLOV A TVAROV V SÚČASNEJ SLOVENČINE, 2011). V posledných rokoch sa systematicky venuje analýze textov viacerých slovenských autorov (JAZYKOVÉ PROSTRIEDKY VO VYBRANÝCH DIELACH MARTINA RÁZUSA (ANALÝZA NA BÁZE TEXTOV SLOVENSKÉHO NÁRODNÉHO KORPUSU), 2008; JAZYK A ŠTÝL PAMÄTÍ VAVRA ŠROBÁRA, 2012).

Výpočet jubilantkiných výskumov nie je absolútny, a to si ani nekladieme za cieľ. Skôr chceme pripomenúť jej zaujímavé práce, osobitne na poli výskumu malých slovných druhov a nenahraditeľné na poli slovenskej korpusovej lingvistiky. Mnohí ju však poznajú aj ako recenzentku slovenských či zahraničných zborníkov a monografií, autorku rôznorodých textov, editorku alebo spolueditorku viacerých (12) slovenských zborníkov. V posledných rokoch ju stále častejšie propaguje slovenskú lingvistiku nielen v písaných populárno-náučných textoch, ale aj v rozhlase a televízii či na veľkom festivale vedy Noc výskumníkov. Skrytá a mimo bibliografických záznamov ostáva jej konzultačná činnosť – ochotná pomoc pri čítaní článkov svojich kolegov, ktorí u nej nachádzajú radu aj usmernenie.

Nemožno nespomenúť účasť M. Šimkovej v mnohých domácich a medzinárodných projektoch, ktoré sama viedla alebo na nich participovala. Okrem veľkého projektu VYBUDOVANIE NÁRODNÉHO KORPUSU SLOVENSKEHO JAZYKA A ELEKTRONIZÁCIA JAZYKOVEDNÉHO VÝSKUMU V ROKOCH 2002 – 2006, jeho pokračovania v projekte BUDOVANIE SLOVENSKEHO NÁRODNÉHO KORPUSU A ELEKTRONIZÁCIA JAZYKOVEDNÉHO VÝSKUMU NA SLOVENSKU (DRUHÁ ETAPA) a aktuálne prebiehajúceho projektu BUDOVANIE SLOVENSKEHO NÁRODNÉHO KORPUSU A ELEKTRONIZÁCIA JAZYKOVEDNÉHO VÝSKUMU NA SLOVENSKU – III. ETAPA (2012 – 2016) bola a je riešiteľkou a spoluriešiteľkou projektov ako napr. VYUŽITIE SPOLOČNÝCH VLASTNOSTÍ ČEŠTINY A SLOVENČINY NA BUDOVANIE ANOTOVANÝCH NÁRODNÝCH JAZYKOVÝCH KORPUSOV, 2004 – 2005; MORFOSYNTAKTICKÁ ANALÝZA SLOVENSKEHO NÁRODNÉHO KORPUSU, 2004 – 2006; KONFRONTAČNÝ VÝSKUM KOLOKÁCIÍ V SLOVENČINE A V NEMČINE, 2007 – 2010; MONDILEX CONCEPTUAL MODELLING OF NETWORKING OF CENTRES FOR HIGH-QUALITY RESEARCH IN SLAVIC LEXICOGRAPHY AND THEIR DIGITAL RESOURCES, 2008 – 2010; SLOVAK ONLINE, 2009 – 2011; CENTRAL AND SOUTH-EAST EUROPEAN RESOURCES, 2010 – 2012; EUROMATRIXPLUS, 2010 – 2012; KONFRONTAČNÍ POPIS SOUČASNÉHO SLOVENSKEHO A ČESKÉHO LEXIKA (SYSTÉMOVÉ VZTAHY A KOMUNIKAČNÍ KOEXISTENCE), 2011 – 2014).

M. Šimková patrí medzi stálych odborných spolupracovníkov v projekte SLOVNÍKA SÚČASNÉHO SLOVENSKEHO JAZYKA, osobitne so zameraním na jej výskumnú oblasť – častic, prísloviak, predložiek, spojok a citosloviac. Podieľa sa aj na koncipovaní vybraných hesiel v posledných zväzkoch projektu ENCYKLOPAEDIA BELIANA.

Od roku 2004 je členkou redakčnej rady časopisu KULTÚRA SLOVA, aktuálne aj členkou Pravopisnej a Kodifikačnej komisie Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV, dlhé roky pôsobila vo Výbore Slovenskej jazykovednej spoločnosti pri SAV.

Popri práci v Jazykovednom ústave Ľ. Štúra SAV pôsobila jubilantka aj na slovenských a českých vysokoškolských pracoviskách (Pedagogická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 1995 – 1997; Pedagogická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 1999 – 2001; Filozofická fakulta Masarykovej univerzity v Brne, 2004; Fakulta masmediálnej komunikácie Univerzity Cyrila a Metoda v Trnave, 2005 – 2006; Pedagogická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2010 – 2013).

Málokto o vedkyňi M. Šimkovej vie, že okrem množstva pracovných úspechov sa môže popýšiť aj športovými úspechmi. Je členkou seneckého petangového klubu, s ktorým na Majstrovstvách Slovenska trojíc žien 2013 vybojovala 2. miesto.

Pri výpočte osobných, pracovných, manažérskych, kolektívnych aj súkromných úspechov našej jubilujúcej kolegyne sa zdá, že toľká práca*, ktorú dosiaľ vykonala v Jazykovednom ústave L. Štúra SAV, by mohla zodpovedať výkonu človeka aj o jedno, dve či tri desaťročie staršiemu. Čo je hybnou silou Márie Šimkovej vo vedeckej oblasti, v jej vedúcej úlohe? Za všetkých, ktorí ju poznajú, chceme povedať, že je to dar obetavosti a sebazaprenia, zápal za dobrú vec a trváce hodnoty, ktoré aj v slovenskej jazykovede prinášajú a budú prinášať dobré výsledky.

Milá Mária, prajeme Ti veľa pevného zdravia a síl na Tvojej ceste, radosť z každého dňa a mnoho tvorivej inšpirácie, nech je Tvoj nastávajúci čas do prekročenia ďalšej bilancujúcej čiary plný krásnych a vzrušujúcich zážitkov (nielen) z jazykových bádání.

* Súpis prác jubilatky za roky 1989 – 2012 uverejňujeme na adrese: www.juls.savba.sk/ediela/sr/2013/bibliografia

NA STOPE AUTENTICKÉHO ČLOVEKA V JAZYKU A JAZYKOVEDE

Rozhovor s Danielou Slančovou¹

Prof. PhDr. Daniela Slančová, CSc. (nar. 12. 7. 1953 v Spišskej Sobote) je lucidnou osobnosťou slovenskej jazykovedy, ktorej celoživotná ukotvenosť na východe Slovenska neprekáža prenikaniu fluida jej tvorivej energie a odborných podnetov do celoslovenského jazykovedného diskurzu. V súčasnosti vedie Inštitút slovaskistických, mediálnych a knižničných štúdií Prešovskej univerzity v Prešove. Patrí k jej dominantným postavám, zásluhou ktorých je táto univerzita excentrická iba literárne* a zeme-pisne. Jej zásluhou pracovisko vyniká okrem iného aj vo výskume detskej reči, športovej komunikácie a štylistiky. Študentom prednáša štylistiku, žurnalistické žánre, vývin detskej reči, sociolingvistiku a vše-obecnú jazykovedu. Štvoricu jej vedeckých záujmov tvorí štylistika, sociolingvistika, detská reč a jazyk športu.

Za oblasť štylistiky koncentrovane vypovedá monografia PRAKTICKÁ ŠTYLISTIKA (1994) a séria štúdií zo začiatku jej skúmaní, keď pozornosť venovala napr. esejistike – jej lexikálnej charakteristike (1981), osobitostiam eseje ako žánru (1982), morfológickým prostriedkom esejistického štýlu (1982), syntaktickým (1984) a kompozičným (1985) prostriedkom eseje, uplatneniu obraznosti a figuratívosti v esejistickom texte (1987) alebo A. Bagina a J. Števéčka. Deväťdesiate roky sa u jubilančky nesú v zname-

* Stanislav Rakús, Excentrická univerzita (2008)

¹ Súpis prác jubilančky za roky 2003 – 2012 uverejňujeme na adrese: www.juls.savba.sk/ediela/sr/2013/bibliografia

ní podstatných otázok, ako napr.: QUO VADIS, ŠTYLISTIKA? (1999) alebo POTREBUJE REFLEXIA SÚČASNEJ SLOVENSKEJ JAZYKOVEJ SITUÁCIE POJEM REGISTER? (1999) a prekvapivých zistení VÝVINOVÁ SOCIOŠTYLISTIKA – TERRA (TAKMER) INCOGNITA (2003), ktoré ústia do hľadania smerov a východísk v štylistike (od eklektizmu k integrácii, 2003), k aktuálnemu rozsahu predmetu štylistiky a prezentácii interaktívnej štylistiky (2004), alebo aj k redefinícii pojmu štyléma (2006) a vyrovnávaniu sa s mistríkovskými inšpiráciami (2011).

Sociolingvistické teritórium D. Slančovej bolo vymedzené najmä vďaka výskumu hovorenej komunikácie na východnom Slovensku (1995, spolu s M. Sokolovou). Na základe tohto výskumu načrtáva obraz o varietách hovorenej podoby slovenčiny 1994, uvažuje (s M. Sokolovou) o výsledkoch a perspektívach výsledkov výskumu prešovských vysokoškolákov (1997), naznačuje v akých podobách existuje súčasná slovenčina (1997) a hľadá („obyčajného“) človeka v jazyku a v jazykovede (2008). V poslednom čase ho nachádza aj v takých výskumne opomínaných situáciách, ako je tréningový dialóg v športe (2009), sleduje komunikačné funkcie v tejto verbálnej interakcii či sociálnu deixu v trénerskom registri (2009).

Výskum detskej reči a komunikačnej interakcie dospelého s dieťaťom patrí k najvýraznejším vkladom D. Slančovej do slovenskej jazykovedy. Prináša ho nielen monografia REČ AUTORITY A LÁSKY (reč učiteliek MŠ orientovanej na dieťa, opis registra, 1999), ale najmä kolektívna monografia ŠTÚDIE O DETSKEJ REČI (2008) a najnovšie (2010) HODNOTENIE KOMUNIKAČNÝCH SCHOPNOSTÍ DETÍ V RANOM VEKU (spolu s S. Kapalkovou, D. Bónovou, J. Kesselovou a M. Mikulajovou), ako aj množstvo ďalších štúdií, prednášok alebo testov komunikačnej zrelosti detí využiteľných vo výchovnom procese či v logopédii. Práve v tejto oblasti D. Slančová a jej kolektív pravidelne zastupuje slovenskú jazykovedu v zahraničí na kongresoch Medzinárodnej asociácie pre výskum detskej reči (IASCL) a v jej publikačných orgánoch. Zásluhou bibliografickej aktivity jubilatky, ktorá každoročne zostavuje výber z celej slovakistickej produkcie, je naša jazykoveda zastúpená aj v prestížnej medzinárodnej databáze Linguistic Bibliography.

Pani profesorka, náš rozhovor je špeciálny tým, že sa naša komunikácia uskutocňuje prostredníctvom internetového chatu. Pre obidve strany to znamená experiment s vlastnou účasťou, pričom výsledok sa nedá celkom predvídať, ani v našej tradícii nemá svoj vzor či prototyp, ktorý by mohol nasledovať. Je synergiou médiá a ľudí, teda niečoho, čo ste v našom časopise naznačili pred 10 rokmi vo svojej práci o interaktívnej štylistike. Napadlo by vám, že názorným príkladom bude práve žáner rozhovoru, kde zohráte hlavnú úlohu?

To skutočne nie – ešte stále mám ten pocit, že všetko, čo sa okolo môjho jubilea dialo a deje (blahoželania, konferencia², slávnostné príhovory a aj tento rozhovor), že

² Registre jazyka a jazykovedy. Konferencia na počesť D. Slančovej, ktorá sa konala 16. – 17. 9. 2013 v Prešove

sa to skôr deje vo virtuálnom, nie reálnom svete. Navyše je pre mňa tento „odborný chat“ niečím nepoznaným – vlastne takto komunikujem po prvý raz v živote.

Je to novinka aj v našom prostredí. Myslím v prostredí odborného časopisu, ktorý má svoje tradičné rubriky, ale rozhovory k nim nepatria. Ťažko odhadnúť dôvody, pre aké sa niektorí jazykovedci s týmto žánrom v Slovenskej reči nemôžu stožniť, tak sa len domnievam, že im môže pripadať nepatričné, aby bol typicky novinársky žáner na tých istých stránkach ako vedecká stať. Myslíte, že to súvisí aj s obavami z bulvarizácie alebo zo znižovania úrovne časopisu?

Neviem, myslím, že žáner rozhovoru (interview) nemusí v kontexte vedeckého časopisu znamenať bulvarizáciu; podobne ako si nemyslím, že by veda mala byť smrteľne vážnou, zamračenou záležitosťou. Ako sa raz vyjadril Larry King, interview by malo byť také, že ten, kto rozhovor robí, nastaví svojmu partnerovi zrkadlo, v ktorom uvidí možno aj to, čo dosiaľ sám nevidel. Ja osobne som si vždy rada prečítala všetky rozhovory, ktoré boli doteraz v Slovenskej reči uverejnené – a dozvedela som sa z nich zaujímavé fakty, ktoré prehĺbili nielen moje poznanie, ale aj úctu k daným osobnostiam. Podobne mi veľa dal aj projekt ROZHOVORY S ČESKÝMI LINGVISTAMI (tri zväzky). Možno by sa mnoho z informácií, ktoré obsahujú, v toku času nenávratne vytratilo, čo by bolo určite na škodu.

Výstižne na adresu rozhovorov reagoval svojho času M. Heidegger, keď pre Der Spiegel povedal, že „vydarené interview môže byť dielňou ľudskosti – officina humanitatis – a že pýtanie sa je zbožnosťou myslenia“. Korešponduje to aj s vašou ideou humanistickej jazykovedy?

Pekná myšlienka – rozmenené na drobné tomu môžeme rozumieť aj tak, že kde niet dobrých, úprimných otázok (a podnetov) a kde niet odpovedí, ktoré sa skutočne usilujú reagovať na položené otázky (a podnety) a nechcú byť len prezentovaním vlastných otázok, kde niet úsilia poctivo v dialógu spolupracovať (netvrďím, že je to vždy a za každých okolností ľahké), tam sa rozpadá aj štruktúra, nielen duch dialógu – a naopak.

Nemôže to byť práve vedecká publicistika, ktorá má v približovaní vied, a tým aj jazykovedy, vo vzťahu k verejnosti zásadný význam? Najmä ak ide o spoločenskú vedu a predmet jej skúmania je verejnou vecou. Viem si predstaviť, že presvedčivá a zrozumiteľná reč odborníka v serióznom periodiku môže ovplyvniť postoje ľudí k jazyku, pričom autoritu získava človek, ktorý okrem poznania dokáže sprostredkovať aj pridané hodnoty, napr. svoje zaangažovanie a fascináciu predmetom – vedecký étos.

Asi áno. Poznám to z vlastných výskumov postojov k jazyku, ako aj z bežných rozhovorov. Nikdy nezabudnem, ako som si raz vypočula vášnivý rozhovor, ktorý

viedli moji susedia rozličného veku, vzdelania a povolania (ani jeden z nich sa profesionálne nezaoberal jazykom), pod jabloňou na našom dvore o tom, čo sú dvojhĺasky a ako ich charakterizovať. Viem, že ľudia všeobecne jazyk a javy, ktoré s ním súvisia, zaujímajú. Myslím, že na Slovensku sme ešte dosť dlžní lingvistickej publicistike a popularizácii vôbec. Že nám možno chýbajú napríklad televízne relácie (aj keď, samozrejme, nejaké lastovičky boli), ktoré by nepovrchne a nepateticky popularizovali to, čo slovenská jazykoveda serióznou formou priniesla a prináša. To je tak trochu kritika aj do vlastných radov – asi by bolo potrebné napr. aj v rámci masmediálnych štúdií ukazovať študentom i takúto cestu.

Zrejme by žiaden z vášnivých susedov nenapísal o dvojhĺaskach štúdiu, ale keď už „boli pri tom“, tak si z elementárneho javu dokázali spraviť veľkú tému na rozhovor. Nie je za tým opäť synergia sily toho obyčajného (jazyka) a sily bežnej komunikácie – dialógu? Teda že čaro chvíle spočívalo rovnako v tom, že bola o dvojhĺaskach, a aj v tom, že to bol zápalistý dialóg. Alebo polemika?

Nie, bol to dialóg – zaujímavé bolo sledovať argumentáciu, ako sa hľadali možno dávno zabudnuté školské vedomosti a ako sa spontánne hľadali argumenty na podporu rozdielov medzi spisovnou slovenčinou s dvojhĺaskami a východoslovenským nárečím bez nich.

V tejto súvislosti mi napadajú slová K. Pomorskej, ktorá v dialógu s R. Jakobsonom zvýraznila prepojenie dialógu a jazyka, keď napísala: „Zvládnutie jazyka je dialóg, vývoj jazyka je dialóg a z neho sa dá určiť diagnóza. A časovo podmienená variabilná podoba tvorivej reči je ľahšie uchopiteľná v rozhovore, než pri výklade, ktorý podáva jedna osoba.“

Iste, okrem iného, je táto myšlienka (myšlienka nevyhnutnosti rečovej interakcie) aj základom nášho (prešovského tímového) chápania vývinu detskej reči – z dialógu, aj protodilógu, keď dieťa ešte nevie rečovo reagovať, sa dá veľa naučiť o tom, ako partnera viesť, ako mu dať priestor, ako mu vyjsť v ústrety, ako ho chápať, ale aj o tom, ako sa rodí a prekonáva (a niekedy ani nie) nepochopenie. A to všetko v dialógu s „nemlúvaťom“!

Z množstva všetkých vašich textov, s ktorými som sa stretla, je jeden, ktorý podľa mňa najlepšie vystihuje intenčné pozadie vašich odborných záujmov, čiže toho, čomu sa venujete a o čo vám ide. Takým je HĽADANIE („OBYČAJNÉHO“) ČLOVEKA V JAZYKU A JAZYKOVEDE (2008). Vnímam ho ako leitmotív, ktorý je viac alebo menej prítomný nielen vo vašich sociolingvistických prácach, výskumoch a úvahách, či už ide o reč matky orientovanej na dieťa alebo o komunikáciu medzi športovcami a trénerom, ale napr. aj v analýzach eseje ako žánru cez priblíženie významných esejistov ako obyčajných ľudí. Samozrejme, zaujíma ma tiež odkiaľ je ten motív a čo ho živí?

Áno, je to pravda – spomínaný článok som mala v sebe ako odpoveď na zmysel svojej práce napísaný už dávno. Ako som v ňom uviedla, na začiatku môjho vysokoškolského štúdia, keď sme od svojich učiteľov dostávali vynikajúce základy štruktúrnej lingvistiky, mi chýbalo to, že som nedokázala za prvkami a vzťahmi jazykového systému nájsť toho, kto tie prvky a vzťahy využíva, a vysvetlenie toho, načo to robí. Musela som sa k tomu postupne prepracovať a vykonať taký malý, súkromný komunikačno-pragmatický obrat v chápaní jazyka a jazykovedy.

Kde ste našli, resp. nachádzate toho obyčajného človeka?

Netajím sa tým, že ma v jazyku, ale aj všeobecne, zaujíma možno viac to malé, na prvý pohľad nezbadané, nezaujímavé, ktoré často treba hľadať – a to hľadanie nie je také ľahké, ako by sa mohlo zdať – aby skutočne viedlo k nájdeniu, musí byť za ním dosť tvrdá a často dlhotrvajúca práca, ktorá možno neprinesie efekt hneď a rýchlo, ale postupne, krok za krokom. Mám na mysli napríklad hodiny a hodiny presedené pri prepisovaní záznamov hovoreného jazyka z rozličných komunikačných sfér, či už ide o spontánne rozhovory Prešovčanov alebo iných východniarov, rozhovorov s deťmi a medzi deťmi, alebo prejavy spomínaných športovcov. Zvyčajne opakujem aj svojim študentom, že nikdy som sa nenaučila o jazyku tak veľa ako práve pri týchto hodinách transkriptov (preto mnoho z nich prechádza touto školou jazyka) – a práve tam som možno našla toho svojho „obyčajného“ človeka. Avšak podobne ako v románe Karla Čapka, ktorý si často pripomínam, stále pozorujem, že tzv. obyčajný život je všetko, len nie obyčajný.

Mohli by sme tú obyčajnosť nazvať aj prirodzenosťou či autentickosťou? Na vnímanie zdanlivo samozrejímavých javov treba mať asi špeciálny filter, aby neunikli pozornosti, ale vytvárali napríklad poetiku všednosti. Napokon, aj veľké veci sú zložené z drobností, ktoré sa náhodne alebo mimovoľne pritrafia bez ohlásenia.

Asi áno. Ale to všedné spočíva aj v pravdepodobnosti, v tušení, ktoré sa nejako naplňujú. S doc. Sokolovou sa nám podarilo charakterizovať niektoré znaky jednotlivých variet slovenčiny na východnom Slovensku a ja osobne som mala a mám veľkú radosť, keď napríklad idem po ulici alebo sedím v osobnom vlaku Prešov – Kysak, a počujem okolo seba reč, v ktorej môžem práve tie nami pomenované javy odhaliť – a keď si poviem, podľa pravdepodobnosti by sa v reči týchto ľudí, tak ako plynie, malo objaviť napríklad ešte jedno slovo... a ono o chvíľu naozaj zaznie! To je taká moja malá-veľká radosť z poznania.

Určite závisí aj od objektu skúmania a napríklad sledovanie jazykových prejavov detí musí byť nielen zdrojom poznania, ale aj radosti a pobavenia. Detskú reč si predstavujem ako osobitný vesmír jazyka, z ktorého k nám dopadajú meteority v po-

dobe neočakávaných výrazov a výpovedí hoci aj v takej protivnej situácii, ako je žalovanie – napr. že brat pozerá „vraždivé“ filmy.

Na začiatku záujmu o detskú reč bol impulz, ktorý podnietil môj nezabudnuteľný učiteľ prof. Furdík, ktorý raz po návrate z Bratislavy zápalisto rozprával o svojom rozhovore s mojou vzácnou kolegyňou Dr. Buzássyovou, že by na Slovensku bolo potrebné začať sociolingvistické výskumy v rozličných komunikačných sférach. Vtedy, keďže som mala ešte jedno dieťa v škôlke, mi zišlo na um – v akom jazykovom prostredí moje dieťa vlastne žije? To ma viedlo ku koncipovaniu výskumu reči učiteľiek v materskej škole. No a odtiaľ bol len krôčik k tomu, aby som sa pozrela na to, ako sa rodí reč dieťaťa. Na tomto výskume ma najviac zaujíma, baví až fascinuje to, že pri pozorovaní komunikácie detí od útleho detstva vidno, ako sa akoby z ničoho, postupne viac a viac, objavujú jednotlivé jazykové javy, ktorých zrod a postupné usádzanie sa, stabilizáciu je skutočné dobrodružstvo sledovať. A áno, patria k tomu aj tie vraždivé filmy a okazionalizmy vôbec.

Z vašich sociolingvistických prác mám pocit, že ich spája nielen precíznosť spracovania témy, argumentačná sila a materiálová podloženosť, ale aj (vedomá či podvedomá?) potreba načierať do širokého a hlbokého kontextu. Pridať niečo navyše – niečo zvonka (inšpirácie zo zahraničnej literatúry či už terminologické alebo teoretické), niečo z hĺbky či zvnútra (váš pohyb „od tušenia k deskripcii“ pri skúmaní detskej reči), okrajových komunikačných sfér (napr. sociálne a jazykové v vzťahy v malých a špecifických skupinách) alebo dodávať textom estetický rozmer (napr. v preklade Spoločensky korektných rozprávok na dobrú noc). Nie je namáhavé pohybovať sa v takých širokých a rozmanitých súvislostiach? Viete vopred, čo z kontextu bude mať vplyv na váš text, alebo sa to deje nejako dobrodružne a nepredvídateľne v procese písania? A napokon, kedy máte pocit, že to stálo za to?

Začnem inšpiráciami: vyrástla som na podloží slovenskej jazykovedy, hlavne štylistiky. Vždy je mi ľúto, že mnohé z toho, čím sa v minulosti, v čase, keď som študovala, mohla slovenská lingvistika pochváliť, ostalo len vzhľadom na miesto, čas a jazyk svojho vzniku, širšiemu svetu neznáme. Myslím si, že sa nemáme (aj napriek tomu, že sme vtedy nemali prístup k mnohým zdrojom) za čo hanbiť. Nedá mi trochu nespojiť toto obdobie spred niekoľkých desiatok rokov so súčasnosťou, keď sa preferujú kvantitatívne údaje a moderné zaklínadlá vedeckej práce – karenty a impakt faktory, keď už akoby mnohým pri hodnotení napríklad úrovne vysokých škôl nedochádzalo, čo sa za všetkou tou kvantitou vlastne skrýva.

Klasici našej lingvistiky nepublikovali v karentovaných časopisoch, nechrlili „štúdiu“ za „štúdiu“, „monografiu“ za „monografiu“ (v úvodzovkách, pretože za monografie a štúdie vydáva kadečo, aj to, čo nimi nie je) a predsa vytvorili závideniahodné dielo! Takže mojou základnou inšpiráciou je slovenská a česká lingvistika.

Z hľadiska rozhl'adu mi v čase, keď ešte neexistoval internet, veľa dali moje pobyty v USA a Spojenom kráľovstve. Knižnice postavené ako katedrály, s knižkami prístupnými na regáloch. Všetko, na čo si človek spomenie, v dosahu niekoľkých minút. Nadšenie a zároveň aj smútok z toho, že sa to nedá vo vyčlenenom čase zvládnuť. Pretrvá len precíznosť vedeckej práce postavená na solídnom materiálovom základe. Preto si aj myslím, že nie vždy sa treba hnať za explanáciou, najmä vtedy, ak ešte nemáme k dispozícii solídnu deskripciu, ktorá (hoci sa budem opakovať) nie je na prvý pohľad natoľko efektívna.

Zároveň som presvedčená, že vždy stojí za to urobiť výskum hoci pomalšie, ale poriadne a poctivo. A čo sa týka prekladu, ten bol – popri spomínaných transkriptoch – ďalším z veľmi silných, permanentných zdrojov odkrývania možností jazyka. Aj tým, že preklad je vždy veľká výzva, ako a či vôbec sa podarí často vzpierajúci sa originál skrotiť, aj tým, ako preklad nemilosrdne odhalí každú jazykovú hlušinu.

Tie moderné „zaklínadlá“, ktoré ste spomínali, sa týkajú aj našich časopisov. Žiada sa, aby časopis bol indexovaný v referenčných citačných databázach, pretože (prísne vzaté) len položky vo Web of Science alebo v Scopuse sa rátaajú. Nepochybne sa rátaajú z hľadiska scientometrie, pri hodnotení úrovne a pri kategorizácii vedeckých pracovišťa. Ale rátaajú sa aj slovenskému čitateľovi? V spoločenských vedách viazaných na jeden región, napr. v etnografii alebo v slovakistike vzniká skoro schizofrenická situácia, že časopis musí prinášať (parafrázujem vaše slová) texty orientované na citačné databázy, ale zároveň nemôže rezignovať z textov orientovaných na slovenského čitateľa. S týmto paradoxom bojuje napokon aj Slovenská reč.

Ako členka rozličných akademických orgánov s týmto smerovaním zápasím už vyše desaťročie. Už mi to slúži aj ako príklad na jazykový relativizmus, keď sa veci pomenujú a postupne sa začína vidieť len pomenovanie bez ohľadu na realitu, ktorá sa za ním skrýva. Uprednostňovanie zahraničného pred domácim bez ohľadu na podstatu veci sa v akademickom prostredí Slovenska stalo folklórom. Niežeby sa nedalo zahraničím inšpirovať, ale organizovať vedecký výskum, ktorý je primárne dôležitý pre 4,5 milióna nositeľov slovenčiny na báze zahraničných projektov (samozrejme, nič proti nim, ak sú, naopak), ale len preto, že sú to zahraničné peniaze, pokladám za scestné.

V tejto situácii sa prelína množstvo záujmov – ideové, finančné, praktické... Záujem o to, aby mal slovenský používateľ jazyka napr. nový a veľký výkladový slovník je asi na chvoste záujmov.

A pritom práve tí, čo určujú politiku, a teda aj rozdeľovanie finančných zdrojov, by napríklad tvorbu slovníkov mali podporovať v zmysle zákona o štátnom jazyku!

Rozsah a náplň toho, čo považujeme za domáce, akoby sa zužoval. Dlhé desať-ročia sme za „našu“ jazykovedu v širokom zmysle považovali aj českú lingvistiku. V tomto čísle časopisu prinášame recenziu na publikáciu MLUVENÁ ČEŠTINA: HLEDÁNÍ FUNKČNÍHO ROZPĚTÍ od J. Hoffmannovej, S. Čmejrkovej a kol., kde nie sú odkazy na autorov zo Slovenska, ktorí sa otázke hovorenej podoby slovenčiny venovali. Ako, kedy a prečo nastane taká asymetrická situácia, že po rokoch vzájomného ovplyvňovania a „zdieľania“ jazykovej situácie sa v českej štylistike neobjaví žiadny slovenský podnet?

Dobrá otázka. Aby som pravdu povedala, ani ma fakt, že sa na slovenských autorov neodkazuje, veľmi neprekvapuje. (Predsa však – citujú sa dva články J. Findru.) Tento trend je možné pozorovať už dávnejšie, napríklad aj v spomínaných ROZHOVOROCH S ČESKÝMI LINGVISTAMI, kde hádam okrem jednej-dvoch výnimiek to vyzerá, akoby na východ od českej jazykovedy existovalo len vákuum. Na druhej strane, v spomínanej rozsiahlej práci sa necituje napríklad ani monografia D. Davidovej a kol. MLUVENÁ ČEŠTINA NA MORAVĚ z r. 1997.

Vy akiste nemôžete povedať, že vás to mrzí, ale...možno to niektorých prekvapí. Zvlášť ak sa u nás českej produkcii venuje pozornosť a vy sama ste napísali nejednu recenziu.

Asi sa nenašlo dost' relevantných podnetov. Ale zase to nie je pravidlom - aby som bola spravodlivá.

Alebo sa vôbec nehľadalo.

Možno.

Opäť sme pri hľadaní. Teraz nie obyčajného človeka, ale bežného vedca. V tomto prípade je základom obyčajnosti skôr určitá samozrejmosť, ktorá keď sa nenaplní, tak naruší naše očakávania napríklad spolupráce, žičlivosti, precíznosti, citačnej etiky...

Poukážem na inú stránku obyčajného vedca. Taký bežný slovenský vysokoškolský vedec musí zvládnuť nielen vedu, ale aj často vysoký pedagogický úväzok, ktorý sa z istého uhla pohľadu – vzhľadom na tzv. „nápočet rozpočtu“ stáva pre vysokú ŠKOLU (aký paradox!) – nezaujímavý. Vede zázverečné práce, opravuje seminárne práce a písomky, konzultuje so študentmi, vykonáva množstvo administratívnej roboty. A väčšinou to robia tí, ktorí to so školou a vedou myslia poctivo. Hovorím to zo skúsenosti, ktorú mám ako riaditeľka vedecko-pedagogického pracoviska s takmer päťdesiatimi zamestnancami a doktorandmi, ktoré vediem viac ako päť rokov. A robia to aj napriek tomu, že často počujú len to, aké je slovenské vysoké školstvo zlé a slabé. A robia to preto, lebo veria, že ich každodenná, obyčajná práca

je dôležitá, napriek všetkému. A moja vyše 35-ročná pedagogická prax im v tom dáva za pravdu – a to napriek všetkému!

„Napriek všetkému – a práve preto!“ ako hovorí J. Krchovský. Nebude ten učiteľ (ale aj akademický pracovník) ohrozeným druhom? Tvrdohlavo odmieta emigrovať za lepším a namiesto pudu sebazáchovy má akési idey.

Svojho času, na americkej vysokoškolskej pôde, som v rámci jednej prednášky počula otázku/povzdych: Keď už aj na humanitných univerzitných pracoviskách vymiznú ideály, kde potom zostanú, kde ich hľadať?

Asi už len pekne „nastajlované“ v ženských časopisoch. Tam sa seriózne trápia nad otázkami štýlu. Ale vráťme sa ešte k stylistike. Je to jedna z vašich „srdcoviek“.
Prečo?

Asi aj preto, že je taká komplexná, že pri stylistickom uchopovaní jazykovej reality sa nevyhnutne musí na jazyk a jeho fungovanie nazerať z rozličných uhlov pohľadu, niekedy aj naraz (čo nie je práve najľahšie) a ešte cez nejaký zjednocujúci činiteľ (a tým je znova najčastejšie človek – veď štýl, to je človek sám!). A potom ešte preto, že predmetom stylistiky je, podľa mňa, variabilita jazykovej interakcie. Je tu teda výzva uchopiť práve rôznorodosť, ktorá žije v jazyku a komunikácii. Áno, aj ženské časopisy sú plné štýlu, a skúmať ich štýl je tiež veľmi zaujímavé. Napríklad žánr editoriálu v ženských časopisoch nie je len jednoduchým úvodníkom. Tým, ako buduje isté typy ilúzií (teda ani nie tak ideálov), nesie v sebe výrazné sociálne poslanstvo.

Podľa vás je štýl spôsobom verbálnej interakcie, daný usporiadaním tematických, jazykových a mimojazykových prostriedkov. Trocha mi tam chýba zohľadnenie technologického pozadia komunikácie. Nie je čas do definície štýlu zahrnúť aj tieto technologické okolnosti verbálnej interakcie? Ako veľmi výsledok interakcie závisí od toho, či je v mode on-line, alebo off-line, od toho, či ide o hovorený text alebo naopak, o písaný (nie písomný-korešpondenčný) rozhovor? Viete sa stotožniť s presvedčením (napr. J. Hoffmannovej alebo K. Bakuľu), že hovorené a písané sú dva osobitné štýly?

Myslím, že na toto už dbala klasická teória štýlotvorných činiteľov – menia sa podmienky komunikácie, mení sa aj spôsob komunikácie. V konečnom dôsledku ani nič iné než verbálne a neverbálne prostriedky na komunikáciu nemáme. Ak ide o písaný a hovorený prejav ako o osobitné štýly, zaväži skôr uhol pohľadu a teoretické východiská, ktoré pri posudzovaní variability komunikácie zaujmeme. Z istého aspektu ich možno pokladať za štýly, ale ja osobne ich takto nevnímam.

Nepovažujete teda počítačovo sprostredkovanú komunikáciu za osobitnú a novú kvalitu?

Ale áno, samozrejme, je to nová kvalita. Ale nová kvalita je podmienená novými podmienkami, ak chcete, novou kvalitou komunikačných komponentov, do ktorých zahŕňam aj možnosti elektronickej komunikácie rozličného typu. Tieto možnosti tak tvorca, ako aj prijímateľ a interpret jazykového prejavu vyhodnocujú, prispôsobujú sa im, viac či menej tvorivo využívajú. A to nachádza svoje vyjadrenie v osobitnej štylistickej a štýlovej kvalite (veľmi zjednodušene povedané) elektronickeho textu.

Takže predsa niečo nové a progresívne. Nebudú to len „tieňové konfigurácie funkčných štýlov“?

Nové áno, či progresívne, neviem, uvidí sa... Ale zrejme áno. Keďže sama s teóriou funkčných štýlov v tejto fáze svojho uvažovania nepracujem, mohli by sme elektronicke prostredie dnes už chápať ako istý druh sociálnej inštitúcie. Domnievam sa, že nejde len o techniku, ale aj o sociálnu silu a o komunikačnú sféru, ktorá jej zodpovedá – o elektronicke komunikačnú sféru. V nej sa uskutočňuje, nazvem to pracovne „elektronicke makrosociálne komunikačné register“, v rámci ktorého sa uplatňujú mikrosociálne komunikačné registre, resp. subregistre.

Predsa však tú virtuálnu komunikáciu stále vnímame ako paralelnú, sekundárnu a tieňovú. Ktovie či práve tie tieňové konfigurácie ako momentálne neuchopiteľné javy, nie sú najperspektívnejšie (podobne ako Tieň z Andersenovej rozprávky, ktorý postupne nahradil originál). Môže sa to stať niektorej súčasnej tieňovej konfigurácii štýlu? Mala som na mysli niečo marginálne a štýl odkazu na telefónnom záznamníku, ktorý sa vám v roku 2001 zdal ako formujúci sa žáner. Možno však skôr žáner chatu... ktorý bol najprv tiež tieňom, sprievodným príznakom komunikácie na internete a napokon sa v rozličných variáciách stáva dominantným ako osobitná funkcionálna. Čo je podľa vás zdrojom tejto dynamiky a striedania svetla a tieňa v jazyku (napr. v štylistike)?

Je to síce banálne vysvetlenie, ale zdá sa mi pravdivé – zdrojom dynamiky v jazyku je dynamika života. Tak ako rozvíjajúce sa technológie vytvorili potrebu vytvoriť odkaz na telefónnom záznamníku, ktorý svojho času nadobudol modelové, žánrové, charakteristické, tak vývoj technológií odsunul tento žáner na perifériu. Podobný osud postihol telegram. Je príznačné, že s ohlasom na telefónnom záznamníku bol celý proces oveľa rýchlejší. Tak sa momentálne nachádza na okraji písomnej realizovanej komunikácie rukou písaný list či pohľadnica, ale tieto žánre sú vo vedomí komunikujúcich stále prítomné a ktovie, možno sa raz dožijú, ale pravdepodobne v inej podobe, než to bolo doteraz, svojej renesancie, napr. tak, ako má telegram svoje pokračovanie v niektorých typoch krátkych textových správ (esemeskách).

Ako vy vnímate cestu, ktorou dnes kráča štylistika? Nie je napríklad cesta S. Gajdu (STYLISTYKA NARODOWA JAK KATEGORIA, 2011) smerom k národnej štylistike výrazom túžby po vystúpaní na horizont, odkiaľ vidieť všetky štýly ako dedinky v údolí? Nie je to len konštrukt? Postulovaný presvedčením, že existuje nejaká národné unikátna percepcia sociálnej reality, nejaké špecifické organizovanie informácií, určité (pre národ typické) verbálne interakcie, ktoré sú textovo evidentné a schopné spoluurčovať národnú identitu?

Začnem trocha zoširoka: štýl, to je spôsob verbálnej interakcie a zároveň jednotiaci, organizujúci faktor výrazových prostriedkov komunikátu, a to tak obsahových, ako aj formálnych (jazykových aj nejazykových). V konkrétnom komunikačnom akte nadobúda kvalitatívnu platnosť. Ako pojem je to abstrakcia, ktorej charakter závisí od stupňa a smeru zovšeobecnenia. A tak možno hovoriť napr. o singulárnom, výrazovom, individuálnom štýle. Individuálny štýl môže byť individuálny personálny aj individuálny skupinový – v takomto zmysle by sa mohlo hovoriť aj o štýle takej sociálno-kultúrnej skupiny, akou je národ. Koniec-koncov, aj v mnohých univerzálnych žánroch (ak uvažujeme o ďalšej štylistickej kategórii) možno nájsť črty charakteristické pre príslušnú kultúru, a to aj v pomerne globalizovaných komunikačných sférach, akou je napr. žurnalistika či mediálna komunikácia vôbec – tak je to napr. s fejtónom či hoci aj s moderovaním. Svojho času som sa zaoberala komparáciou slovenskej a českej bulvárnej tlače v novinách, ktoré vznikli v Čechách aj na Slovensku v podstate v rovnakom čase, na rovnakom základe, ktoré patria tomu istému vydavateľovi, a predsa sa štýl českej bulvárnej tlače v niečom líši od slovenskej – je markantnejší, expresívnejší, tvrdší – exaktný výskum potvrdil to, čo vníma aj bežný, citlivejší čitateľ.

Všimla som si, že často píšete články v 1. osobe sg., teda akoby so zvýraznením osobnej pozície. Pôsobí to presvedčivo a odvážnejšie ako autorský plurál, pretože cítiť zodpovednosť autora za napísané a zároveň dovoľuje textu, aby stál sám za seba bez nároku na širokú podporu imaginárneho kolektívu, ktorý zas akoby stál za autorským plurálom. V ktorej naratívnej forme sa cítite viac „doma“? Netreba nám do vedeckého diskurzu viac textov v 1. osobe singuláru?

Žartom hovorím, že patríam medzi bojovníkov za 1. osobu singuláru aj vo vedeckom texte. Práve v tom zmysle, ako to naznačujete vo svojej otázke – teda v zmysle stáť si za svojím názorom či za výsledkami, ku ktorým autor dospel vlastným výskumom, a to aj na základe zhody medzi obsahom a formou. Na druhej strane, 1. osoba plurálu, autorský plurál, je konvencia, je to v našich podmienkach (a tu sme pri spomínanej národnej štylistike) súčasťou štýlovej/registrovej normy. A ak si na istý spôsob vyjadrovania zvykneme, potom sa nám ťažšie od neho upúšťa, a to nielen v tvorbe, ale aj v percepcii. Tak potom majú problém niektorí moji študenti, ktorí sa usilujú aplikovať písanie v 1. osobe singuláru – a vo veľkej väčšine prípadov

sa stretávajú s odmietnutím. Aj mne samej niekedy robí problém prejsť od 1. osoby plurálu, na ktorú som si zvykla, k 1. osobe singuláru. Niekde si však takýto prechod vyžiada samotný text – je neprirodzené, ak sa napríklad pri konkrétnom opise výskumnej metódy založenej na nahrávaní, na ktorom sa zúčastnil len sám autor, použije autorský plurál. Podobne, ak sa autorský plurál použije pri situovanom ústnom prejave – v prednáške či referáte (prezentácii).

Existuje ešte jedna vaša aktivita, ktorá nie je až tak na očiach, a ani jej výstupy nie sú príliš známe a možno ani doceňované. Myslím na vašu editorskú prácu (v súčasnosti s M. Ološtiakom) pre holandskú bibliografickú databázu Linguistic Bibliography. V čom spočíva táto činnosť, prečo to robíte, ako prebieha selekcia položiek a prečo si myslíte, že to má zmysel, aj keď ide o databázu, ktorá neobsahuje viac informácií (napr. abstrakty)?

Linguistic Bibliography vychádza od r. 1949 každoročne pod záštitou Stáleho medzinárodného výboru lingvistov (CIPL) a Medzinárodného výboru pre filozofiu a humanitné vedy UNESCO, momentálne je súčasťou renomovaného vydavateľstva Brill. Je najpodrobnejšou jazykovednou bibliografiou mapujúcou všetky odvetvia jazykovedy zo všetkých geografických oblastí vrátane menej známych a zanikajúcich jazykov. Od r. 2002 je prístupná aj online. A prečo to robíme? Okrem dobrého pocitu, že sa Slovensko v registrácii jazykovedy vo svete nestráca, máme aj celkom slušný prehľad o tom, kto na čom pracuje.

Takmer ste ma presvedčili, že aj taká na pohľad nudná činnosť ako bibliografia môže prinášať dobrý pocit, a dokonca potenciálnu devízu do vlastného výskumu práve vďaka prehľadu o domácej jazykovednej produkcii. To asi vysvetľuje aj zohľadňovanie širokého kontextu určitej problematiky vo vašich prácach. Nad čím uvažujete dnes a čomu sa práve venujete?

Pomaly sa usilujem uzatvárať rozbehnuté projekty. Už niekoľko rokov sa moja vedecká práca ubera troma hlavnými smermi: zaoberám sa koordináciou výskumu detskej reči a vlastnou výskumnou aktivitou v tejto oblasti, ďalej výskumom športovej komunikácie a roky trvajúcou prácou na príprave učebnice štylistiky. Okrem toho sa venujem doktorandom, lebo dúfam, že aspoň niektorí z nich budú pokračovať v tom, čo som začala. V spolupráci s nimi sa moje témy rozšírili aj o skúmanie rozličných aspektov mediálnej komunikácie.

Ďakujem vám za rozhovor a už len posledná otázka – máte nejaký odkaz pre čitateľov Slovenskej reči?

Ani nie odkaz, skôr želanie, aby Slovenská reč naďalej nachádzala a oslovovala svojich čitateľov, aby sa čítala. Jej vyše 80-ročná tradícia si to nepochybne zaslúži. A aby sa čítala nielen najnovšia produkcia, ale aj staršie čísla a ročníky. Je v nich totiž skutočne veľké bohatstvo.